

E. BERDIMURATOV,

J. PIRNIYAZOV,

Q. ALLANAZAROV, J. USPANOVA

OQÍW KITABÍ

ULÍWMA ORTA BILIM BERIW MEKTEPLERINIŇ
4-KLASÍ USHÍN SABAQLÍQ

*Qaraqalpaqstan Respublikası Xalıq bilimlendiriw
ministrliği tastıyqlağan*

NÓKIS
«QARAQALPAQSTAN»
2017

UWK: 372.41(075)(575.172)

KBK 81.2(5Qar)

W 30

E. BERDIMURATOV,

J. PIRNIYAZOV,

Q. ALLANAZAROV, J. USPANOVA

Oqıw kitabı. 4-klass: Tórt jıllıq baslawısh mekteptiń 4-klası ushın sabaqlıq. Nókis: «Qaraqalpaqstan», 2017, 216 bet.

**Respublikalıq maqsetli kitap qorı esabınan
basıp shıǵarıldı**

ISBN 978-9943-981-46-1

© «Qaraqalpaqstan» baspası, 2017.

© Q. Allanazarov hám basqalar, 2017.

1-SENTYABR — ÓZBEKISTAN RESPUBLIKASÍNÍN GÁREZSIZLIK ALĠAN KÚNI HÁM BILIMLER BAYRAMÍ

ÓZBEKISTAN RESPUBLIKASÍNÍN MÁMLEKETLIK GIMNI

A. Aripov sózi

M. Burxanov muzikasi

Serquyosh, hur o'lkam, elga baxt, najot,
Sen o'zing do'stlarga yo'ldosh, mehribon!
Yashnagay to obod ilm-u fan, ijod,
Shuhrating porlasin toki bor jahon!

Naqarot:

Oltin bu vodiylar — jon O'zbekiston,
Ajodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!

Bag'ri keng o'zbekning o'chmas iymoni,
Erkin, yosh avlodlar senga zo'r qanot!
Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni,
Haqsevar ona yurt, mangu bo'l obod!

Naqarot:

Oltin bu vodiylar — jon O'zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!

QARAQALPAQSTAN RESPUBLIKASINIŃ MÁMLEKETLIK GIMNI

I. Yusupov sózi

N. Muxammeddinov muzikasi

Jáyhun jaǵasında ósken bayterek,
Túbi bir, shaqası mıń bolar demek,
Sen sonday sayalı, quyashlı elseń,
Tinishlıq hám ıǵbal sendegi tilek.

Naqirati:

Diyqan baba nápesi bar jerinde,
Juwsan ańqıp, kiyik qashar shólinde,
«Qaraqalpaqstan» degen atırdı,
Áwladlar ádiwler júrek tórinde.

Aydın keleshekke shaqırar zaman,
Mártlik, miynet, bilim jetkizer oǵan,
Xalqıń bar azamat, dos hám mehriban,
Erkin jaynap-jasnap, máńgi bol aman!

Naqirati:

Diyqan baba nápesi bar jerinde,
Juwsan ańqıp, kiyik qashar shólinde,
«Qaraqalpaqstan» degen atırdı,
Áwladlar ádiwler júrek tórinde.

Tapsırma:

Gimndi naması menen yadlap alıń.

ǴAREZSIZLIK HAQQÍNDÁ QOSÍQ

Á. Seytjanov

Bir arızılı árman ediń babama,
Búgin kirip keldiń kewilxanama,
Shúkiranamız kóp Alla taalaǵa,
Aybatım, sawlatım, ǵárezsizligim!

Burin júrer edik ishimiz janıp,
Kim ekenimizdi bile almay anıq,
Búgin júrmiz ózligimizdi tanıp,
Aybatım, ikramım, gárezsizligim!

Ul-qızlarıń qarar kelesheğine,
Azamat bolıw ushın tuwǵan jerine,
Quday taala mádet bergey sendey elime,
Maqtanışım, mártim, gárezsizligim!

Jolıń aydın boldı, appaq niyetiń,
Jańadan jaynattıń Watan kelbetin,
Qaraqalpaqstan — bir súyikli perzentiń,
Shadlıǵım, saltanatım, gárezsizligim!

Búlbúl baǵın taptı, gúller baǵmanın,
Ózbekistan jáhán boylap jańladıń,
Hasla gidirmesten alǵa haǵladıń,
Qúdiretim, hikmetim, gárezsizligim!

Soraw hám tapsırmalar:

1. Ózbekistan Respublikasınıń gárezsizlik alǵan kúnin qashannan beri bayramlaymız?
2. Sizler gárezsizlik bayramına qanday tayarlıqlar kórip atırsız?
3. Muǵallım menen birlikte qosıqtı túsiniپ oqıp mazmunın sóylep beriń.
4. Gárezsizlik haqqında taǵı qanday qosıqlar bilesiz?

BILIMLER BAYRAMI

Ekinshi sentyabr — bilimler bayramı. Bul kúndi hár jılı xalqımız úlken quwanış penen kútip aladı. Ásirese, balalardıń quwanışı sheksiz! Olar ózleriniń ana mektebine jetkenshe asıǵadı. Bul kún — muǵallımlardıń de, ata-analardıń da kútken bayramı.

Júzlerinde quwanış belgileri jaynap qushaqlasıp kórisip atırǵan oqıwshılardı kóreseń. Al, muǵallımlardıń qushaǵı gúl menen tolǵan. Ózleriniń bilim berip, tár-biyalap ósirgen oqıwshıların saǵınısh penen kútip aladı.

Awa, bul kúni hárkimde hár túrli oy-sezimler hám maqsetler boladı.

Mine, endi bizler jazǵı dem alıstı kewilli ótkerip klaslarımızǵa kirip, partalarımızda otıra baslaymız. Sabaq baslanadı. Muǵallımniń sózlerin dıqqat

qoyip tırlaymız. Sabaqtan soń muǵallimniń bergen tapsırmaların orınlawǵa kirisemiz.

Álbette, bul waqıt oqıwshılardıń bilim alıp, óner úyrenip shuǵıllanatuǵın dáwiri bolıp esaplanadı.

Sorawlar:

1. Sentyabr ayınıń ekinshi sánesi qanday kún bolıp belgilenedi?
2. Sizler bul kúndi qalay kútip aldırıńız?

BILIM

X. Saparov

Bilim — sóyler tilimseń,
Jańlap shıqqan únimseń,
Tirishiliktiń anası,
Jarqıraǵan kúnimseń.

Júrektegi qanımsań,
Hújdan, namıs-arımsań
Quwat bergen boyıma,
Bilim — tatlı nanımsań.

Bilim — kelbet, sánimseń,
Qapshıq-qapshıq dánimseń,
Heshqashan da azaymas,
Tasqınlaǵan kánimseń.

Bilim sónip óshpeydi,
Elge xızmet isleydi.
Turmısımda kórdim men,
Sensiz kúnim keshpeydi.

Bilim — hasıl tozbağan,
Hesh waqıtta azbağan.
Bilimsizdiń kóshede,
Tayağın iyt ğayzağan.

Tereń bilim alğalı,
Toltırdım men ortanı,
Kóterildi mártebem,
Bilimim, sen arqalı.

Barar jerge baraman,
Dańqım kópke tarağan,
Jumsamasam seni men,
Obalıńa qalaman.

Bilim ushar qanatım,
Ońğa bastı talabım,
Bilim menen tağı da,
Abat bolar elatım.

Bilim — biyik asqarım,
Soğan qádem tasladım,
Alaqanda turğanday,
Jáhánge kóz tasladım.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Qosıqtı tásirli etip oqırń.
2. Qosıq qatarlarında shayır neni sóz etedi?
3. Qosıqtıń dáslepki 4 kupletin yadlań.

Naqıl-maqallar

Bilegi kúshli birdi jıgadı,
Bilimi kúshli mırdı jıgadı.

Oqıǵan ozar,
Oqımaǵan tozar.

Aqlı kámil, ilimi zor,
Bilimli el bolmaydı xor.

(Berdaq)

ÓZBEKISTAN — WATANÍM MENIŃ

ÓZBEKISTAN — WATANÍM MENIŃ

A. Sultanov

Baǵları miywalı bir jánnet yańlı,
Xalqı tınıshlıqta qarsı aldı tańdı,
Ǵárezsizlik alıp ıǵbalı jandı,
Jayna-jasna, gózzal mákanım meniń,
Ózbekistan — ullı Watanım meniń.

Islam áleminde Naqışband babam,
Xiywa, Buxara — bul ullı Kaabam,
Tashkentim — shıgısta shamshıraq qalam,
Jayna-jasna, gózzal mákanım meniń,
Ózbekistan — ullı Watanım meniń.

Beruniy, Uluǵbek, Hákim Ulıqpan,
Soday danıshpanlar shıqqan xalıqtan,
Háziret Nawayıdan sabaq alıppan,
Jayna-jasna, gózzal mákanım meniń,
Ózbekistan — ullı Watanım meniń.

Tapsırma:

Qosıqtı yadlap alıń.

ÓZBEKISTAN — GÚLBAǴÍM

G. Shamuratova

Gúller kibi gúlzardıń,
Íǵbalı ul-qızlardıń,
Ózbekistan — gúlbaǵım,
Jaynay bersin íǵbalıń.

Kóz kórgenimiz bastan,
Perzentpiz bawır basqan,
Diyarımız baǵı-bostan,
Sawlatım — Ózbekistan.

Jolima shiraq jaqqansız,
Iske alıq shaqqanbız,
Kóksińde qanat qaqqanbız,
Ózińnen baxıt tapqanbız.

Doslıqqa qushtar jas bizler,
Alda keleshekti gózler,
Bizler júrek, bas sizler,
Tutas denege megzer.

Tuwısqan bir túbimiz,
Siz aǵasız — ini biz,
Nurǵa tolǵan túnimiz,
Jarqıraǵan kúnimiz.

Mánzil júgin kóterer,
Elge de xızmet óteler,
Bizdey hadal perzentler,
Keleshekke jeteler.

Kóz kórgenimiz jastan,
Perzentler bawır basqan,
Diyarım baǵı-bostan,
Sawlatım — Ózbekistan.

Gúller kibi gúlzardıń,
Ígbalı ul-qızlardıń,

Ózbekistan — gúlbađım,
Jarqıray bergey nurlarıń!

Tapsırma:

Qosıqtı túsiniq oqıp, mazmunın óz sózlerińiz benen aytıp berıń.

TASHKENT

T. Jumamuratov

Kónli dárya Ámiw, Sır hám Zarafshan,
Úlken ózbek ađamızǵa sharap-shan.
Atlas dónip, gúl jamılǵan sháhárim,
Kún shıǵısta jarqıraǵan daraqsań.

Sálem, Tashkent — mehribanlı bas qalam,
Jer júzine dańq kótergen astanam,
Ziyaratqa kelip turman elimnen,
Qaraqalpaq bawırıńnan assalam!

Tapsırma:

Qosıqtı yadlap alıń.

Sózlik

Sharap-shan — abıroy-danq mánisinde

Astana — paytaxt mánisinde

XALÍQ SÓZLERI

I. Yusupov

Xalqımdı dana desem bolar,
Naqıl etken bile-bile,
Sóyley-sóyley sheshen bolar,
Kósem bolar kóre-kóre.

Naqıl kóptiń múlki bolar,
Adam sumı túlki bolar,
Iyt juldızǵa kúlki bolar,
Ayǵa qarap úre-úre.

Qorqqanlarǵa qos kóriner,
Joldaslıq jolda biliner,

Júrgenge jormal iliner,
Kóp kórerseń júre-júre.

Shayırlıq etse nadanlar,
Bálege qalar adamlar,
Axmaq aytar, aqıl tırlar,
Zeyin menen ile-ile.

Dúnya quwǵan bayır óter,
El qıdırǵan sayıl óter,
Iz qaldırıp shayır óter,
Sóz marjanın tere-tere.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Qosıqtı tásirli etip oqıń.
2. Shayır óz xalqın qalay táriypleydi?
3. «Naqıl kóptiń múlki bolar» degen qatardı muǵallimniń járdemi menen talqılap túsiniń alıń.
4. Qálegen 3 tobin yadlap alıń.

QARAQALPAQSTAN — BUL!

T. Qabulov

Quyash nuri kún shıǵıstan,
Qoynı bolar nur, gúlistan,
Bir úlke bar baxtı bálent,
Quyash penen bir tuwısqan,

Bir ájáyip bostan bul!
Qaraqalpaqstan — bul!

Qara tawday salmaǵı bar,
Ónerli on barmaǵı bar,
Nawayıdan sawat ashqan,
Ájiniyazı, Berdaǵı bar.
Tilden dúrler shashqan bul!
Qaraqalpaqstan — bul!

Miynet dese mártiw-maydan,
Ul-qızları dańqın jayǵan,
Bul úlkeniń keleshegin,
Qutlıqlap tur juldız, ay hám,

Dosqa qushaq ashqan bul!
Qaraqalpaqstan — bul!

Paytaxt — Nókis quyashı bar,
Tashkent — mehirgiyası bar,
Bul úlkeniń júreginde,
Doslıq geografiyası bar,
Bir ájayıp bostan bul!
Qaraqalpaqstan — bul!

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. «Bul úlkeniń keleshegin, Qutlıqlap tur juldız, ay hám», — degen qosıq qatarlarınan neni túsinesiz?
2. Qosıqtı túsiniپ oqıp, mazmunın aytıp beriń.
3. Qosıqtı yadlap alıń.

QARAQALPAQSTANIM

J. Óteniyazov

Qaratawda altın, merwert kánim bar,
Hák tawım bar, hasıl duzım tağı bar,
Gazdiń káni Ústirtim bar, keń dala.
Adam ata enshi bergen jerim bar.

Qara úyim bar, Qaratawǵa megzegen,
Muzeyim bar el miyrasın jámlegen,
Qarabayır tulpar mingen jasınan,
Qaraqalpaq kiygen túrktiń biri men.

Kók kóylegim Ermitajdı bezegen,
Sáwkelem bar gáwhar taslar dizilgen,
«Qırq qız»day dástanım bar, jırım bar.
Qobızım bar — janlı sazlar tógilgen.

Bayrağım bar — kókke bağıp turđanday,
Gerbim bar — el tamđası bolđanday,
Gimnim bar — kewlim tasar aytqanda,
Nızamım bar jer-jáhán tán alđanday.

Tamırımda miyras qalđan ilim bar,
Sayrap turđan qaraqalpaq tilim bar,
Gárezsizlik bayrađın tik uslađan,
Erkin ósken, erkin oyılı elim bar!.

Ózbek, qazaq, túrkmen súygen aspanım,
Tórt tuwısqan birge jazǵan dástanım,
Juldızıń joqarı bolsın ele de,
Gúllene ber, Qaraqalpaqstanım!

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Qosıqtı tásirli etip oqıń, mazmynın túsinip alıń.
2. Qosıqta elimizdiń baylıqları qalay sáwlelengen.
3. «Qara úy» haqqında muǵallımıńızden sorap bilip alıń.
4. «Muzeyim bar el miyrasın jámlegen» degen qosıq qatarı tiykarında sáwbetlesiń.
5. Mámleketimizdiń nıshanların bilip alıń.
6. «Doslıq» haqqında kishi tekst dúziń.

GÚZ

ALTÍN GÚZ

X. Seytov

Altın gúzde aralagam el baǵın,
Kewlimde kúlim qaǵar nur, saǵım,
Jer baylıǵın tárezige tartqan gúz —
Hár máwsimnen basım seniń salmaǵıń.

Júgi awır — gúz tabıslı boladı,
Gúz gúzarı — jawın selli boladı.
Márt diyqanniń miynetiniń ólshemi,
Gúzdiń juwmaǵında belli boladı.

Sonıń ushın dabil qaǵıp elatqa,
Barlıq diyqan turıp alıp bir sapqa,
Zúraátti tez jıynawǵa atlanıp,
Jumis qızıp, kúsheyedi talap ta.

Qıs xabarın aytıp samal sıńsılar,
Asıǵıńlar! Dep tırıwlar tırnalar,
Gúz aqırı. Qıraw túsip jer tońıp,
Qaymaqlasıp tınıq suwlı arnalar.

Silpi jawın jawsa, bolıp jer tayǵaq,
Túnde qatıp, kúndiz erir muzqaymaq.
Kóz aldımda eles berip turadı,
Kúnshuwaqlap jatırǵanday gúlli aymaq.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Ne ushın bul máwsim altın gúz dep ataladı? Gúzdegi tábiyatta bolatuǵın ózgerislerdi aytıp beriń.
2. Zúraátti jıynaw háreketi berilgen qatarlardı tawıp oqıń.
3. Qosıqtı tásirli oqıp, mazmunın sóylep beriń.

Gúz

J. Aymurzaev

Gúz. Kók ala bult kúndi jasırǵısı keledi. Qızıl suwdan keyingi seńdey bolıp jılıslap bult túnjirap tumlı-tusqa jılıǵanday háreketke keledi. Qula dúzden kóterilgen quyınday qumarlanıp, kúnniń júzine boyın taslaǵısı keledi. Tandırdan shıqqan tútindey burqasınlap baratırǵan bult kún nurınan qaq ayırılǵanday kórinedi. Qoyıw qara bult kúndi qaplawǵa hárqıylı háreket etken, qanatın jayǵan búrkit tárizli, kúnniń kórkem júzine pánje urǵısı kelgendeı umtıladı. Esken samaldıń aldına eriksiz shójege umtılgan ash shaǵalaǵa megezep sulıw sáwleniń simbatına awız urǵısı keledi. Kóktiń qara bultına qol berip kewlin qosqanday jerden kóterilgen duman tóbege qaray tutasqısı keledi.

Bul da járdem etkendeı boladı. Kúshli esken samaldıń kúshi menen gez kelgen jaǵına jılıp, turarǵa jer tappaydı.

Bult penen dumandı kún mensinbey, qaynaǵan

jaqtısı menen bulttı bólip, dumandı quwıp shıǵarıp, jer júzinde sáwle shashadı. Qabaǵın úygen qara bult kún shapaǵına shıdam bere almaydı. Shaǵırayıp sharshaǵan kúnniń sáwlesi kókten kúlip qaraǵanday jerdi súyedi. Jer qırtısın jibitip, jan bergisi keledi. Óziniń jaǵımlı nurı menen jer júzin jaynatadı.

Tapsırmalar:

1. Oqıp shıǵıń.
2. Tekst mazmunı menen tábiyat sáykesligine baqlaw júrgiziń.
3. Mazmunın óz sózlerińiz benen aytıp beriń.

USTAZ — ATAÑDAY ULLÍ

USTAZLARǴA

S. Abbazov

Úlkeydi dep, nalımańız jasımız,
Aǵardı dep, qapalanbań shashımız,
Buniń bári ullılıqtıń nıshanı,
Aldıńda iywli biziń basımız.

Qıylanbańız, ájimli dep júzimiz,
Oylanbańız, girewli dep kózimiz,
Mıńsan shákirtleriń — sulıw shırayıń,
Nurlap turǵan kóz bolamız ózimiz.

Júrmegen tírlarǵa iz saldıńız,
Eń qıyın kásipti tańlap aldıńız,
Bilim bulaǵınan qandırıp bizdi,
Húrmet qushaǵında máńgi qaldıńız.

Tapsırma: Qosıqtı túsinip oqıp, yadlap alıń.

MUGALLIMGE RAXMET

(Úzindi)

T. Qayıpbergenov

Túni menen aǵam ekewimiz qawın qorıqta bolıp, tańnıń aldında úyge kelip jattıq. Qay waqıt bolǵanın bilmeymen. Shırt uyqıda jatır edim. Apam qoyarda-qoymay julqılap atır.

— Túrgel, Turdımurat, túrgel!

Esheyinde búytip oyatpaytuǵın edi. Úydiń bir jaǵına ot tiyip ketken shıǵar dedim de, apalaqlap kózimdi ashtım. Apam baz-bayaǵı gúbirlenip atır.

— Túrgel, júktiń artına kir.

Kózimde shala uyqı bar edi. Hayranman, burın júktiń artında jatpaytuǵın edim.

— Júktiń artında ne bar? — dedim qarsılasıp.

— Kir, sorı qaynaǵan, muǵallım kiyatır! — dep ol sıbırlap, meni asıqtırdı. Usı máhálde

muğallimniń keshegi mushın siltep ketkeni esime tústi. Bul jóninde úydiń ishine hesh nárese aytpağan edim. Endi apamlar bilgen ekenaw, dep oyladım: «Urmaytuğın bolsa, nege kiyatır. Úyimizdi bilmeytuğın adam biziń úydi qalay tawıp aladı. Keshe atımdı biykar aytqan ekenmen. Sorım qaynap tayaq jemesem bolar edi»...

Apam arshaniń ústindegi qorjın – boğjamalardı jildam-jildam alıp jerge qoyıp atır.

— Atımdı aytıp qoydım, — dedim men muğallimnen qashıp qutıla almaytuğınımdı bilip. Apam da, aғam da meniń sózimdi tırlamadı.

— Jat, jat! — dep ekewi teńnen buyırdı. Bir waqıtta aғam meni qushaqlap aldı da, arshaniń ústine kese jatqardı. Apam ústine qorjın-boğjamalardı úyip, onıń ústine kórpe jiyadı. Kókiregim tap sonday qısıldı, erkin dem alıwıma múmkin bolmay qaldı. Bir jaғımnan kerege qıssa, ekinshi jaғınan ústimnen júk basıp baratır. Dawısımniń barınsha «Way-way demiktım» — dep baqıraman. Biraq, dawısım ózimnen alıslap kete almaydı. Gúbirlengenimdi aғam sezgen qusaydı. Túrgelip, betimdi azğantay ashıp qoydı. Bunnan keyin azlap erkin dem alayın dedim. Apam qolına urshıǵın ala sala alaqsınıń qasına otıra qaldı. Aғam qobdıydı atawız benen shókkishin alıp,

sozani sabaqlay sala, góne gewishin jamawǵa kiristi. Bárin de kórip jatırman. Duris aqıl taptıq deskendey, ekewi bir-birine jımıyısıp, qarasıp qoyadı. Aradan kóp waqıt ótpey-aq, aqsaqal menen keshegi men kórgen jigittiń ózi kirip keldi. Sálemlesip qolınan alsa da, kelgen qonaqlarǵa aǵam orın bere qoymadı. Tek jılısırqırap, esik betirekten olarǵa orın awıstırdı.

Kelgenler meni túk sezbeydi. Tek apama kórine-tuǵın usayman. Bir ret men tárepke qaradı da, sestiniń shıǵarma degendey, óziniń ketik tisli awzın alaqańı menen bastı. Men onısız da tınısh jatırman.

— Balańız qayda? — dedi aqsaqal. Buni ol aǵamnan sorasa da, apam dárriw juwap berdi.

— Qız apasınıkine qıdırıp ketip edi. Muǵallım bir nárselerdi jazatuǵında bolıp qolına qálem, qaǵaz alıp otır.

— Qashan ketti? — dedi ol.

— Keshe.

— Balańızdıń atı kim? — dep soradı muǵallım. Usı waqıtta men burınǵıdan da beter qısıldım. «Apam atımdı aytsa, onıń qıdırıp ketti, degenine muǵallım inanbaydı. Sabap ketse de, búytip jasırınbawım kerek eken. Aǵam menen apam teńnen ótirikshi boladı-aw» dep qıynaldım. Sóytip jatıp, sál qozǵaldım ba deymen, ústimdegi bir

kórpe arshağa súyenip otırǵan aqsaqaldıń ústine jalp ete qaldı.

— Haw! — dedi apam hesh nárseni bilmegensip, sóytip ırǵıp túrgele sala jańaǵı kórpeni bas ushıma tamanıraq tasladı. Kórpe túsken waqıtta ayaǵım shamalı ashılıp ketti me, — dep qorqtım. Sebebi, muǵallimniń eki kózi ayaq ush betimdi jep baratır. Oǵan bildirmew ushın ayaqlarımdı áste ǵana bawırıma tartıp edim, ústimdegi kórpe-tóseklerdiń barlıǵı qulap, tasırayıp kórindim. Bul bárinen de jaman boldı. Jata bererimdi de, túrgelip qonaqlar menen sálemlesiwdi de bilmedim. Apam menen aǵam astındaǵı erinlerin tislep alǵan shıǵar deymen. Bir birine adırayısa qarastı. Apamnıń urshıǵı úzilip, aǵamnıń shókkishi mańlayına tiyip ketti.

— Turdimurat, demigip qalmadıń ba? — dedi muǵallım kúlip. Ol meniń atımdı umıtqan shıǵar dep edim. Umıtpaǵan eken. Uyalǵanımnan ne qılarımdı bilmey, moyın omırtqası úzilip ketken kisidey, ornımnan zorǵa turdım.

— Jigit te jasırına ma eken? Bul — qorqaq adamlardıń isi. Al, Turdimurat sen keshe batır ediń ǵoy? — dedi de muǵallım qasıma kelip, basımdı sıypaladı. — Jasıń neshede?

— On úshte, — dedim men sıbırlanıp.

— Oqıysañ ba? — dep muǵallım bir nárselerdi jaza basladı.

Ne dep juwap qayta rarımdı bilmey, dáslep aǵama, onnan soń apama qaradım. Olar «oqımayman de» degendey, birese kózlerin qısıp, birese basların shayqap-shayqap qoyadı.

— Kempir-ǵarrıńa nege qaraysań? — degen awıl aqsaqalınıń sorawına ne derimdi bilmey uyalıńqırıp tursam, muǵallım de meniń ishime kirip shıqqanday, bılay dedi:

— Bul márt jigit oqıydı.

Jáne ne derimdi bilmey biraz turdım da, birden moynımdı kóterip turıp:

— Awa, oqıyman, muǵallım, — dedim.

Apam menen aǵam maǵan adırayısa qarasa da, aqsaqal menen muǵallım ketkenshe hesh nárese dep keyiy almadı.

— Genjetay balamız edi. Tiymeń, shıraǵım, — dedi aǵam bir nárselerdi jazıp atırǵan muǵallımge.

— Ólip-ólip kórgen ólim sarqıtı edi, taslap ket, — dedi apam da jalınıp.

— Áketpeymiz, taslap ketemiz, — desti muǵallım menen aqsaqal teńdey — Shúlenbaydan tartıp alınǵan jayda oqıydı.

Awılımızda Shúlenbay degenniń kóp jaylarınıń biri mektep ushın alınıptı dep esitken edim. Endi qayda baratuǵınımdı túsindim.

— Turdimurat sóytip mektepke barasań ǵoy-á? — dedi muǵallım jáne de pisirińkiregisi kelip.

— Baraman, — dedim birden.

— Erteń azanda erte bar, — dedi ol. Bunnan soń ekewi de kóp irkilmedi.

Sorawlar:

1. Balanı ne ushın jasırdı?
2. Muǵallım haqqında ata-analardıń túsiniǵi qanday?
3. Turdimurat qanday sheshimge keldi?
4. Sizlerdiń oqıwıńızǵa ata-analarıńız qalay qaraydı?

Sózlik

Alaqshın — Úy shetinde chaynik-kese salatuǵın tazalıq ushın arnawlı taxtaydan islengen náirse.

Qorjin — júnnen toqılıp islengen, awzı órilip qoyılatuǵın eki bólimli buyım (zat). Eshekli, atlı júk alıp júriwge arnalǵan.

Boǵjama — alashadan tórt múyeshli etip islengen, múyeshlerine baw taǵılǵan, kiyim-kenshek salıp baylap qoyılatuǵın zat.

USTAZLAR

T. Qabulov.

Sulıw diydarıńız báhár tańınday,
Yoshlı júregińiz janǵan jalınday,
Anamız Ámiwdiń tolqınlarında,
Qanatlı qosıq hám jırsız, ustazlar!

Jaslardı jetelep bilim baǵına,
Baslaysız ómirdiń nurlı jaǵına,
Million júrek sıyǵan keń qushaǵına,
Ájayıp dúnyasız, dúrsiz, ustazlar!

Bilimniń baǵında búlbúldey sayrap,
Ómir aǵısında tuwılǵan qaynap,
Ashıq aspanımda quyashtay jaynap,
Júrekke quyılǵan nursız, ustazlar!

Sálem, ana mektep — bilim bulaǵı!
Sálem, ustazlar! Siz, áskersiz qıraǵı.
Atıńız júrekte máńgi turadı,
Qatar da jawınger narsız, ustazlar!

Ómir álipbesin usınǵan bizge,
Bizler minnetdarmız mudamı Sizge.
Jaynaǵan juldızday júregimizde,
Máńgi yadımızda barsız, ustazlar!

Tapsırma:

Qosıqtı dawıslap oqıń hám óz sózlerińiz benen qosıqtıń mazmunın aytıń.

OQÍWSHÍ JASTÍŃ QOSÍGÍ

X. Turımbetov

Jarqıraydı kún menen,
Mektebimniń aynası.
Qushaǵında óspekte
Watanımniń kóp jası.

Sol jaslardıń birimen.
Quwanaman sol ushın,
Jumsalsa dep oylayman,
Elim ushın bar kúshim.

Muǵallimniń sózine,
Kewlimdi beremen,
Tapsırmasın orınlap,
Pitkeremen, kelemen.

Bilim alıp, úyrenip,
Shınıǵaman, ósemen
Bilimlenip erteń-aq,
Iste alǵa túsemen.

Tapsırma:

Qosıqtı kórkemlep oqıń, yadlap alıń.

OQÍWSHÍĞA ESTELIK

(qısqartıp alındı)

B. Ismaylov

Jás áwlad — el keleshegi!
Watan — sizge ata-ana,
Ósirdi ol terbep seni,
Sen — kóz nurı, oğan bala.

«Kitap — bilim káni» degen,
Xalqımızdıń bar naqılı,
Joldas bolıp kitap penen,
Balalıqtan ós jatlıgıp.

Miyнет etpey ráhát joq,
Miyнет etpey arızılar push,
Miynettiń de túrleri kóp,
Barlıq jerde tabılar is.

Kitapxana kitapların,
Kútip oqı, pataslama,
Kitap kerek erteń, jarın,
Jáne sennen basqağa da.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Oqıwshılar qanday bolıwı kerek?

2. Oqıwshılar qaǵıydası menen qosıqtı baylanıstırıp túsindiríń.
3. Tekstten kitap tuwralı kupletti tawıp oqırń.

JASLIQ BAǒI

J. Dilmuratov

Baraǵoysań awılǵa,
Kewlińde yosh artar,
Kórkemlengen kórinis,
Qızıqtırıp kóz tartar.

Jol boyında bir baǵ bar,
Ózi sulıw, ózi jas,
Onıń hárbir túbine,
Sińgen jaslıq, zor iqlas.

Aytar onı kópshilik,
«Jaslıq baǒı» dep,
Sebebi, oǵan balalar,
Miyнет etti kútá kóp.

Ósimlikler iyisi,
Lázzet berer júrgende.
Jasıl dóngen baǵlardı,
Súysineseń kórgende.

Aralasań baǵ ishin,
Erik, shabdal, alma bar,
Miywelerdiń basqa da,
Túrli túri tabılar.

Qumarlanıp isledi,
Balalardıń hárbiri,
Kimniń qaysı miyweni,
Ósirgeni belgili.

Tapsırma: Qosıqtı yadlap alıń.

BAǒMAN HÁM BALA

Á. Seytjanov

Bala: Baǒman ata, baǒman ata,
Qolıńnan pal tamǵan, ata,
Aytıp bershi mına baǒıń,
Qalay payda bolǵan, ata?

Bağman: Bárekella, tıńla, balam,
Táriypleyin bárin sağan,
Jas kúnimnen joldas boldı,
Bul súyikli kásip mağan.

Nálshe kórsem tawıp ebin,
Nál shıbıgın qádirledim,
Ya shólletpey, ya sındırtpay,
Ǵamxor boldım, erinbedim.

Bala: Ata qanday sulıw bağıń,
Bağman bolsam dep quwandım,
Aytıp bershi yadıńda ma,
Eń dáslepki tabıslarıń.

Bağman: Bağ degeniń — eldiń kórki,
Keneldirer* qolı epli,
Sırın bilmey sendeyimde,
Jemis berdi azlı-kópli.

Kóp úyrendim onıń sırın,
Egip kórdim neshshe túrin,
Kemis qalmaq jılda sırgıp,
Miywe berer birim-birim.

Bala: Kóz jetpestey kóp ǵoy bári,
Kózlerimniń jawın aldı,

*Keneldirer — qurǵınlastırıw, turmısın jaqsılaw.

Mazalısı hámmesiniń,
Qaysı miywe baǵırındaǵı?

Baǵman: Mına alma erte piser,
Mınanı xalıq almurt deser,
Anaw ánjir-ánarımız,
Shiyrin bári, balam, jep kór.

Júzim degen solqım-solqım,
Bıyl taptım jańa sortın,
Sen de, balam, talapshań bol,
Birge jaynat eldiń kórkin.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Baǵ qalay payda bolǵan edi?
2. Dáslepki tabıslarǵa qalay eristi?
3. Baǵman balaǵa qanday násiyat berdi?
4. Sizler qanday miywelerdiń túriń bilesiz? Atap aytıp beriń.
5. Qosıqtı qatnasıwshılarǵa bólinip oqır, mazmunın sóylep beriń.

SHABDALDÍN SHAQASÍ

(Gúrriń)

S. Aytmuratov

Gúz aylarınıń dáslepki kúnleri. Mektepten qayıp kiyatırımız. Jol-jónekey sóylesip, awıldıń ortasındaǵı úlken baǵdıń qasına kelip qalǵanımızdı bayqamay

qalıppız. Sharbaqtıń ishinen samal menen shaqaların terbep turǵan miywe aǵashların kórip, ózimshe bir túrli bolıp kettim. Keshegi islegen jaramsız isimdi állekimler sezip qoyǵan sıyaqlı.

Bul baǵdıń baǵmanı — jası jetpislerge jetken Seydan degen ǵarrı. Ol, shınında da, miywe aǵashların ósirip, álpeshlewge sheber. Ózi de kishipeyil, jaqsı adam. Biziń awılda turatuǵın adamlardıń hámmesi de Seydan atanıń baǵına kelip, pisken gezleri onıń dáslepki jemislerin teń dey tatisadı. Bul kúnleri bizler de miywe jep júdá quwanısıp qalamız. Mektepten qaytatuǵın gúzar jol da tap usı baǵdıń sharbaǵın jaǵalap ótedi.

Mine, búgin de sol sharbaqtıń qası menen júrip kiyatırımız. Júregimdi álleqanday qısınwshılıq qıynap turǵan sıyaqlı. Qasaqanasına sharbaqtıń awzına jaqınlay bergenheimiz sırtqa shıǵıp kiyatırǵan Seydan atanı kózim shalıp qaldı. «Keshe tanıp qoyǵan joq pa eken?». Dárhal usı oy meni biyledi. Joldı birden burıp ketiw de qolaysız.

Seydan ata bizlerdiń keliwimizdi kúle shıray menen kútip turdı. Men izirekte kiyatırman. Barlıq balalar jabırlasıp onı qorshap aldı. Men de barıp sálem berdim.

— Ha, oqıwdan kiyatırsızlar ma? — dedi ol Jamiyla menen Shamurattıń iynine qolın salıp.

— Awa, ata. Aytpaqshı, shabdallar pisken shıǵar ya? — dedi Jamiyla oǵan erkelep sóylep.

— Pisti, balalarım! Jeginiz kelip tur ma?

Júriń, júriń ... Men esabın tawıp qalıp qoymaqshı edim, átteń Qálbiyke: — Júr, Ámet, júr, — dep, meni ishke qaray iyterdi. Hámmemiz baǵdıń orta-sındaǵı Seydan atanıń kishkene qosına keldik. Qostıń tór betine ensizlew sıpa soǵılgan.

— Otırıń, shıraqlarım. Mına eki bala meniń menen júrsin. Birewińiz ana samardı uslań...

Qálbiyke menen Jamiyla qosta qaldı. Al, bizler Shamurat ekewimiz miywe ákeliw ushın samardı kóterip, baǵdıń bir shetine kettik. «Demek, Seydan ata maǵan hesh nárese demedi. Shaması sezbey qalǵan eken». Men usını oylaǵannan keyin azǵana kewillendim.

Úlken shabdal aǵashınıń túbine jaqınlaǵanıımızda Jamiyla menen Qálbiyke otırıwǵa taqatları jetpedi me, izimizden keldi.

Qápelimde:

— Ata, mına shabdaldıń shaqası ózi sınǵan ba? — dedi Qálbiyke tańlanıp. Júregim suw etti. Hámmen balalar alıp atırǵan miywelerin qoyıp sol jaqqa qarastı.

— Yaq, qızım. Ózi sınbaǵan, — dedi Seydan ata qapalanıp.

— Bul baǵdıń hárbir miywe aǵashı, hárbir shaqası maǵan janımday qádirli. Keshe usını

kórgende júdá irenjidim. Tap ózimniń súyegim sınıǵanday boldı. Aqırı, eń miywelisi usı!

— Haw, onda sındırǵan kim? Ya samal ma? — dep Jamiyla sózge aralastı.

— Keshe keshqurın eki bala ruqsatsız sharbaqtan asırılıp ishke túsipti. Kóre sala baqırıp edim, tım-tıraqay qashtı. Birewi usı shaqaǵa asıla bergeni, mort etip sındı.

— Sóytip kim ekenin bilmey qaldırız ba? — dedi Shamurat.

— Qartayǵan adamda kóz bar ma, shıraqlarım, ańlamay qaldım! Tanıǵanımda ma, muǵallimine aytıp... Seydan ata basın shayqadı.

Men heshkimniń júzine tik qaray almadım. Awa, jańa miywesi pisken shabdal shaqasın sındırıp, Seydan atanı qapa etken sol balalar — men hám meniń menen birge oqıytuǵın Dáwlen degen bala edi. Ernimdi jıbırlatıp ózime-ózim islegen isim ushın kúyindim! Biraq, keshirim sorawǵa namısım barmadı. Oqталıp turaman da jáne tómen qarayman. Awzıma sóz túser emes.

Onnan beri de bir háptedey waqıt ótti. Mektepten qayıp kiyatırıp, sharbaqtıń qasınan ótsem, dárhal shabdaldıń sınıǵan shaqası, onı kórgende qapalanıp turǵan Seydan ata kóz aldım eleseydi. Múmkin, ol shaqa házir quwrap ta qalǵan shıǵar. Eger sınıbaǵanında onıń miywesin jep,

basqalar da ráhátlenер me edi! Joq men qátelik isleppen. Seydan atadan keshirim sorawım kerek!

Álbette, men ózimdi bárha bunday awır sezimlerdiń soqqısına duwshar ettirip qoymayman. Sózsiz, Seydan atadan keshirim sorayman. Biraq, onıń menen de is pitpeydi-aw. Adamzatqa mazalı jemisin inam etken sol bir shabdaldıń sınǵan shaqasın aytshı! Ol endi sirá bayaǵı ornına qaytıp kele me? Eh, balalıq, balalıq!

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Mektepten qaytıp kiyatırıp, sınǵan shaqanı kórip bala ne ushın oylandı?
2. Baǵman atanı kórgende bala ne ushın qısqındı?
3. Seydan atanıń sózlerin tawıp, dawıslap oqıp beriń.
4. Shabdaldıń shaqasınıń sınıwında islegen qáteliklerin joyıw ushın bala qanday sheshimge keldi? Tekstten tawıp oqıp beriń.

MEN DIYQANMAN!

T. Qabulov

Men diyqanman!
Kóp ádiwlep jer meni,
Óziniń keń qushaǵında terbedi,
Jer hám Ana juldız bolıp jolımda,
Mendegi kóp gózzallıqtı kór dedi.

Jumis etip, jumsap jaslıq jigerdi,
Qanday baxıt xızmet etiw bul elge!
Erkin miynet, húrmet, ziynet, sap hawa,
Meni de márt diyqan etip jiberdi.

Men diyqanman!
Diyqan maǵan janajan,
Meni izleseń, paxtazardan tabasań,
Meniń diyqan ekenimdi dálillep,
Atızlarda ırǵalıp tur ǵawasham.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Qosıqtı kórkemlep oqıń.
2. Ata-analarıńız — qanday kásip mamanları?
3. «Qanday baxıt xızmet etiw bul elge!» degen qosıq qatarın muǵallimniń járdemi menen talqılań.
4. Diyqanlar paxtadan basqa jáne neler egedi?

BÍYDAY

H. Ayımbetov

Miyzanda egilip, gúzde ósesiz,
Qısta áste tańniń miyin tesesiz,
Arba aydaǵanday jolsız, kóshesiz,
Tótelep báharge kelesiz, biyday.

Barsız insan bolǵan payıttan beri,
Nuw payǵambar soqqan qayıqtan beri,

Anasaydan, Edil, Jayıqtan beri,
Jan ishinde jasap kelesiz, biyday.

Hárre gúlđen basqa jaqqa awǵan joq,
Perzentten shiyrinin insan tuwǵan joq,
Ele bizge sizden tatlı taǵam joq,
Paldan shiyrin, gúlđen gózzalsız, biyday,

Adam miynet islep juwırıwǵa tayın,
Siz ushın beyishten quwılıwǵa tayın,
Jamanlıqtıń kúlin suwırıwǵa tayın,
Belge kúsh, tilge yosh beresiz, biyday.

Súyriktey japıraǵıń qırawǵa tózer,
Shashaqtay tamırıń tońda da óser,
Báhardıń nápesi, gúzdegi nóser,
Marjan-marjan terden ónesiz, biyday.

Jaz quyashı masaǵıńnan óbedi,
Deneńizde qıstıń zarıp kóp edi,
Tatlılıǵıńızdıń baslı sebebi,
Bir ilahiy nurdan ónesiz, biyday.

Tapsırma:

Biyday xalqımızdıń milliy baylıǵı ekenin qosıqtan paydalanıp aytıp beriń.

NANNÍŃ USAĖÍ

U. Sadıqov

- Ne terdiń, SaĖıydulla?
- Nannıń usaĖın,
- Jerde jatır ma?
- Minekey, awa.
- Tústi eken kimnen?
- Bilsem, átteń men!
- Ne qılar ediń?
- Uyaltar edim.
- Qanday sóz benen?
- Qarap-aq kóz benen.
- Sen durıs aytasań.
- Jamanǵa qáyteseń!

Tapsırmalar:

1. Oqıń. Mazmunın óz sózlerińiz benen túsindirıń.
2. «Nan haqqında» dialog túrinde (soraw-juwap) qısqa gúrriń jazıń.

Naqıl

Nannıń usaĖı da — nan

NANNÍN IYISI

(Gúrriń)

Ya. Ájimov

— Háy, júwernemek, ana nannín usaǵın bastıń ǵoy! Nan jeseń usaǵın túsirip, shashıp jep júrgeniń. Men saǵan qashanǵı aytaman? — dep qamır jayıp otırǵan Asqardıń apası oshaqtıń basında qol sozım jerde jatırǵan kesewdi alıp oǵan táp berdi.

Asqar ornınan shapshıp turdı da, sırtqa qaray atlıqtı. Bolmaǵanda, qaq jıńǵıldan islengen kesew jawırnına tiyetuǵını turǵan gáp edi.

Ele uyqıǵa kete qoymaǵan Jálmen ata kelininiń shawqımlı dawısın esitip, basın dastıqtan kóterip, boyın tiklep qaradı. Soń kelininen aqlıǵı Asqardı shaqırttırıp aldı da kelinine qarap:

— Balam, hesh waqıt náresteni urıwshı bolma! Qápelimde ashıw menen bir jerin mayırıp alarsań. Maqulı aldaştırıp, jıllı sózler menen túsindir, — dedi.

— Asqar, balam, beri kelós, — dep aqlıǵın shaqırıp alıp, aldına otırǵızdı. — Qáne, balam, men saǵan qızıqlı ertek aytıp bereyin be? — dedi ol aqlıǵınıń júzine tigilip.

Jálmen ata aqlıǵına bárhama ertek aytıp beretuǵın edi. Al, aqlıǵı, atasınıń aytqan erteklerin uyıp tıńlaydı. Mine, búgin de atasınıń aldında otırıp, onıń paxtaday appaq saqalın sıypalap, ertek tıńlap otır.

— Bir bar eken, bir joq eken. Buringí ótken zamanda bir bay menen bir jarlı jasaptı. Bay sonıńday bay eken, onıń dúnyasınıń jartısı altın, al jartısı gúmisten eken. Jarlınıń úyi de, jataq jeri de bolmaptı. Ol sol baydıń xızmetinde bolıp, otını menen kirip, kúli menen shıǵıptı.

Bir kúni bay qudayǵa jalbarınıp, taǵı dúnya soraptı: «O, táńirim, meniń sennen tek bir ǵana tilegim bar. Usı tilegimdi orınlasań men saǵan bir ómir riyza bolar edim. Meniń dúnyam ele de az. Basqa baylar bolsa mennen ozıp ketti. Eger meniń qolım tiygen hárbir zat altınǵa aylansa, sen meniń tilegimdi orınlaǵan bolar ediń», — depti.

Onıń bul tilegi orınlanıptı.

Soń jarlı turıp qudayǵa jalbarınıptı. «O, táńirim, meniń qolım tiygen hárbir zat qánekey, nanǵa aylansa!» — depti.

Onıń da tilegi orınlanıptı.

Baydıń qolı tiygen barlıq nárese altınǵa aylanıp kete beripti. Hátte, jeyin dep uslaǵan nanına shekem altınǵa aylanıptı. Sóytip, bay sońında ashtan ólip, jay tolı dúnyasın máńgige tárk etipti. Al, jarlı uslaǵan zatlardıń bári nanǵa aylanıp, nani kóp bolıptı. Sóytip, jarlılardıń qarnı qalpıp, quwanış hám shadlı turmısta jasaptı.

Áne, balam, nan degen altınǵa bergisiz nárese! Dúnya heshqashan insanǵa nan bolmaydı. Al, nan kóp bolsa ómir boladı. Turmıs jáne de shadlı,

jáne de kórkem boladı. Dúnya da mol boladı. Sol ushın hárqashan nandı qádirlew kerek, balam. Nannıń usaǵı da — nan, — dedi aqlıǵınıń basınan uzaq sıypalap turıp.

Usı waqıtta esiktiń aldındaǵı tandırdan apası jawıp atırǵan ıssı nannıń iyisi ishke urdı. Al, Asqar atasınıń aldınan ırǵıp turdı da, tandırǵa qaray juwırdı.

Jálmen ata: «Oh, sadaǵań keteyin, nannıń iyisi! Qanday jaǵımlısań!» — dep gúbirlenip, ornınan turdı da, tandırdıń basında kishkene ıssı gúlsheni bawırına qısıp jep turǵan aqlıǵına terezeden uzaq súysinip qarap turdı.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Anası ne ushın Asqarǵa urıstı?
2. Jálmen ata aqlıǵına qanday ertek aytıp berdi?
3. «Nannıń usaǵı da — nan» degen danalıq pikirdi úyrenip al.

Sózlik

Qarnı qalpı — toyıp degen mánide.

Gúlshe — shórek nannıń eń kishkenesi.

YADIŃDA TUT, JAN BALAM!

S. Abbazov

Yadıńda tut, jan balam!
Dúnyada ullı nan balam,
«Nannan ullı bar» — dese,
Bul gáp shiyki-qam balam.

Nan bar eken — ómir bar,
Nan bolmasa, ómir tar,
Aytıp ketken babalar,
Tislem nanğa bolıp zar.

«Altın, gúmis — tas degen,
Arpa, biyday — as degen»,
Nan qádirine jetpegen,
Barıp turǵan pás degen.

Mánisine qarańlar,
Bilmeseńler sorańlar,
Nan — xalıqtıń baylıǵı!
Dóreter márt adamlar.

Jumsar olar bar kúshin,
Biz jeytuǵın nan ushın,

Nan — miynettiń jemisi,
Ol mazalı sol ushın.

Qásterlesek biz nandı,
Algıs aytıp, mıń sanlı,
Húrmetlegen bolamız,
Nandı tapqan insandı.

Tapsırma:

1. Qosıqtı dawıslap oqıp, mazmunın aytıp beriń
2. Keyingi úsh tobın yadlap alıń

JÚZIM NEGE QUWRADÍ?

(Gúrrin)

Alp Sultan

Bizlerdiń Aytjan degen aǵayinimiz bar edi. Úy-degilerdiń barlıǵı onı baǵman baba deydi. Sebebi, «Ótenniń shorı» yańlı kebir ashıp ketken atızımızdı ırǵalǵan baǵqa aylandırdı ol. Erik, alma, shabdal ekti. Ásirese, onıń atızdı dógereklep ekken «Kelin barmaq» júzimlerin aytsań-o! Adam jep toymaydı!

Tilekke qarsı, úyde qara kúshiktiń payda bolıwı menen sol júzimlerdiń ayırımları quwray basladı. Aǵam ári-beri júzim túplerin aylanıp, bunıń sebebin bile almay-aq qoydı.

Aqırında úyinen baǵman babanı shaqırıwǵa májbúr boldı.

Aytjan ata esikten kiriwden qara kúshik — Alfaniń atızda bos, kók maysa jońshqanıń ústinde awnap jatqanın kórip táshwishlendi.

— Haw, mına iyt mudamı usılayınsha bos júre me?! — dedi ol.

— Awa, baylasań, qańsılap jılaydı da turadı. Sonlıqtan onı bos júre bersin dep, bosatıp qoyıppız — dedi aǵam.

— Natuwrı etipsiz, ústinde iyt awnasa, jońshqa da durıslap óspeydi. Onıń ústine iyttiń atızda júrgeni miywelerdiń de sorı, ásirese, júzimge júdá qáwipli! — dedi ol. Bizler isenińkiremey turdıq. Sonda ol:

— Qáne, quwray baslaǵan júzimlerińdi kórset, onıń ne sebepli bul awhalǵa túskenin anıqlaymız, — dedi ol.

Aǵam sıpanıń tusındaǵı jap-jasıl japıraqları demniń arasında solıp qalǵan júzim aǵashların Aytjan atama kórsetti.

— Mine, kórdiń be? Iyttiń izleri bar bul jerde, júzimniń túbin qazǵan ol, — dep qara kúshik awdarıp taslaǵan topıraqtı kórsetti.

— Awa, awa, sóytipti-aw! — dep, onıń gápin xoshladı biziń aǵam.

— Tamırı ashılıp qalǵannan keyin, ol quwramay ne qıladı. Onıń ústine iyttiń bul jerge kómgem oljaların qara! — dep gilkiy súyeklerdi júzimniń túbinen shıǵara basladı...

...Rastan da solay eken, japıraǵı solǵan júzimlerdiń túbin tintip, Aytjan atam dúnyanıń súyegin taptı.

— Áne, iytti baylap qoy degenimniń mánisin endi bildiń be? — dedi Aytjan atam.

— Bildik, bildik, endi shınjırlap baylap qoyamız! — dep wáde berdik. Solay desek te qara kúshiktiń jipte tawlanıp, qańsılaǵanın kórsek onı ayap jazdırıp jibergenimizdi bilmey qalamız. Demek, kórdińiz be, tábiyatta bir nárese, bir násege ósh, bir nárese, bir násege zıyan etip júredi, demek: júzim jeymen deseń iyttten, iytti erkin baǵaman deseń, júzimnen beziw kerek eken dá!

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Júzimniń quwraw sebebin kim taptı?
2. Sizlerdiń jerlerińde qanday miyweler bar?
3. Gúrrińdi dawıslap oqıp, mazmunın aytıp be-riń.

ERTEKLER — JAQSÍLÍQQA JETEKLER

AQÍLLÍ ĞARRÍ

(Ertek)

Burıńǵı ótken zamanda bir zalım patsha taxtqa otırıp, «Erjetken hárbir jigit jumısqa jaramsız, qartayǵan ákesin óz qolı menen qoyımshılıqqa

tiriley jerlewi kerek!» — dep zań shıǵarıptı. Eger de patshanıń bul húkimin kimde-kim orınlamasa, ózi ólimdar, mal-múlki patshalıq eken.

Jıllardıń birinde Salaw degen ǵarrı júdá qartayıptı. Bir kúni erjetip, jigit bolǵan balası oǵan ilajsızlanıp:

— Aǵa, arqama asıl, seni jerleytuǵın waqıt jetti, kúnde patsha áskerlerinen qalay jasırınıp otıraman, — deпти. Ǵarrı dım úndemey ólimine qayıl bolıptı.

Ákesin arqalap sharshaǵan balası jolda dúmpeshiktiń basına barıp dem aladı. Sonda ǵarrı ózinen-ózi otırıp sılıq-sılıq kúledi. Qapalanıp kiyatırǵan balası buǵan tańlanıp, sebebin soraǵanda ákesi:

— Áy, balam, atańa ne isleseń, aldırna sol keledi eken. Men de sendey waqıtında usı jazaǵa baǵınıp atamdı kómiwge jolǵa shıqtım. Kiyatırıp tap usı dúmpeshikte dem alıp otırǵanıń yadıma túsip atır, — deпти.

— Sonda ne, qartaysam, meni de óz balam usınday etip tiriley kóme me?

— Álbette, — deпти ǵarrı.

Bala kóp oylanıp turmastan, ákesin úyine arqalap qayıptı hám adam bilmeytuǵın jerge jasırıp astırtın kútipti.

Usı dáwirde bul patshalıqqa ekinshi bir eldiń patshalıǵı urıs járiyalaydı. Urısta topılǵan tárep basım kelip, bul patshanıń áskerleri qırıla baslaptı.

Jeńiliw qáwpin sezgen patsha dárhal:

— Kimde-kim aqıllılıq penen dushpannıń betin qaytarsa, onı qasıma wázir etip alaman, — dep qarawındaǵı xalıqqa daǵazalaptı.

Dushpanǵa qarsı urısıp atırǵan jigit jasırıp qoyǵan ákesiniń aman-sawlıǵın bileyin dep, esabın tawıp úyine kelipti hám patshaniń daǵazasın oǵan da aytadı.

— Bunıń jolı ańsat, — depti ǵarrı.

— Patshalıqtaǵı barlıq eshekti jıynap, olardıń ústine mingiziw ushın aǵashlardı adamǵa usatıp jonıw kerek. Kiyindirip, olardı áskerdey etip qurallandıırnıń da, erge tańıp dushpanlarǵa qarata jiberiń. Sonda seskengen dushpanlardı ekinshi tárepten barıp qırasız.

Durısında da, ǵarrınıń aqlılı iske asıptı. Dógerektiń bárin qorshap alǵan áskerlerdi kórgen dushpan sasqalaqlap, keyinge qaray tım-tıraqay qashadı.

— Qáne, aqlılı jigit, sen maǵan wázir bolasań!
— depti dushpan jeńilgennen keyin patsha jańaǵı jigitke.

— Joq, — depti jigit, — bul aqlıldı tapqan men emes edi.

— Kim onda?

— Bir qasıq qanımnan keshseńiz, aytaman.

— Keshtim, — dep patsha kelisim beripti.

— Bunı oylap tapqan — siz ólimge buyırǵan meniń ǵarrı ákem.

Bul sózdi esitken patsha Salaw ǵarrıǵa kelip,

onnan keshirim soraptı hám onı ózine wázir etip belgilepti.

Áne, sonnan baslap neshshe patshalıqtan berli kiyatırǵan zań qalıp, kerisinshe ǵarrılardı sıylaw, húrmet etip, sálem beriw qaytadan baslanǵan eken.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Patsha qanday shárt qoyǵan edi? Tekstten tawıp oqırń.
2. Bala patshanıń qoyǵan shártin ne ushın orınlamadı? Mánisin túsindirıń.
3. Patsha óz shártin nege biykarladı?
4. Patsha menen jigit arasındaǵı gúrrińdi tekstten tawıp oqırń, olardı salıstırıń.

Naqıl

Atańa ne qılsań,
Aldıńa sol keledi.

BAYLIQ, BAXIT, AQIL

(Xalıq awzınan)

Burıńǵı ótken zamanda Baylıq, Baxıt, Aqıl birge joldas bolıptı. Olar óz ara ótken-ketkenlerdi aytısıp júre beripti.

Sóz «Adam balasına kim, qanday payda keltiredi?» — degen tartıs tuwralı boladı.

Dáslep Baylıq bılay deydi:

— Meniń arqamda ǵana adam balasınıń tórt túligi say, úyli-jaylı bolıp, dúnya-múlkke, ishıp-jewge iye

boladı. Sonlıqtan mağan teń keletuǵın heshkim joq, — dep gáp baslap qoyadı.

Sóz gezegi Baxıtqa kelip, ol bılay deydi:

— Men Baxıtpan, kimniń basına qonsam, sonıń abıroy-ataǵın shıǵaraman, dańqın aspanǵa kóteremen. «Aq degenim alǵıs, qara degenim ǵarǵıs» boladı. Qarsı kelgen dushpandı jer menen jeksen etemen.

— O, doslarım, men sizlerdiń tartıslarıńızǵa qosılmayman. Úshewimiz ten tuwıldıq. Biraq, men sizlerden bir kóylek burın tozdırǵanman. Aytqanlarıń meniń kewlimdi toltırmaydı.

— Men, Aqılman. Sonlıqtan biykar hawlıǵıp, men-mensip sóylegenińizdi jaqtırmayman. Haqıyqatında da, úshewimiz de adam balasına kerekpiz. Kewillerińe kelse de aytayın, ekewiń de mağan ǵárezlisizler. Adam balası mensiz ómir súre almaydı. Kelispeseńler, danıshpanǵa barayıq. Tóreligin sol aytsın, — dedi Aqıl sabırlı túrde.

Sóytip, úshewi danıshpanǵa keledi.

Úshewin de tıńlap alǵan danıshpan:

— Ómirdiń ózi — úlken sabaq: «Baylıq — bir jutlıq», «Baxıt payansız». Aqıl bar jerde ǵana baylıq ta, baxıt ta, awızbirshilik te, tirishilik te jámlesip birige aladı. Aqıl menen hámme nárseni kewildegidey basqarıwǵa, orınlawǵa, pitkeriwge boladı. Aqıldıń miynet degen eń jaqın joldası bar. Sonlıqtan aqıllı bolıp miynet ete alǵan adam

balasınıń baylıqqa da, baxıtqa da qolı jetedi, mazmunlı jasap, ármansız ómir súre aladı, — degen eken.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Tekstti túsinip oqıp, mazmunın sóylep beriń.
2. Sizlerge kimniń sózi unadı?
3. Tekstten tawıp oqıp beriń.
4. Baylıq, baxıt, aqıl tuwralı naqıl-maqal yamasa xalıq awzında júrgen gúrrińler bolsa sóylep beriń.

BIR TEÑGE

(Ertek)

Burıńǵı ótken zamanda bir elde bir patsha jasaptı. Kúnlerden bir kúni ol patshalıq kiyimin sheship, ústine ápiwayı kiyinip alıp elin aralap kiyatırsa, bir bay adamniń jerine egin egip atırǵan diyqandı ushıratıptı.

— Assalawma áleykum! — dep oǵan sálem beripti. Kúnine islegeniń ushın bay saǵan neshe teńge beredi? — dep soraptı ol diyqannan.

— Bir teńge alıp isleymen, — dep juwap beripti diyqan.

— Bir teńge kóp emes pe? Onı ne qılasań?

— Áy jora, bir teńge tórt bólek shayı boladı. Bir shayını qarızıma beremen, bir shayını qarızǵa

beremen, bir shayını hayalımız benen ekewimiz awqat qılamız, al bir shayını suwǵa taslaymız. Áne, sonıń menen tórt shayı da óziniń ornın tabadı. Bir teńge heshqanday kóp bolmaydı, — depti diyqan.

Bul gáplerdi esitken patsha kúni-túni oylanıptı. Biraq, ol diyqanniń aytqan gápleriniń mánisine hasla túsinbepti. Solay etip, patsha diyqandı aldına shaqırtıp alıptı.

— Qáne, diyqan, keshegi aytqan gápińniń mánisin maǵan túindirip ber! Ózi tórt shayı, ol da jetpeydi deyseń, birin qarızıńa, birin qarızǵa berip, birin awqat qılasań, birin suwǵa taslayman deyseń. Jetpese ne ushın suwǵa taslaysań? — depti patsha.

— Qullıq taqsır, bir shayını qarızıma beremen degenim — meniń úyimde ata-anam bar. Olardan qarızım kóp, bir shayını solar ushın jumsayman. Bir shayını qarızǵa beremen degenim meniń balalarım bar. Olar erteńgi kúni meni baǵadı. Bir shayını solar ushın jumsayman.

Bir shayını hayalım menen ekewimiz awqat qılamız. Bir shayıǵa duz satıp alıp, ishimlik suwıma salaman, hesh tatımaydı. Siziń patshalıq dáwirinizde duz júdá qımbat, bir shayım suwǵa ketkeni menen barabar, — depti diyqan.

Patsha diyqanniń bul gápin esitip, sol kúnnen baslap, xalqı menen oylasıp is alıp baratuǵın bolıptı. Zatlar arzanlaptı. Xalıq kem-kemnen abadan turmıs keshire baslaptı.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Patsha kim menen ushırası?
2. Diyqanğa qanday soraw berdi, ol qalay juwap berdi?
3. Diyqannıń patshağa bergen juwapların tekstten tawıp oqıp mánisin aytıp beriń.

DOSLIQ – ULLI BAXIT

(Qırǵız xalıq ertegi)

Bir waqıtları dúnyada bir danıshpan ǵarrı bolıp ótken eken. Onıń jeti balası bolıptı. Biraq, olar ákesin tırlamay, hárqaysısı óz bildigin isleydi eken. Úlkenleri kishkenelerin sabasa, kishileri úlkenlerine qas bolıp júredi eken.

Adamlar olardıń ústinen kúlip, «aqıllı ǵarrınıń balaları aqmaq bolıp ósip atır», — dep, kóbinese jalǵız kiyatırǵanın kórse, uslap alıp uratuǵın bolıptı.

Ǵarrı bir kúni toǵayǵa barıp, bekkem mayısqaq toǵız shıbıq kesip ákelipti. Ol balaların jıynap, olarǵa bılay depti:

— Balalarım, men sizlerdiń kúshlerińizdi sınap kórmekshimen. Mine, toǵız shıbıqtı birge qosıp, bir sındırıp kóriń. Balalar gezekpe-gezek sındırıwǵa háreket jasap kóripti, biraq heshqaysısı sındıra almaptı.

Hámmesi sharshaǵannan keyin, ákesi shıbıqtı birewden hárqaysısına uslatıptı. Al, balaları shıbıqtı qıynalmaq-aq sındırıp taslaptı. Sonnan keyin ǵarrı balaların qasına otırǵızıp qoyıp, bılay depti:

— Men sizlerdiń keleshek turmısıńızdan qorqaman. Eger sizler tatiw bolıp jasasańlar, onda heshqanday dushpan sizler ushın qorqınışlı bolmaydı. Kórdińiz be, jalǵız shıbıqtı ańsat ǵana sındırıp tasladıńız, biraq barlıǵın birge qosıp sındıra almadıńız.

Kóp keshikpey ǵarrı dúnyadan ótipti. Balaları bolsa tatiw jasay baslaptı. Kishkeneleri úlkenleriniń aytqaninan shıqpaptı. Barlıǵı jumıs islep bir-birine járdem kórsetipti.

— Sonnan baslap qırǵız xalqınıń awzında «Doslıq — ullı baxıt» degen naqıl qalıptı.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Oqırń, ǵarrı balaların qalay sınap kórdi?
2. «Doslıq — ullı baxıt» degen naqıldırń mánisin óz sózlerińiz benen túsindirıń.

Naqıllar

Oqıw — oy azıǵı,
Bilim — er azıǵı.

Jigitke qırq óner de az.

Aqıl kópke jetkizer,
Óner kókke jetkizer.

Atalar sózi — aqıldırń kózi.

ATALAR JOLÍ — MÁRTLİKKE TOLÍ

ULLÍLARDÍŃ NÁSIYATÍ

T. Qabulov

Ómir — dárya turǵan aǵıp,
Bilim — baylıq, bilim — baxıt,
Yadımızda barlıq waqıt,
Ullılardıń násiyatı.

Keleshegim jarqın mudam,
Qaharmanlıq — antım mudam,
Bizdi alǵa talpındırǵan,
Ullılardıń násiyatı.

Tapsırma:

Qosıqtı yadlap alıń.

ERNAZAR ALAKÓZDÍŃ GÚRESI

(Ápsana)

Ernazar alakóz jas waqıtlarınan-aq kútá qarıwlı bolǵan. Ózi iri deneli, jawırını qaqpaqtay alakóz jigit eken. Onıń Ernazar alakóz dep atalıwınıń sebebi de usınnan, — deydi xalıq. Ol gúreske shıqqanda, hámel qollanıwdı bilmegen, ózi menen gúresken palwandı tikke qol ushına kóterip sonnan keyin jerge qaq jawırınınan túsiredi.

Eń dáslep Ernazar alakóz awılındaǵı bolǵan toy-merekelerde ózi qatarlı jigitler menen gúrese baslaǵan. Onıń gúrestegi jeńisleri tuwralı xalıq awzında kóplegen qızıqlı ańız sózler bar. Ásirese, Xiywa qalasına barıp xan palwanı menen gúreskeni haqqında ayılǵan ańız sózler xalıq arasında kútá keń taralǵan.

Xiywa xanı úlken toy bergen. Oǵan óz qol astındaǵı elatlardıń barlıǵınan bay, biylerdi shaqırǵan. Ol toyǵa qaraqalpaqlardıń da sol waqıttaǵı atqa minerleri baratuǵın bolǵan. Olar arasında Ernazar alakózdiń awılınan da bir biy bar edi. Ol kúnleri Ernazardıń jańa kúshine tolısıp kiyatırǵan waqtı eken. Ernazar awılınıń biyine meni de alıp ket, xannıń toyın kórip qaytayın dep ótinish etken. Biy onıń tilegin orınlap óziniń atqosshısı esabında Ernazardı ertip ketken.

Xan barlıq jerlerden qonaqlar kelip bolǵannan keyin palwanlardıń gúres tutıwına ruqsat etken. Xannıń palwanı ortaǵa shıǵıp gúreske shıqqan palwanlardı olay-bulay qaratpastan jıqqan da turǵan. Gúrestiń úshinshi kúni xannıń palwanı menen gúreske shıǵatuǵın heshkim tabılmaydı. Xannıń palwanı «Endi maǵan júrek etip ortaǵa shıǵatuǵın adam joq, bayraqımdı berıń» dep xanǵa maqtanadı.

Ernazar alakóz xan palwanı menen gúresiwdi árman etedi. Ózi menen birge kelgen biyden ruqsat soraydı. Ol qayılshılıq bermeydi. Aqırında

jalınıp qoymaǵannan keyin, biy tárepinen ruqsat beriledi. Ernazar ortaǵa shıǵadı. Xan palwanı qattı qáhár menen kelip Ernazardı olay-bulayǵa qaratpay ılaqtırıp jibermekshi boladı. Biraq, Ernazarǵa kúshi jetpeydi. Ernazar xanniń palwanın qol ushına kóterip jıynalıp turǵan xalıqtıń aldınan bir aylanadı hám xan palwanın xanniń aldına aparıp, shalqasınan túsiredi. Sol waqta Ernazardıń awılınan kelgen biy «Kóter, narım!» dep baqırıp jiberedi. Xan óz palwanınıń jıǵılǵanına hám jańaǵı biydiń sózine qattı qáhári keledi.

— Narińız qansha júk kóteretuǵın edi? — deydi xan biydi qasına shaqırıp alıp, qattı ashıw menen.

— 25 pud júkti kóteredi, — deydi biy. Bunı esitken Ernazar: «Eger xanniń narları júk kótere almaytuǵın bolsa, xan ushında 25 pud júkti kóteremen», — deydi. Bul sóz burınǵıdan da beter xanniń qáhárin keltiredi. Xan 50 pud júkti ólshetip Ernazarǵa kóteriwdi usınadı. Ernazar 50 pud júkti kóterip, qır-dógerek otırǵan adamlardı bir aylanıp júkti ákelip xanniń aldına taslaydı.

Xan ilajsızdan bayraqtı Ernazar alakózge beriwge májbúr boladı. Ernazardıń palwanlıq dańqı usı kúnlerden baslap, xalıq arasına keń taralıp ketedi.

Sońǵılıqta Ernazar alakóz qaraqalpaq xalqınıń mápin oylaǵan ádil, bahadır, biy boladı. Biraq, ol kóp jasay almaydı. Ernazar alakóz qaraqalpaq xalqınıń azatlıǵı ushın Xiywa xanına qarsı kóteriliske

basshılıq etken jılları xanıń jansızları tárepinen ań sızda sırttan atıp óltiriledi.

(«Jetkinshek» gazetasınan).

Sózlik:

Atqosshı — járdemshi.

Pud — 16 kg shamasında

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Ernazar alakóz xalıq arasında palwan sıpatında qalay hám qashan kózge túse basladı?
2. Ernazardıń ótinishi qalay orınlandı?
3. Xiywa xanıń ne sebep qáhári keledi?
4. Biydiń «Kóter, narım!» degen sóziniń mánisin muǵallimnen sorap, túsiniń alıń.
5. Sizler Ernazar alakóz tuwralı nelerdi bilesiz?

WATANÍM

Sh. Payzullaeva

...Eske alıp balalıq shoq kúlkimdi
Eske alıp oynap ósken jurtımdı,
Bir ómirge qıymay sonda bir kúni,
Men awıldan ǵamgún bolıp qaytaman.

Onda meni kóp adamlar tanıydı,
Onda ata-anam boladı sıylı,
Eske alıp ótken kúndi hár qıylı,
Men ózimnen bir nárseni joytaman.

Anam izi túsken jollar bar onda,
Atam kórgen tallar shayqalar onda,
Kewlim quwanǵanda, qulazıǵanda,
Men awılǵa ushqır attay jortaman.

Watan degen ullı túsinek barın,
Men sezimdi bilgennen soń ańladım,
Dáslep besigimdi, soń bosaǵamdı,
Ózimdiki etip tańladım.

Besiktiń qasınan baslanadı meniń
Táy-táy basıp júrgen qádemim,
Bosaǵamsań meniń tusawımdı kesken,
Kóz aldımda tutıp dúnya álemin.

Házir qay jerlerge sapar sheksem de,
Saǵan asıǵaman, men saǵan Watan,
Sebebi, sen meniń áziz bosaǵam,
Sen maǵan besikseń, Qaraqalpaqstan.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Watan degen sózdiń mánisin sizler qalay túsinesiz?
2. Qosıqtı túsiniپ oqıp, mazmunın aytıp beriń.

BAYIWLI

(Tımsal)

S. Nurımbetov

Bir bayıwlı bolıptı,
Ishine dárt tolıptı.
Qayda barsa gúlistan,
Soǵan ózi nalıptı.

Jaman kórip baǵlıqtı,
Ańsap góne tamlıqtı,
Qarastırıp hár jaqtan,
Arman-berman qańǵıptı.

Eski jay tappay hesh jerden,
Ízalanıp tislengen.
Júregine as batpay
Ayırılıptı eslerden.

Sonnan nawqaslanıptı,
Tek súyegi qalıptı,
Tóbesinde búlbúller,
Sayrap nama shalıptı.

Qarlıǵashlar suw shashıp,
Qumırılar jırlasıp,

Pármana bolıp kepterler,
Is qılıptı sıylasıp.

Al, bayıwlı sonda da
Bolsa da quslar pármána,
Júrgisi kelmey házlikte,
Qıynalıptı dım ǵana.

Bayıwlıday tımsalda,
Berilip eski dasmalǵa,
Kún keshirer birewler,
Jek kórinip doslarǵa!...

Tapsırma:

1. Tımsaldı dawıslap oqırń, mazmunın muǵallımńıń járdemi menen túsinip alıń.
2. Keyingi úsh tobın yadlap alıń.

AYANÍSHLÍ KÚNLER

(«Internatta» gúrrińinen úzindi)

N. Dáwqaraev

Oǵan kóp jıllar boldı.

«Kese etek»te sıǵasqan el. Dúrkin-dúrkin awıl,
awılда hárkim óz tiyresi menen. Aybúyirdiń suwı
tasıp, «Kese etek»ti basıwǵa aylanǵan jıllar...

«Kese etek»te — jerler patshaniń, xanniń jeri. Barlıq zákattı Qutlımurat beglerbegi jıynatıp aladı...

Olar jerdi ózleri ekpeydi. Jeri joq jarlılarǵa jarıǵa beredi. Olar qırman waǵında qabın alıp tayın boladı. Bunińday adamlar awılda kóp emes. Awıldıń kópshiligi kúnin zorǵa kórip otırǵan jarımshılar. Jarımshılar jerdi tórtten birine, úhsten birine aladı...

Turımbette jalǵız ılashıqtan basqa zat joq. Onı tiklep alǵanına bir-eki jil boldı. Ákesi paqırdan da heshqanday múlk qalǵan joq. Ómiri kemtarlıq penen ótti. Turımbet esin bilgeli kisi esiginde diyqan júrip kiyatır. Bir neshe jil Seydulla qayshılınikinde boldı. Kóp jillar Jumash shomaqtıń xızmetin etti. Biraq, qarnı qalıqpadı. Endi ne de bolsa mań layımnan kóreyın dep, heshkimge diyqan júrmey jarımshı bolǵanına bir-eki jil bolǵan edi.

Qutlımurat beglerbeginiń awılındaǵı ataqlı baydıń birewi — Jumash. Jumash bay dese bay. Súriw-súriw jılqı, pada-pada mal, qos ógiz, at arba degenniń neshe túrlisi sonnan tabıladı. Xannan qaǵaz alıp kelip iyelep otırǵan úsh júz tanaptan artıq jeri bar. Jerdiń tońı ketip, báhár jaqınlaǵanda Turımbet bayǵa baradı.

— Aǵa qolında ósken bala edim. Keliniń menen ekewimiz tirishilik ete qoyayıq dep edik. Bir qos ógiz benen jer sorap kelip edim, — dedi.

— Jerdi ne qılasań, onnan da bizikinde júre berseń-o...

— Bir baxtımdı sınaq kórejaqpan ağa...

— Boladı, el-jurttıń dástúri bir qos ógiz benen jer bereyin, — dedi Jumash.

— Táńir jarılqasın, ağa, atın atap berseńiz jaqsı bolar edi.

— Atın atap dep, seniń ózińe bólek nırq kesiler deyseń be, ógiz bir pay, jer bir pay, tuqım bir pay dá...

— Tamaqtan awıstırıp, tuqımğa dep saqlağan azıraq arpa jazlıq bar edi, — dedi Turımbet.

— Onda óziń bil, — dedi Jumash.

Hayalı menen ekewi tırbańlap júrip arpa jazlıqtı egip boldı. Jazlıǵı qurıǵır da basına bolǵanday ırǵalıp tura qaldı.

— Bále-máterden aman bolsa, bıyl bir nárese bolar, — dep Ulbosın ekewi quwanısatuǵın edi.

— Aǵası-aw, jazlıqtıń kógi jaqsı emes pe, bir nárese bola ǵoysa, qosıp-shatıp bir qashar alagór.

— Háy, túkirip qara! — deytuǵın edi Turımbet. Saratannıń ıssısında Ulbosın ekewi de kúńge kúyip orıp boldı. Qırman tayın bolǵanda eki diyqanǵa qabın arqalatıp Jumash keldi.

— Qırman qızillasın!

— Áwmiyin, aytqanıńız kelsin, ağa. — Jumash qırmanın qızılın azsınıp:

— Usı bolǵanı ma? — dep tańlandı.

— Haw, ağa, bul az ba? — dep kúldi Turımbet.

— Sonshama jerden shıqqanı usı bolsa, quday urǵan eken, — dedi Jumash.

Qırman súzildi. Aqqulasın bılay shetke shıǵarıp qoydı.

Eki kepshikti Jumashtıń qabına saldı. Bir kepshikti óziniń qabına salıp taǵı bir kepshikti salayın dep atır edi.

— Toqtap tur, — dedi Jumash, — ne qılıp atırsań?

Turımbet ań-tań bolıp qaldı.

— Ol nesi? Ógiz bir pay, jer bir pay, tuqım bir pay emespedi aqır?

— Haw, aǵa, bizler tuqım alǵanımız joq ǵoy...

— Almasań qáyteyin, men alma dedim be? — dep Jumash ashıwlandı.

— Haw, aǵa, kelisim solay edi. Bizler hayalımız ekewimiz awzımızdan qara qanımız keldi ǵoy...

— Mına iyttiń balasınıń kóziniń eti ósken, — dep Turımbetti qamshı menen tartıp jiberdi. Kóziniń aldı jarq etip, shekesinen qan zıtqıp qoya berdi. Jumash taǵı da dápine bergende Turımbet bir qolı menen shekesinen qanın súrtip turıp:

— Aǵa toqtap turıń, — dep qamshını usladı. Jumash qamshısın julıp alıp, tartıp jiberdi. Bul ret Turımbet taqat etip tura almadı. Jumashtıń qolındaǵı qamshını julıp aldı. Eki kózi ottay janıp qalshıldap:

— Urǵan qalay boladı eken, — dep Jumashtıń tuw sırtınan tartıp jiberdi. Jumash tentireklep barıp

qırmannıń basında jatırǵan temir jabanı ala juwırdı. Qırmannıń bası bir ala qıyqań tayaq boldı. Bir máhálde:

— Ah! — dep Turımbet awdarılıp tústi. Jurt úrpeyip keyin shegindi, Ulbosın juwırıp barıp:

— Bala-shaǵańnıń iygiligin kórmegir-aw, — dep Turımbettiń basın súyedi. Turımbettiń basınan qan loqıldap aǵıp atır. Anda-sanda buwlıǵıp demin aladı.

— Háy, bul iyttiń balası ne qılatuǵın edi, — dep Jumash qırmandı qaplawǵa kiristi.

Ulbosın qabaqtaǵı suwdı ákelip, Turımbettiń awzına tamızdı. Basındaǵı góne, aydınlı oramaldıń bir qosın jırtıp alıp basın tańdı. Kún awǵansha basında otırdı. Kún awǵan soń, Turımbet azıraq esin jıynayın dedi. Biraq, qańgalaqlap basın kótere almadı. Oń qolın iynine salıp belinen qushaqlap, Ulbosın úyine zorǵa alıp keldi. Turımbetti jatqızıp kún batardıń aldında Ulbosın qırmannıń basına keldi. Qırmannıń basında adam da joq. Tek bolǵanı eki buwma qap, taǵı bir orta qap tur. Onnan basqa zat joq. Barlıǵın sıırıp-sıırıp alıp ketipti. Qalǵan biydaylardı Ulbosın úyine alıp keldi.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Turımbet qanday turmista jasaytuǵın edi?
2. Ol bayǵa ne ushın bardı?
3. Bay qanday qorlıq kórsetti?

4. Waqıya ne menen tamamladı?
5. Sorawlar boyınsha juwapların tawıp oqırń. Óz sózlerińiz benen túsindirıń.
6. Tekstti qatnasıwshılardıǵa bólip oqırń.

Sózlik

Qarnı qalıqpadı — qarnı toymadı

Naqıl

Ekkende joq, tikkende joq,
Qırmanda tayar.

JETIMNIŃ JÚREGI

(Úzindi)

J. Aymurzaev

Qanday da bir sebep penen uzap ketsem de qayta-qayta awılǵa qaray berdim. Qawırsıǵan qustıń qanatınday úziginiń jirtıǵı jalbırıp turǵan ılashıqtıń ústinde Jánigúl apam jan-táni menen maǵan boyın taslap qarap turǵanday elesledi. Kózimdi jumıp jibergenim, kózimnen ıssı jas júzime sorǵalap, tula boyım túrshigip ketti. Tońǵan kisidey iyegim qalt-qalt ete qaldı. Kóz jasım sorǵalay berdi. Ókirip jilap jibere jazladım. Biraq, mınaw tanıs emes adamnan tartındım.

Alañnan asırılıp túskende taǵı da bir qarasam awıl kózime kórinbedi. Tanıs emes adam qanday da bir sebep penen, ol da artına qarap qoydı. Onnan keyin atınıń jılawın qaǵıp jiberdi, gúzar jolǵa túsip aldına qaray rawana boldı. Men de solıǵımdı bastım. Jirtıq jeńim menen kóz jasımdı súrttim. Jol uzaq bolmasa da soqa attıń solqıldısı say-súyegimdi sırqıratqanday boldı. Bul meniń atqa birinshi miniwim edi. Jol uzaǵan sayın ján-jaǵıma qıysayıp ta otıraman. Bazda oń qolıma tayanaman, qullası, otırıwdıń mánisin tappadım. Jambasımdı jara etip aldım.

Ímirt jamılıp, qas qaraya bergende tanıs emes adamnıń awılına da jettik. Attan tústik. Ol atın bayladı. Meni ertip úyine kirdi... Tanıs emes adam meni oń jaqqa esik betke otırǵızdı. Ózi tósewli turǵan tósektiń ústine tórge shıqtı. «Jolmırza degen batır» dep júzime jıllı shıray menen qarap qoydı. Men de onıń keypinen úkiniń kózindey kózimdi bir awdarıp taslap qoydım. Sońınan kelinshekke jalt qaradım da otqa úńildim.

Meni úyine alıp kelgen adam Jánigúldiń ógey balası Allaniyaz eken. Jánigúldiń ólgenin esitip, meniń tentirep júrgenimdi bilip, úyine alıp kelgen. Allaniyaz dayımnıń jıllı júzli kózqarası, meniń miyrimdi qandırdı. Quwandım, húrmetledi. Íssı awqatqa toyıp algannan keyin, denem balbırap, uyqı basa basladı. Kúni menen at qaǵıp silem qatıp sharshaǵanım

tağı bar. Pırıldap uyqılap qalıppan. Azanda meni salmağa shomıldırıp, góne kiyimlerimdi Allaniyaz dayımınıń ózi sheship taslap, burın alıp qoyǵan ba, onnan xabarım joq, shomılıp bolǵannan keyin maǵan taza kóylek penen dambal kiygizdi, basıma taqıya kiygizip, shashımdı aldırdı.

«Balağa kim kúlip qarasa sol jaqın» — degendey Allaniyaz dayımınıń húrmeti maǵan ayrıqsha boldı. Qansha jatsam jattım, qansha uyqılasam uyqıladım, qálewimshe awqat ishtim. Búyirim shıǵıp, bedenime qan juwrıdı. Jánigúldiń ornına Allaniyazǵa bawır bastım, ol oǵada jaqsı minezli kisi edi.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Jetim balanı kim alıp keldi?
2. Allaniyazdıń úyindegi turmısı qanday?
3. «Jolmırza batır» kim ekenin muǵallimnen sorap alıń.

AÑIZǴA AYLANǴAN SHÍNAR

S. Pirjanov

Kóz ushında alıstan kóz tartqan giddiman shınar óziniń biyik turpatı menen jáne de kórkem bolıp kózge kórinde. Onıń shar tárepten samal tartqan úlken, giddiman shaqalarında bes ásirden aslam waqıttıń sırlı namaları shertilip, insan tuyǵıları ayılıp atırǵanday edi.

— Áne Baris inim, shınarǵa da keldik, — dedi kárwan bası quwanışı qoynına sıymay...

Baristıń júzi bulıttan shıqqan quyashıay birden jaynap sala berdi.

— Awa, inim, ózińniń aytıp kiyatırǵan sırlı shı-narıń...

Kún namazlıgerge taqalıp qalǵan edi. Keshqurın oyaq-buyaqtan jıynalǵan quslar tap usı jerge kelip, kókireklerdegi birazdan bergi sherlerin tarqatıp, dawlı máselelerin sheshisip atırǵanday, ústi-ústine tártipsiz túrde juǵırlaspaqta. Baris shınarǵa sálem bergen pishin bildirip qayta-qayta basın iydi. Onıń birneshe adamnıń qushaǵı jetkisiz túbin tap kópten beri balasın kórmegen ákedey qayta-qayta sıypaladı. Nárwan shaqalarınıń jerge tiyip turǵan san-sanaqsız japıraqların kózlerine tiygizdi.

Bul jaqqa jol alǵan hárbir saparımızda usı shınar astında bir kún qonıp jolǵa shıǵamız. Óytpesek, qanday da bir alıs jolda qımbatlı bir nárseni umıtıp

qaldırğan adamday júrisimiz ónbeydi, saparımız da kewildegidey bolmaydı. Sonlıqtan búgin usı jerde qonıp ángimelesip, duz tatisamız, — dedi kárwan bası Barısqa qarap ayanışlı túrde.

Erteńine jolǵa shıǵar aldında:

— Barıs tós qaltańa salıp júreseń, inim, — dep kárwan bası bir salım duz salınǵan shúberek usındı. Bul onıń «Inim taǵı da duz-dámek bola bereyik» degeni edi.

Xoshlasıw biraz kúnnen beri joldas bolıp, bir-biriniń uńqıl-shuńqılın bilip, sır-minez bolıp qalǵan kárwan iyelerine de, Barısqa da ańsatqa túspedi. Kárwan jol alǵanda olardıń qarası kórinbey ketkenshe Barıs kózlerine jas alıp názerlep qarap qaldı.

— Bayǵus bizlerge dım bawır basıp úyrenisip qalǵan eken, onıń taǵdiri qalay bolar eken? — degendey kárwan bası da, joldası da awır oyǵa shúmdi. Sonda olardıń aldılarına dáslepki ushırasqanındaǵı:

Húw-w haq, húw-w haq,
Kórinbeydi hesh jaq,
Ashılsa eger kózim,
Nalınbas edim hesh waq,

— degen sózleri alıstan tal-tal esitilip «kóriskenshe xosh, xosh» dep turǵanday edi.

* * *

Shınar — xalqımız túsiniginde ullılıq, miyrimlilik, qaharmanlıq tımsalı. El gezgen sayaxatshı da, turmıstan tariqqan gárip te, sırlas-muńlas doslar da shınar túbinde tınıǵadı. Qalayda onnan kúsh-quwat, endi júrer jolına sarras baǵıt aladı.

Sóz bolǵan ápsanadaǵı waqıyalardıń shınar átirapında órbip, shınar túbinde kewilge qonımlı sırı sheshilgeni sonnan ibarat.

Shınar b'alent-bálentke boy sozıp jasay beredi. Al, adam ómiri de usılayınsha jalǵasadı.

Sonlıqtan ásirlerge sırlas shınar tek adamlar ushın, olardıń kúndelikli tirishiligi ushın ómir súredi degen gáplerdiń xalıq awzında ayılıp júrgeni, álbette, usındaydan kelip shıqqan bolsa kerek.

Óytkeni, shınar — adamlarǵa ómir baǵıshlaydı, insanǵa tirishilik inam etedi, keleshekke jol silteydi.

Shınar tuwralı ańız — adamlar tirishiligi, keleshegi, ármanı, baxıtqa jetisiw jolındaǵı talpınıwları tuwralı áń-gimelerdiń kishkene bir jıyıntığı.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Barıs (kózi ázzi jigit) qayda barmaqshı edi?
2. Kárwan bası onıń ótinishin qalay qabıl etti?
3. Xalqımız ne ushın «Ańızǵa aylanǵan shınar» — dep túsin-gen?

4. «Bir salım duz salınğan shúberek» gápiniń mánisin bilip alıń.
5. «Sırlı shınar» degen temada shıǵarma jazıń.

ANA TILIM, SEN — BASQADAN AYÍRMAM

1989-jılı 1-dekabrde Qaraqalpaqstan Respublikası «Mámleketlik til haqqında» Nızam qabıl etti.

Nızam boyınsha qaraqalpaq tili Qaraqalpaqstanda mámleketlik til bolıp esaplanadı.

Qaraqalpaq tili — Qaraqalpaqstan Respublikasında jasawshı qaraqalpaq xalqınıń milliy tili.

ANA TILIMDE!

T. Seytjanov

Analar baxtım der, bala degende,
Qanshama shekseń de nala degendi!
Shayır, sen, eń dáslep «Ana» degendi,
— Qaysı tilde ayttıń?
— Ana tilimde!

Aldıńda ashılıp turǵan Álipbe,
Sol qunıqqan saatıńdı táriyle,
«Watan» degen sózdi úlken háripte,
— Qaysı tilde jazdıń?
— Ana tilimde!

Tapsırma:

Qosıqtı dawıslap oqıp, yadlap alıń.

ANA TILIME

I. Yusupov

Ana tilim, sen — basqadan ayırmam,
Sen turǵanda men de ádewir shayıрман,
Sonsha qatal súrginlerde joǵalmay,
Bul kúnlerge jetkenińe qayıłman.

Bayterekseń ósken góne tamırdan,
Dilwarlıǵıń qıl suwırǵan qamırdan,
Qaraqalpaqtıń kewil qusı sayrasa,
Sóz qıysını ǵáziyneńnen tabılǵan.

Men teńeymen seni jegen nanıma,
Uwız benen ruwxıń sińgen qanıma,
Es bilgeli til jatırqap kórmedim,
Biraq, sen dım jaqınsań-aw janıma.

Tapsırmalar:

1. Shayırdıń ana tiline degen súyispenshiligin óz sózińiz benen aytıp beriń.
2. Qosıqtı yadlań.

Tilge itibar — elge itibar.

A. Nawayı

Naqıl — maqallar

Ana súti quwat berer boyıńa,
Ana tili aqıl berer oyıńa.

Sóz — adamnıń eń tiykarǵı
jaqın joldası.

Tilge húrmet — elge húrmet.

Til — qılıshtan da ótkir.

Til — buwınsız, oy — túpsız.

Oynap sóyleseń de, oylap sóyle.

Shınlıqtı sóyle, abıroyıń asadı,
Ádepli sóyle dáwletıń tasadı.

Sóz júyesin tapsa, mal iyesin tabadı.
Tayaq etten ótedi, sóz súyekten ótedi.

ELIMIZDIŃ ULLÍ NÍZAMÍ

MENIŃ KONSTITUCIYAM

X. Saparov

Hárbir sóziń nızam altın,
Onı jazǵan meniń xalqım,
Bári ádillikke tolı,
Júregime sonday jaqın.

Sarras dúziw aydın jolım,
Nege sozsam jeter qolım,
Tirishiliktiń anasınday,
Sónbeytuǵın quyash bolıń.

Biyǵárezben, óstim shalqıp,
Sıy kórsettiń jannan artıq,
Sen hámmeni kórdiń teńdey,
Jıllı qushaǵına tartıp.

Erkinliktiń berdiń bárin,
Shad ómirdiń sherttim tarın,
Baxtımdı turǵan qorǵap,
Boldıń óziń namıs-arım.

Oqıyman desem haqım bar,
Miyнет etsem taptım kámal,
Konstituciya, men ushın,
Mártebe hám boldıń ıǵbal.

Arqa súyer boldıń qorǵan,
Jolım erkin huqıqlıman,
Keleshegim turar jaynap,
Sen arqalı baxıtlıman!

Soraw hám tapsırmalar:

1. Ózbekistan Respublikasınıń Konstituciyasını qashannan beri bayramlap kiyatırmız?

2. «Konstituciya, men ushın, Mártebe hám boldırn ıǵbal»
degen qosıq qatarlarınıń mánisin túsindirip berin.
3. Qosıqtan qálegen úsh tobın yadlap alın.

BUL ÁLEMDE ONNAN ULLÍ WATAN JOQ

T. Qabulov.

Ózbekistan — keleshegi biyik el,
Bul álemde onnan ullı Watan joq,
Sol Watandı shın júrekteń súyip kór,
Bul álemde sennen jaqsı adam joq.

Nawayıdan baslanǵan soń danalıq,
Pútkil dúnya tájim eter tán alıp,
Miyman kelse kútip alar nan alıp,
Bul álemde nannan ullı taǵam joq.

Sháhár Tashkent — shın doslıqtırn qalası,
Shırayına shıray qosar dalası.
Sulıw sazday sırsıǵan say-salası,
Bul álemde onnan jaqsı jáhán joq.

Ózbekistan — keleshegi biyik el,
Bul álemde onnan ullı Watan joq,
Sol Watannırn ıshqında bir kúyip kór,
Sennen jaqsı, sennen dana adam joq.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Qosıqtı dawıs tolqını menen tásirli etip oqırń.
2. «Sol Watandı shın júrekten súyip kór, Bul álemde sennen jaqsı adam joq» degen qatarlardı muǵallım menen birlikte talqılań.
3. Qálegen 2 tobın yadlap alıń.

JÍLǴA TALASÍW

(Ápsana)

Burıńǵı ótken zamanda kúnlerden bir kún Jańa jil jaqınlaıptı. Barlıq haywanatlar jıynalıp jil kórmekshi bolıptı. Hámmesi jil kóretuǵın jaqqa qarap juwırıptı. Bir túye óz ornınan qozǵalmaptı. Qoyan túyeniń qasınan juwırıp ótip:

— Haw, sen ne qılıp tursań, jıldan bos qalasań ǵoy, — depti.

Sonda túye:

— Sizler bara beriń, meniń boyım uzın. Usı jerde turıp-aq jıldı kóremen, — depti.

Túye óziniń biyikligine isenip, ornınan qozǵalmaptı. Tıshqan hámmesiniń izinde kiyatır eken. Dárriw túyeniń ústine órmelep, qulaǵına minipti. Sóytip, tıshqan jıldı hámmesinen burın kóripti. Sonnan jil bası tıshqan bolıptı.

Sóytip, tıshqan, sıyr, barıs, qoyan, ulıw, jılan, jılqı, qoy, meshin, tawıq, iyt, dońız jılǵa ilingen eken. Óziniń biyikligine marapatlanǵan túye jıldan bos qalıptı.

Tapsırma:

1. Tekstti túsinip oqıp, mazmunın sóylep berin.
2. Jil atların retı boyınsha yadlap alın.

JAÑA JÍL QASHAN PAYDA BOLĠAN

(Ápsana)

Jańa jıldı kútip alıw ádeti hámme xalıqlarda da bar. Jańa jil qarsańında shırshalar bezetiledi. Shırsha bayramlarında Ayaz ata menen Qar qızı sawǵa-sálemler menen balalardıń bayram saltanatlarına kirip keledi.

Kópshilik xalıqlarda Jańa jilda shırsha shıraqların jaǵıw ádeti uzaq zamanlardan berli saqlanıp kelmekte. Sol uzaq ótmishte adamlar qısta toǵayda máńgi jap-jasil shırsha átirapına toplanısıp ot jaqqan, qosıq aytıp, oyın-zawıqqa bólengen.

Jańa jil barlıq xalıqlarda birdey 1-yanvardan baslanbaydı. Bazıbir xalıqlar waqıt esabın Ay-Quyash kalendarı boyınsha alıp baradı. Sonın ushın jıldıń baslanıwı bir jerde gúzge tuwra kelse, basqa jerde qısqa tuwra keledi. Orta Aziya hám Jaqın Shıǵıs xalıqlarında Nawrız bayramı áyyemnen dástúrge aylanǵan Jańa jil bayramı bolıp esaplanadı.

Áyyemgi rimlilerde mart jıldıń birinshi ayı bolıp esaplanǵan, sebebi bul waqıtta atız jumısları

baslanǵan. Jıl 10 aydan ibarat bolǵan, keyin aylardıń sanı 2 ge kóbeygen. Biziń eramızǵa shekemgi 46-jilda Rim imperatorı Yuliy Cezar jıldıń baslanıwın 1-yanvarǵa kóshiredi. Onıń atı menen atalǵan **Yuliy kalendarı** pútkil Evropaǵa tarqaldı. Solay etip, Jańa jıldı qıs paslında kútip alıw dástúrge aylandı.

Musilmansha jil esabı boyınsha Jańa jil kópshilik Shıǵıs mámleketlerinde 21-martta kútiledi. Solay da bolsa, biziń xalqımız 1-yanvardı da hárqashanǵıday Jańa jil bayramı sıpatında kútip aladı. Bul kóp jillardan berli biziń balalarımızǵa shadlıq, quwanış baǵıshlaytuǵın eń súyikli, umıtlımaytuǵın kún bolıp kishkenelerimizdiń yadında qaladı.

«Jetkinshek» gazetasınan

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Birinshi yanvardıń jil bası jańa jil bolıp belgileniwi qashannan baslanadı?
2. Ne ushın Nawrız bayramı jil bası bolǵan?
3. Tekstti túsinip oqıp, mazmunın aytır.

qís

QÍs

B. Qayıpnazarov

Jağımsız samal sup-suwıq,
Qılıshın súyrep qıs keldi,
Betlerin jalap ızgırıq,
Úyreter qısqa, qıs keldi.

Muzgala, burshaq, qar jawıp,
Uytqıydı tınbay úrgini,
Ombalap qarda jol tawıp,
Kelemen qısqı bir kúni.

Aq quyın kelip qosqanday,
Jer menen kóktiń arası,
Miywası tómen basqanday,
Qar úydi baǵdıń shaqasın.

Shaqada ústin qar basıp,
Turıptı qustıń uyası,
Qar tındı. Shıqtı nur shashıp,
Túsip tur kúnniń quyashi.

Gúmistey bolıp jarqırap,
Quyashqa erip aqsha qar,
Gúllerdey jaynap jarqırap,
Kóriner kórkem náwbáhár.

Tapsırmalar.

Qosıqtı kórkemlep oqırn. Qıstırn ózine tán belgilerin qosıqtan tabırn. Qıs kórinisine baylanıslı tábiyatqa baqlaw júrgizırn.

QAR JAWǴAN KÚNI

(Gúrriń)

A. Aqnazarov.

Asan menen Úsenniń «Paxta arna»nıń jaǵasındaǵı alańǵa kelgenleri qashshan. Qar jıynap, Qar baba jasap júr. Úsenniń alıp kelgen góne qalpaq penen geshir hám sholaq sipsesi bar. Olardı Qar babanıń basına kiygizdi. Betine eki dana kómirdi tıǵıp «kóz» etti.

Asan da, Úsen de kewilli. Ekewi Qar babanı aylanıp quwanışlı oyınǵa kirisip ketti.

Bir gezde úy jaqlardan qattı dawıs esitildi. Ekewi de dawıs shıqqan jaqqa qaradı. Sol waqıtta bir qızıl baspaq alańǵa oynaqlap kirip keldi. Qos tanawınan appaq puw shıǵıp pısqırıp kiyatır. Izinde eki yarım qulashtay ala jibi shubatılıp júr. Qońsısı Gúlziyra kempir anaday jerden juwırıp kiyatır. Qolda hasası, basındaǵı qarday aq jawlıǵı bir jaǵına qıysayǵan. Kempir alań-nıń shetine jetkende-aq balalardı kórip baqırđı.

— Haw shıraqlarım, juwırırn, kanalǵa túsip ketip óler. Qaytarırn, tutırn shıraqlarım!

Balalar qarap turmadı. Asan bir jaqtan. Úsen bir jaqtan baspaqqa qaray juwırdı. Kanaldırn ılayına túsip oynaqlaǵan baspaqtırn aldınan kes-keslep shıqqan Úsen shubatılǵan ala jipke jabıstı. Biraq, pısqırǵan baspaq alańǵa qaray Úsendi súyrep alıp ketti. Qansha qıynalsa da, ol jiptiń ushın jibermedi. Qardıń ústine et-betinen sıpırılıp kiyatır. Baspaq Qar babanı aylana qashtı, súyretilip kiyatırǵan Úsen gúzetshini qalpaq sipsesi menen qosa súyrep ketti. Usı waqıtta qaptaldan juwırıp kelgen Asan da jipke asıldı. Baspaq endi olardı súyrep kete almadı. Gúlziyra kempir de jetip kelip, baspaqtırn basındaǵı noqtadan bekkem usladı.

Balalar baspaqtı jeteklep qoraǵa shekem alıp bardı. Gúlziyra kempir:

— Aylanayın shıraqlarım, ónip-ósiń, — dedi balalardıń baslarınan sıypalap.

Asan menen Úsen alańǵa qaray shapqılasıp ketti. Kelse ne mashaqat penen islegen Qar babası buzılıp, ornında tek jirtiq qalpaq penen sholaq sipse jatır.

Asan da, Úsen de oǵan qıylanbadı. Jańadan Qar baba islewge qar jıynap, domalata basladı.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Asan, Úsen Qar babanı qalay jasadı?
2. Gúlziyra apa kimlerdi járdemge shaqırdı?
3. «Altın alma, alǵıs al» degendi qalay túsinesiz?

SHÍRSHA AYLANASÍDA

X. Saparov

Bezetilgen shírshanı,
Dógereklep oynaymız,
Júzimizde nur janıp,
On tórttegi aydaymız.

Bizler menen qosılıp,
Qar qız tústi oyınğa,
Aytamız jil qosıgın,
Jańa jıldıń toyında.

Óstik alğa talpınıp,
Quwanış boydı biyledi,
Góne jılğa qaldırdıq,
Kishi ókpe-giyneni.

Eglenbegen jolınan,
Kelip Ayaz babamız,
Babamızdıń qolınan,
Sawǵaların alamız.

Baba bergen sawǵanı,
Úyge alıp baramız,
Kewli tolar quwanıp,
Ata menen anamız.

Tapsırma.

1. Qosıqtı tásirli etip oqırń. Qosıq mazmunınan paydalanıp «Sálem, Jańa jil!» degen temada sóylep beriń.
2. Qosıqtı yadlap alıń.

MUZDA QALǴAN ETİK *(Gúrriń)*

Ya. Ájimov.

Bir topar balalar mektepten qayttı. Olar azdan soń baǵdarın alıstan jiltırap kóringen úlken muz aydınına qaray burdı. Biraq, ele betti shımshıp, murındı qızartatuǵın suwıq bolmaǵanlıqtan ba, muzdıń qatıwı juqa edi. Yaǵnıy, bir topar balalar qatarlasa tússe, muz shatırlap jarılıp atırǵanı. Biraq, bar ıqlası menen oyınǵa kirisip ketken balalar muz jarılmaq túwe, oyılsa da tırılaytuǵın túri joq. Hámmesi papkaların arqasına asınıp alıp, biri-birinen qalmawǵa háreket etip, jarıspaqqa sırǵanap júr.

Balalardıń ishinde tórtinshi klasta oqıytuǵın Jalal da bar. Ol kishkentay bolǵanı menen muz sırǵanawǵa kelgende, aldına adam salmaydı. Jalaldıń bir ádeti qaysı oyun bolsa da bir mezigil

dawamında oynamasa, hesh kewli kenshimeydi. Mine, muz sırğanawdı başladı ma, demek, ol keshke shekem dawam etiwı kerek.

Balalar birim-birim tarqasa başladı.

— Jalal, júr kettik. Qarınlarımız sırnay sherte başladı ğoy. Qalamasın awqatqa toyıp bolıp oynarmız, — dedi altınshı klasta oqıytuĝın Maxmud onı ertip ketpekshi bolıp.

— Yaq! Men ash bolĝanım joq. Óziń kete ber, — dedi Jalal arqasındaĝı papkasın jerge qoyıp atırıp. —Men oyınĝa jańa kiristim.

— Meyli, men kettim. Biraq, jalĝız óziń qalasań. Onıń ústine muzĝa oyılıp ketseń...

— Oy-bu-w! Onsha ĝamxor bola bermey-aq qoy!

Bul sóz Maxmudqa qattıraq battı ma, ol qaytıp úndemedi. Papkasın arqasına qaĝıp saldı da, úyine qaray juwırdı. Muz aydınında Jalaldıń jalĝız ózi qaldı.

Bul úlken aydınnıń ishinde Jalaldıń sharlamaĝan jeri qalmadı. Sharshaĝanın da bilmedi. Anıq qızĝannan soń paltosın da, malaqayın da sheship qoydı. Mańlayınan «burq» etip shıqqan ter bet-awzın qalay bolsa solay juwıp turdı. Aqırı, sharshaĝanın sezdi me, basına malaqayın kiyip, papkasınıń ústine barıp otırdı. Azdan soń ornınan jáne ırĝıp turdı.

Endi ol pútkilley basqa tárepke qaray sırğanap ketti. Bul táreptiń muzı bolsa, ádewir juqa edi.

Biraq, bul Jalaldıń oyına kirip te shıqpadı. Uzaqtan pát penen juwırıp keldi de, biyikten tómenge qaray sırganap ketti. Bir gezde... muz pıtırılap sındı. Jalaldıń bir ayağı oyılıp ketti. Suw júdá tereń emes edi. Biraq, astı uyma eken. Ayağın shirenip ári-beri tarttı. Suwırıp ala almadı. Tağı julqıdı... Tağı... Bul ret etik emes, al onıń ishindegi ayağı shılǵawı menen qosıla suwırılıp shıqtı.

Aqırı bolmadı, etigin taslap, bir ayağı menen hákkelek atıp, papkası turǵan jerge keldi. Etiksiz qalǵan ayağın sharf penen muqıyatlap orap, baylap aldı.

Jalaldıń úyi bul jerden onsha qashıq emes. Bir shaqırımday bar. Ol úyine bir ayağında etik, ekinshisine sharf baylaǵan kúyinde keldi. Tap usı gezleri qas qarayıp úlgergen edi.

— Haw, balam, kún batqansha qayda júrseń? — dedi kempir apası esikten kirip kelgen Jalalǵa.

— Tústen keyin de oqıp edik, — dedi Jalal qas qaqpastan.

— Qoy balam, ótirik te ornı menen. Maxmud

seni muz sırğanap qaldı. Házir keledi dep edi. Sonnan keyin, bizler seniń aldırna shıqpay otırmız... Haw, mınaw ne? — Kempir apasınıń kózi Jalaldırn ayaǵına tústi.

— Etigim muzda...

— Áy, júwernemek-áy! Usı muz dese boyırndı tamnan taslaysań! Oynırǵa-aq bir toymadıń! Usınnan ayazlap awırsań ǵoy...

Mine, qarańǵı da tústi. Etigińdi erteń ákelerimiz. — Kempir apası onı peshtiń quwısına otırǵızdı. Jalal peshke ayaǵın qızdırdı.

Erteńine erte Jalal qasına kempir apasın ertip, muz aydınına keldi. Kelse, etiginiń jartısı muzdıń astında, al qalǵan jartısı sırtta eken. Túngi suwıqtan ábden qatqan muz, etiktiń moynınan «ǵıyqıldatıp» qısıp alıptı.

Muzdı oyıp, etikti aldı da úyine keldi. Janıp turǵan peshtiń quwısına qoydı. Jalaldırn bolsa kútip otırırwǵa waqtı joq. Mektepke ketiwi kerek. Kiyiwge basqa ayaq kiyimi de joq. Aqırı, bolmadı. Jetinshi klasta oqıytuǵın ájaǵasınıń otız segizinshi razmerli etigin kiyip, mektepke ketti.

Aradan kúnler ótti. Mekteptegi «Sona» dep atalǵan diywalı gazetada Jalaldırn ayaǵına úlken etikti kiyip, muz sırğanap júrgen súwreti shıqtı.

Sorawlar:

1. Oqırshılar qayda burıldı?
2. Maxmud Jalalǵa ne dedi?

3. Jalaldirín etigi qayda qaldı?
4. Ol kempir apasın qalay aldadı? Sizler ótirik aytasız ba?
5. Jalal mektepke kimniń etigin kiyip bardı?

Jumbaq

Baltasız usta
Aǵashsız kópir saladı

Qıs ayları: Dekabr, yanvar, fevral.

Naqıl

Betke aytqanniń hesh ayıbı joq.

AYAZ BABA KIYATÍR!

T. Qabulov

Anań qarań, balalar,
Qanday gózzal dalalar!
Jáyhun boyın jaǵalap,
Úlkemizdi aralap,
Ayaz baba kiyatır!

Aq qıraw bar tonında,
Qızgın yosh bar janında,
Bilmes harıp-sharshawdı,
Hasası bar qolında,
Ayaz baba kiyatır!

Qarday appaq saqalı,
Ústinde aq shapanı,
Arqalağan iyninde,
Sawǵası bar bahalı,
Ayaz baba kiyatır!

Soraw hám tapsırma:

1. Sizler Ayaz babanı bilesizler me? Onı súwretlep beriń.

Jumbaq

Otta janbaydı
Suwda batpaydı.

(muz)

AWÍLGA KELGEN KIYIKLER

(Gúrriń)

X. Saparov

Biziń úy Ústirttiń túsligindegi oypatlıqta jaylasqan. Úydiń aldında ústi bastırılğan, qaptalları qamıs plita menen bekitilgen eshki qora bar. Ishi jıllı. Eshki qoranıń awız betinde sókli jantaq gúdilengen. Qısta qar jawǵanda eshkiler óriske jiberilmeydi. Olar qoradaǵı jantaq gúdigе tumsıqların tıǵıp, úńgip, jep turadı.

Qıs ayı bolǵanlıqtan qar qalıń jawıp, jer beti aq kórpege oranıp atırǵan máhál.

Qardıń suwıǵı kem-kemnen kúsheydi. Ayaq bassań boldı, qar ǵarsh-ǵarsh etip ses beredi. Qardıń jawǵanına da bir háptege shamalasıp qaldı. Men sabaq pitkennen soń, mektepten úyge jaqınladım. Qoranıń sırtında búrisip ıqlap turǵan, bir topar kiyiklerge kózim tústi. Bular burınları awıllarǵa kelmeytuǵın edi ǵoy. Awıl arasında ne qılıp júrgen kiyikler? — dep ózim de hayran boldım.

Kiyikler ash eken. Búyirleri quwsıyıp qabısıp tur. Men dárriw úyge kirip kútilmegen hádiyseni aǵama aytım.

Aǵam dárriw úyden sırtqa shıǵıp, kiyiklerge názer tasladı. Eshki qoranıń awzın tez ashtı da, ózi úyge qayıp kirip keldi.

— Házir sırtqa shıqpa... Kiyikler eshki qoraǵa

kirsin. Úrkitip almaw kerek, — dedi. Men aǵamnıń bul aytqan tapsırmasın orınladım. Aǵam maǵan bılay dedi:

— Házir sırdanday dalańlıq. Ol jerde kiyikler jeytuǵın ot-shópler júdá siyrek. Ol da qar astında kómilip qalǵan. Dúz ańı kiyikler ash bolıp awılǵa awısқан. Suwıqqa tońıp, eldi panalap kelgeni ǵoy! Olarǵa ǵamxorlıq etiw kerek. Olardı házirshe eshki qorada baǵıp turayıq. Aradan on bes minuttay waqıt ótti. Men esikti áste ashıp, qora betke qaradım. Kiyikler qoradaǵı gúdigе tumsıǵın tıǵıp, otlap atırǵan eshkilerdi kórди de, birim-birim kirip atır eken. Hámme kiyikler qoraǵa kirip bolǵannan soń, sırtqa shıǵıp bildirmey qoranıń awzın bastım. Kiyikler meni kóriwden úrkip, sırtqa qashajaq boldı. Biri-birine tıǵıldı. Eshkiler de dáslebinde kútilmegen «qonaqlardı» súzejaq bolıp umtıldı. Kiyikler eshkilerden qorqıp, qoranıń shetine tıǵıldı.

Bul háreketlerdi sırttan baqlap turǵan aǵam qolına temir jaba alıp, qoraǵa kirdi. Gúdiniń basınan úsh-tórt pátte jantaq alıp jerge tasladı. Sóytip, sırtqa shıǵıp awzın bastı. Kiyikler aǵamnan qorqıp, taǵı da qoranıń bir shetine tıǵıldı. Ash bolsa da jantaqqa awız salmadı. Bizler úyge kirip, «olardı ne qılar eken?» dep baqladıq. Aradan bir shaynek shay ishıp bolǵanday waqıt ótkennen soń, qora betke názer tasladım. «Tamaq paqır tarı túydirer» degen naqıl sózdi xalqımız tawıp aytqan eken.

Kiyikler jerde shashılıp jatırǵan jantaqlardı eshkiler menen qosılıp jep atır. Men olarǵa málel bergim kelmedi. «Otlap toysın» degen oyǵa keldim.

Meniń úyde otırǵım kelmedi. Sırtqa shıǵıp, qoranıń awzına jaqın kelip, kiyiklerge qızıǵıp qarap turdım. Kiyikler oǵırı sezimtal eken. Qulaǵın tutıp erbeńletip, tum-tusqa qarap eleńlep turadı. Shaması, qashıp ketiwge ińǵaylasqanın sezip turman. Kiyiklerdiń júni kúl reń, ayaqları eshkiniń ayaqlarına salıstırǵanda uzınlaw, bawırı, búyregi atlardıń bawırına usap tartılıp tur. Kózleri ottay jaynap, jilt-jilt etedi. Tanawınan sırtqa shıqqan jıllı dem tanawınıń dógeresinde iynedey shansılıp, appaq qırawǵa aylanǵan. Tanawınan jıllı appaq puw shıǵadı. Kiyikler maǵan júdá sulıw kórindi.

Kiyikler kún ótken sayın eshkilerge, eshkiler

olarğa úyrenise basladı. Men kúndegi ádetim boyınsha shelek tolı jıllı suwdı eshkilerge apardım. Eshkiler suw ishti. Qorağa kirgen kiyikler mağan úlken ermek boldı. Oqıwdan kelip, sabaq tayarlap bolaman. Qoranıń awzına kelip, kiyiklerge qızıǵıp qarayman. Men olardı sırtqa shıǵarmay, qorada ósirgim keledi. «Kiyikler quralay tuwsa, men olardı baqsam» degen árman qıyalımda gezdi.

Aradan sanawlı kúnler ótti. Suwıqtırń ırayı kem-kem qaytıp, jer betindeki qarlar eriy basladı. Bir kúni azanda, dásturxan dógeresinde shay iship otir edik. Aǵam sóz basladı:

— Kiyiklerdi qurıdan-qurı ot-shóp berip baǵa beremiz be? Onnan da erteń semizlew birewin soyıp alayıq. Bul sózge apam úndemedi. Bul sóz meniń janıma túrpidey battı. Men shıdamadım. Aǵama qarap:

— Soyadı degendi ayta kórme! Obal boladı. Soyıwǵa qalay kóziń qıyadı? Mektepte muǵallım bizlerge quslardı, haywanlardı qorǵań. Kózdıń qarashıǵınday saqlań! Olar jer betinen azayıp baratır, — dep edi. Kiyiklerge tiyme, aǵa, — dep jalındım.

Aǵam meniń bul gápimdi óre bastırmadı. Men aǵamnıń ójetlenip, óz pikirinen qaytpaytuǵının burınnan biletuǵın edim. Men oǵan qaytıp úndemedim. Aǵam azanda jumısına ketti. Men kiyikler qamalǵan eshki qoranıń awzına keldim de, esikti

ashtim. Tuwdı-pitti keń jazıq dalada óz ayaǵı menen erkin ósip, ilajsızdan qoraǵa kirip qalǵan kiyikler sırtqa atılıp shıqtı. Men kiyiklerdiń quwanǵanın ishimmen sezip turman. Olar toparı menen shapqılap sekirip, Ústirt tárepke qaray baǵdar aldı. Men olardıń qarası uzaqlasqansha izinen qarap turdım.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Kiyikler ne sebepten awılǵa keldi?
2. Bala kiyiklerge qanday jaqsılıq qıldı?
3. Ákesiniń pikirine ne ushın qarısı boldı?
4. Muǵallım balalarǵa haywanlardı, quslardı qorǵaw, olarǵa ǵamxorlıq etiw tuwralı ne aytqan edi?
5. Kiyiklerdiń eshkilerden ózgeshelik belgilerin tekstten tawıp, dápterinizge jazıń.
6. Gúrrińdi túsiniپ oqıp, mazmunın óz sózlerińiz benen aytıp beriń.

ÓZBEKISTAN QURALLÍ KÚSHLERI

WATANDÍ MÁRTLER QORǵAYDÍ

14-yanvar — Watan qorǵawshılar kúni. Bul bayramdı pútkil respublika xalqı keńnen belgileydi. Biziń Watanımızdı mártler qorǵaydı. Olar heshqashan jeńilmeydi. Bizler Respublikamızdıń qurallı kúshlerine

súyenemiz. Arqa-Batis áskeriy okruginde de bul kún kóterińkilik ruwxta kútip alındı. Jas áskerlerge bayram dasturxanı jayıp, koncert baǵdarlamaları qoyıp berildi. Jaqsı xızmeti menen kózge túsken qatardaǵı áskerlerge estelik sawǵaları tapsırıldı.

Usı kúni paytaxtıımızdaǵı «Hásiretli ana» esteligine gúl sheńberleri qoyıldı.

Óz Ana-Watanınıń tınıshlıǵın qorǵawday minnetli parızın orınlap atırǵan bárshe Watan qorǵawshılardı bayram menen qutlıqlaymız!

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Watan qorǵawshıları bayramı qalay bayramlanadı?
2. Xalqımız kimlerge súyenedi?
3. «Hásiretli ana» esteligine barıp kórdińiz be?

Naqıl-maqallar

Eldi súygen, elge dos.
Watan — kúnnen sulıw,
Altınnan qımbat.

Birlik bar jerde.
Tirilik bar.

ARMİYADA ÁJAĠAM

Sh. Paxratdinova

Paraxatshılıq tiregi,
Watan dep soqqan júregi,
Dushpan kórse ayamas,
Qarıwlanğan bilegi.

Quyash máńgi kúlsin dep,
Jerge nurın sepsin dep,
Ármiyağa ketti ajaġam,
Keleshektiń ġamın jep.

Xat jazadı hárdayım,
Aytıp turmıs jaġdayın,
Shegarada kún-túni,
Saqshı bolıp turğanın.

Súysinemen aġamnıń,
Maqtanışlı isine,
Men de jaqsı oqısam,
Kúsh qosılar kúshime.

Bolsam da kishi ele men,
Kóteremen gir tasın,
Ózim ġoy dep sezemen,
Keleshektiń áskerin.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Sizler Ózbekistan Watan qorgawshıları kúnine qanday tayarlıq kórip atırsız?
2. Qosıqtı dawıslap oqıp, mazmunın aytıp beriń, úyde yadlap keliń.

ATALAR SÓZI — AQILDÍŃ KÓZI

Naqıl-maqallar

Miynettiń kózin tapqan,
Baxıttıń ózin tabadı.

Miynet penen ráhát,
Ekewi de barabar.

Adam qolı — gúl,
Mańlay teri — nur.

Miynet penen er kógerer,
Jawın menen jer kógerer.
Miynet túbi — ráhát.

* * *

Salıǵa suw berseń,
Zúraáti mol derseń.

Erte ekseń paxtanı,
Mol zúraát tapqanıń.

Jer aydasań gúz ayda,
Gúz aydamasań júz ayda.

Tógin — jer ırısı,
Egin — el ırısı.

Diyqandıki jılda árman,
Balıqshıniki kúnde árman.

* * *

Er jumısı elli boladı,
Kóp ishinde belli boladı.

Ishken-jegenińe maqtanba,
Kórsetken isińe maqtan!
Mıń ret esitkennen,
Bir ret kórgen jaqsı.

Altın, gúmis tas eken,
Arpa, biyday as eken.

Erinshekke is buyırsań,
Ózińe aqıl úyretedi.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Naqıl-maqallardı túsiniپ oqıp, mánilerin óz sózlerińiz benen aytıp beriń.

2. Sen qanday naqıl-maqallardı bileseń?
3. Úyde 5-6 naqıl-maqaldı tawıp, dápterlerińe jazıp keliń.

JUMBAQLAR

X. Saparov

Oqıwshınıń mudamı,
Papkasında júredi.
Qanday baha alǵanın,
Kórseń aytıp beredi.

(kúndelik dápteri)

Kishkene ápiwayı,
Ásbaptıń biri,
Dúnyanıń tórt jaǵın,
Kórseter tili.

(kompas)

Dárya, teńiz, taw, qala,
Kóreseń jaqın arasin,
Turǵan menen aldińda,
Kórmeyseń biraq qarasın.

(karta)

S. Abbazov.

Ózi bir zat domalaq,
Tepseń keter domalap,

Teberin ózin tepseñ de,
Uslaysañ zorğa quwalap.
(top)

Onısız kúniñ keshpeydi,
Dásturxannan túspeydi.
Ol bolmasa hesh adam,
Hátte shay da ishpeydi.
(nan)

Tapsırma:

1. Úylerińizde bir qansha jumbaqlar yadlap jazıp keliń.
2. Klasta «Dawam et» oyunın oynań.

JANÍLTPASHLAR

1. Meniń atam ertek aytar,
Arasında jil qaytarar.
Qartaysa da quwnaq ele,
Jaylaw jaqtan mal qaytarar.

X. Saparov

2. Qatar turğan bes tabaq,
Bar bárinde asqabaq,
Bir tabaq bar bas tabaq,
Bir tabaq bar tas tabaq,
Qaysısı onıń bas tabaq,

Bas tabaq sol tas tabaq,
Tas tabaq sol bas tabaq.

3. Jol ústinde ana ǵarǵa,
Ana ǵarǵa ala ǵarǵa,
Ala ǵarǵanıń qasında bala ǵarǵa.
Bala ǵarǵa da ala ǵarǵa,
Ala ǵarǵa da bala ǵarǵa,
Bárin tuwǵan ana ǵarǵa,
Ana ǵarǵa da ala ǵarǵa...

Ó. Xojaniyazov

Tapsırma:

1. Ózlerińiz úyde jańıltıpaslıardı keminde úsh ret tez-tez aytıp úyreniń. Yadlap alıń.
2. Klasta «Kim shaqqan, kim epshil» oyının oynap úyreniń.

SHESHENLIK ÓNERI

JIYRENSHENIŃ QAŃBAQ PENEN SÓYLESIWI

(Ápsana)

Jiyrenshe menen xan shikardan kiyatırǵanda aldınan bir qańbaq ushıp óte beredi. Xan Jiyrenshege:

— Bar, ana qańbaqtan xabar alıp kel, qayaqqa baradı eken? — deydi.

Sonda Jiyrenshe:

— Yaqshı, boladı, taqsır, — dep qańbaqtıń izinen at qoyadı. Bir jerlerge kelgende qańbaqtı qamshısınıń dástesi menen bir maydan uslap turadı da, jibere berip, xanǵa qaytıp shawıp keledi.

— Soradıń ba? Qayda baradı eken?—deydi xan.

— Soradım, taqsır. «Meniń kósherimdi jel bilsin, qonarımdı say bilsin. Seni jiberген xanıń aqılsız. Meni uslaǵan sen de aqılsız», — dedi de qańbaq qańǵıp ketti, — dedi.

Sonda xan Jiyrensheniń bul sózine mıń tilla beredi.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Xan Jiyrenshege qanday soraw bergen edi?
2. Jiyrensheniń xanǵa bergen juwabın tekstten tawıp jazıń.
3. Tekstti túsinip oqıp óz sózlerińiz benen aytıp beriń.

Naqıllar:

Sóz súyekten ótedi,
Tayaq etten ótedi.

Tawdı, tastı jel buzar,
Adamzattı sóz buzar.

Ayıbı bar adamnıń uzın boyı pás bolar,
Aqılı kem adamlar aǵayın menen qas bolar.

WÁZIRDI JAZADAN KIM QUTQARDÍ?

Burıngı zamanda Jiyrenshe sheshen xanniń aldına barıp qıysının keltirip sóz aytıp, xannan hárbir tapqırlıq sózi ushın bayraq aladı eken. Bir kúnleri xanniń bir wáziri Jiyrensheniń alıp júrgen bayraqın qızǵanıp, bayraqtı ózi almaqshı bolıp, xanǵa barıp:

— Taqsır, men bir shikarǵa shıǵıp, bir kiyik atıp edim, oǵım barıp oń qulaǵı menen artqı oń ayaǵına tiydi, — deydi.

Xan oǵan:

— Qulaq bolsa joqarıda, ayaq bolsa tómende, qalay ekewine birdey tiyedi? — deydi.

Sol waqıtta wázir ne derin bilmepti. Sóytip, sózdi durıs aytalmaǵanı ushın ólim jazasına buyrayın dep turǵanda Jiyrenshe ornınan turıp:

— Taqsır toqtap turıń, — deydi. Ol kiyikti atqanda men qasında bar edim. Artqı oń ayaǵı menen qulaǵına tiygeniniń sebebi artqı ayaǵı menen oń qulaǵın qasıp tur edi, — deпти.

Sonnan soń xan bayraqtı Jiyrenshege beripti.

Naqıl

Sóz júyesin tapsa — mal iyesin tabadı.

TÓK TAWÍ

(Ańız)

Burıńǵı waqıtları Ámiwdárya Samanbay toǵayınıń ústi menen arqaǵa qaray aǵadı eken. Arqa bettegi el usı Ámiwdáryadan suw ishıp kún keshiredi eken. Sol zamanda bir ójet dáw dáryanıń ayaǵındaǵı elge suw bermew ushın baylamaqshı bolıptı. Ayaqtaǵı eldiń adamları bul xabardı esitip, dáwge adam jiberipti.

— Qúdiretli dáw, dáryanı baylamańız! Ne tilesen de bereyik, — dep jalınıptı. Biraq, dáw ójetlikke salıp adamlardıń sózin tırlamaptı.

Sol elde bir aqıllı kempir bar eken. Bul xabardı ol da esitip, dáwdiń aldına shıǵayın, — dep ketipti. Jolda kempirdiń aldınan ójet dáw shıǵıp, kempir menen xabarlaspay kete beripti. Kempir dáwdiń ójet ekenin bilip:

— Balam, dáryanı baylay ǵoy, tastay etip bayla, ayaqtaǵı suw ishpe, uw ishsin, — dep dáwdi qattı ójetlendiripti.

Sonda dáw:

— Sendey kempirdiń aytqanın qılatuǵın men be, bar baylamaǵanım, — dep etegindegi topıraqtı turǵan jerine tógipti de, keynine qaray ketip qalıptı. Házirgi Tók tawı sol dáwdiń tókken bir etek topıraǵı eken deydi.

Tapsırma:

Ańızdı dawıslap, tásirli oqıp beriń.

MÁNAWIYAT — QALBIM QUYASHÍ

ALISHER NAWAYÍ

(Dástanlarinan úzindi)

Bilimlilik kúniniń jaqtılıǵı hám,
Bilimsizlik túniniń qarańǵılıǵı.
Alım umıtılıp, bilimsiz ósse —
Baylıq tas astında-kórinbes kózge.

Jarlınıń balası kiyatır jolda
Bilim alsam degen maqset bar onda,
Kitabın qolınan túsirmeydi ol,
— Bilimniń shırına shıqsam, — deydi ol.

Tapsırma:

Nawayınıń násiyat sózleriniń mánisin muǵallımniń járdemi menen túsiniń alıń.

Bilmegenin sorap úyrenen alım,
Arsınıp soramaǵan ózine zalım.

A. Nawayı.

Hár iste jaqsıdur jaqsı sóyleseń,
Jaqsı emes bastan jánjel gózleseń.

Á Ferdawsiy.

BILIM — AQÍLDÍŃ SHÍRAǴÍ

(Yusup Has Hájıp)

Násiyatlar jaqpas nadanlar ushın,
Men jazdım haqıyqıy adamlar ushın,
Bul sózlerdi bilimlige arnadım,
Bilimsizdiń tilin bile almadım.

Bilimsizlik — bir apatqa jolıǵar,
Bilimlilik — jasqa qaray tolıǵar,
Tór-esiktiń parqın bilmes ilimsiz,
Payına tiyse, tórdi bılǵar bilimsiz.

BALANÍŃ PARÍZÍ

(Hádisten)

Payǵambarımız óz hádislerinde balanıń ata-ana aldındaǵı parızı tuwralı mınanday sózler aytqan eken:

— Ata-ana bir waqıtları tamaq jewge mútáj bolıp qalsa, bala óz qolı menen talap qılıp awqat jeǵızsin. Eger ata-ana xızmetke mútáj bolıp qalsa, balası mudamı xızmetinde tursın. Ata-anası shaqırsa, «lábbay» — dep juwap bersin. Eger ata-ana balaǵa gúna bolmaytuǵın is buyırsa, bala ata-anaǵa qayılshılıq bersin. Eger ata-ana kiyim kiyiwge mútáj bolıp qalsa, ózi tawıp kiyiwge múmkinshiligi

bolmasa, bala sol kiyimdi tawıp kelip kiydirsin. Bala hámme waqıt ata-ananıń keyninde júrsin. Aldına túsip ketpesin. Óz kewline ne náirse jaqsı kórinse, ata-anaǵa da sol jaqsı kórgen nárseni tawıp beriwi parız bolsın.

Ana kirpik bolsa, perzent kóz bolar,
Perzent kepter bolsa, ana-jer gúmbez bolar.
«Analıq haqını tolıq ótedim», —
Degen gáp kernewsiz qurǵaq sóz bolar.

(I. Yusupovtıń rubayılarınan)

KEREK

Ájiniyaz

Bahadır ǵoshshaq jigitke,
Xalıqqa málim batır mártke,
Bardash berer qayǵı-dártke,
Janajan ǵardashı kerek.

Jigit shıqsa uzaq jolǵa,
Jaw-jaraǵın alıp qolǵa,
Sermep qılısh ońlı-solǵa
Jol baslar sárdarı kerek.

Sorlı puqara xalıqqa,
Qol sozıp bárha jariqqa,

Kónbey birneshe salıqqa,
Jaynap-jasnar zaman kerek.

Shad bolıp dáwrán súriwge,
Payanlı dúnya kóriwge.
Qatar-qurbı menen júriwge,
Ájiniyazǵa zaman kerek!

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Qosıqtı tásirli etip oqıń.
2. Ájiniyaz shayır xalıqqa kim kerek deydi?
3. Babamızdıń ózine ne kerek?
4. Sizler qanday zamanda jasap atırsız?

BALAM

(Qosıqtan úzindi)

Berdaq

... Atım joq dep arsinba da,
Tonım joq dep tartınba da,
Jamanlardan uyalma da,
Orın tawıp otır, balam.

Is qıl mańlaydan aqsın ter,
Jaqsı-jamandı sınap kór,
Jaqsı adamnıń keynine er,
Sonda jolıń bolar, balam.

Malım bar dep asıp-taspa,
Birewler menen jarıspa,
Orınsız jerde tarıspa,
Retinde sóyle, balam...

Jetim kórseń qolıńdı ber,
Ağa bolsa keynine er,
Óziń bulıyıp bolma sher,
Álpayım bolǵıl, balam.

Ǵarip kórseń aqlıńdı ayt,
Ońlı bolsa qasıńa tart,
Ol da bolsa úlken murat,
Onı daǵı sıyla, balam...

Atańnan pándi-násiyat,
Hámmeden de usı zıyat,
Orınlı is et, etpe uyat,
Keynińdi oylap júrgil, balam.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Berdaq babamız sizlerge qanday násiyat berip atır?
2. Hár toptı oqıp, onda qanday násiyat ayılǵanın aytıp beriń, hár bala bir toptı oqısın hám aytsın.
3. Oqıwshı qanday bolıwı kerek?
4. Qosıqtıń ishindegi násiyatlardı ata-analarıńızdan esittińiz be?

TÓRTLIKLER

T. Jumamuratov

Adam bolsań jámiyetke dárekseń,
Qosılmasań, tamırı joq terekseń,
Oylamasań tek ózińnen basqanı,
Aytshı qáne, sen kimlerge kerekseń?

Ul perzentiń quwanışlı toyxanań,
Qız perzentiń barıp keler bay qalań,
Jaqsı perzent ómirińniń quwatı,
Qartaysań da jasartadı qaytadan.

Egin tárbiyası bastan boladı,
Adamğa tárbiya jastan qonadı.
Qarawsız eginnen zúraát kútpe,
Ádepsizlik janğa dushpan boladı.

Hámme nárese bara-bara tozadı,
Oy toqıydı qıyalımnıń qozağı,
Tozbaq emes bala ushın muhabbat,
Barğan sayın awırlatar azabı.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Qosıqtı tásirli etip oqıń.
2. Adam balası qanday bolıwı kerek eken?

3. Eń sońǵı tobrınıń mazmunın muǵallimniń járdemi menen túsiniń alıń.

BALAMA

G. Dáwletova

Babańday, balam, batır bol,
Er-júrek mıńǵa tatır bol,
Janarın jansın jalınlap,
Qızıp qonǵan shatır bol!

Atqa da miniw shárt emes,
Mingenniń bári márt emes,
El-jurtı ushın Ernazar
Maqtanış boldı, dárt emes.

Umtılıp jasa bilimge,
Jol baslap, tilsim ilimge,
Tuwǵan jer deseń tebirenip —
Ot jansın, balam, tilińde!

Soraw hám tapsırmalar:

1. Qosıqta shayıır balalarǵa qanday násiyat beredi?
- 2 «Umtılıp jasa bilimge» — degen qosıq qatarında ne aytpaqshı boladı?
3. Qosıqtı túsiniń oqıp, mazmunın aytıp berıń.
4. Qosıqtı úyde yadlap keliń.

HÚJDAN BUYRÍGÍ

Sawaplı isti hárkim hár kúni islewi kerek

I. Karimov

QAYÍR-SAQAWATLÍ IS

X. Saparov

Tawıq jilınıń qısı burınǵı jıllarǵa salıstırǵanda júdá qattı keldi. Jer beti qıstırń aq kórpesin kóp waqıttan beri búrkenip atır. Qar quyash nurı menen azǵana erigeni bolmasa aqshamǵı ayazǵa shıdamay taǵı da muz bolıp qatıp shıǵadı. Eger etigiń menen qardı basa qoysań ol ǵashır-ǵashır etip ses shıǵaradı. Awız, murın arqalı shıqqan jıllı dem sırtqı ayaz benen aqshıl reńli puwǵa aylanadı.

Búgingi aqsham burınǵı jawǵan qardıń ústine taǵı da qar jawıp shıqtı. Onıń qalıńlıǵı dizgege keledi. Adımıńdı atıp erkin júre almaysań. Ombalap qalasań.

Men qar jawıp shıqqan aqsham jatqan ornımnan erterek oyandım. Kiyindim de, qolıma aǵashtan islengen gúrek alıp esik aldında kólbep jatırǵan qardı arttı. Úyge kelip bet-qolımdı juwıp, apam demlep qoyǵan azanǵı shaydı ishtim. Mektepke barıw ushın sumkamdı asınıp, sırtqa shıqsam, esik aldında klaslasım Murat ta kelip tur eken.

Esik aldında kósilip jatırǵan asfalt jolǵa jawǵan qarǵa ele iz túse qoymaptı. Joldan bir avtomashına ótipti. Sol mashina dóńgeleginiń júrip ótken izi

menen eki-úsh adam baratuǵın tárepine qaray ketip baratır. Bizler de solardıń izin alıp mektepke kiyatırımız.

Kóshemizde jası alpıslardan ótińkiregen Sápuwra degen apamız jasadı. Ǵarrısı bunnan bes-altı jil burın qaytıp bolǵan. Ózi de japsaqlı. Tayaqqa súyenip zorǵa júredi. Shańaraǵındaǵı mańlayına tutıp otırǵan jalǵız balası da Awǵanstan urısı waqtında mártlershe qurban bolıp, denesi temir tabıtta úyine ákelingenin biletuǵın edim. Sápuwra apamız dártli edi. Balasın qayǵırıp jılaǵanda etegi jasqa toladı.

Sápuwra apamızdıń esiginiń aldı da qarǵa kómilip qalǵan. Sırttan birew kelip mına qardı tazalap bermese, qapısınıń ashılıwı náǵúman. Men bunı kóriwden Sápuwra apamızǵa rehimim keldi. Eger onıń mendey balası tiri bolǵanda, esiginiń aldı bunday bolıp qarǵa kómilip jatpas edi. Átteń, balası biymezgil kóz jumdı. Men qasımda kiyatırǵan Muratqa bılay dedim:

— Murat, sen sabaǵıńnan qalma. Qalsam men qalayın. Úyge qaytıp barıp, ústime jumıs kiyimimdi kiyeyin. Qolıma gúrek alıp Sápuwra apamızdıń úyiniń aldın kómilip atırǵan qardan tazalayın. Sen meniń usınday sebeplerge baylanıslı birinshi saattaǵı sabaqqa bara almaǵanımdı muǵallımge aytıp bar. Ekinshi saatqa úlgeremen. Eger ekewimiz de usı jerde qar tazalap qalsaq, bizler jóninde mektepke kim xabarlaydı?!

Murat meniń bul pikirimdi maqul kórdi. Ol mektepke, men úyge qayıp aynalıp keldim. Men bul haqqında ata-anama aytım. Olar da meniń bul pikirimdi xoshladı. — Járdem qolıńdı soz, balam! Ol biytap ǵoy. Óserińe jaqsı balam! Sawaplı is etkeniń jaqsı boladı, — dedi apam. Men qolıma gúrek alıp Sápuwra apamızdıń úyiniń aldına keldim. Gúrek penen qardı tazalawǵa kiristim. Joldan ótken jolawshılar maǵan:

— Bárekella, balam! Sápuwra apańa sawaplı is etipseń. Usınday járdemge mútaj adamǵa etken xızmetiń tiyedi, — dep alǵıs sózlerin jawdırıp atır. Qalıń qardı artıp atırǵan gúrektiń sestin esitti me, yamasa ózi uyqısınan oyandı ma? Sápuwra apamız kiyinip ishten qapını ashıp sırtqa shıqtı. Bul waqıtta men onıń esiginiń aldın qardan tazalap bolıp edim.

Onı kóriwden: — Assalawma áleykum, apa! — dep táńir sálemdi berdim. Qolınan aldım. Sonda ol:

— Saw bol, uzaq jasa, balam! Ata-anań saw otır ma? Házir maǵan qulınım Baxıt tirilip kelip (Awǵanstanda qaytis bolǵan balasınıń atı Baxıt edi) esigimniń aldın jawǵan qardan tazalap atırǵanday boldı. «El ishi — altın besik» — degen ıras eken. Xalqım bar jerde, sizlerdey ullarım bar bolsa men qor-zar bolmayman. Xalqım maǵan usınday etip mehir qolın sozıp atır. Olar meniń densawlıǵımdı, awhalımdı soraydı. Keshe meniń úyime respublikalıq balalar qorınıń xızmetkerleri keldi. Jaǵdayım menen tanıstı. Elimniń usınday ǵamxorlıǵına meniń kewlim kóterilip qaldı. Men buǵan shúkirlik etemen. Bawırman xalqımniń birewi — ózińseń balam. Oqıwıń nan, sabaǵıńnan qalma. Endi men úyden sırtqa erkin shıǵa alaman. Esigimniń aldı qardan tazalandı. Balam, kewlińe appaq qarday nur quyılsın!

Men Sápuwra apamızdıń júreginen shıqqan usınday jıllı sózlerin esitip, mektepke barıw ushın úyge qaray qádem tasladım.

Sorawlar:

1. Azanda uyqısınan oyanǵan bala ne isledi?
2. Oqıwshılar neni kórdi?

3. Balağa ata-anası, Sápuwra apa ne dedi?
4. Sizler usınday islerdi isley alasız ba?

Naqıl

Jaqsılıq jerde qalmas.
Altın alma — alǵıs al.

SÁLEM BERIW

Á. Seytjanov

Oqıwdan kiyatır,
Bir topar bala.
Sálem berdi olar,
Ótken ǵarrıǵa.

Ǵarrı toqtap turıp,
Alǵıslar ayttı,
Jaqsı sózdi úyip,
Kútá molayttı.

Úlken jigit bolıp,
Ósiń, ballarım!
Kópke ulgi bolıp,
Bereket tabıń!

Shetińnen shıraqlarım,
Batır bop ósip,

Kórgen tań qalısıp,
Raxmet, desin...

Kewlin olardıń,
Ǵarrı xosh etti.
Más bolıp, boyları,
Aspanǵa jetti.

Úlkeyemiz dáwdey,
Bolamız desti.
Jaqsı oqıp, kúnde,
Alamız «bes»ti.

Batırmız ǵoy bizler
Mine, qarań bir!
Sebebi, atamız,
Ayttı tap házir...

* * *

Sálem berseń, sıylap
Jası úlkenge,
Hám ádepli bolsań
Qayda júrseńde.

Sen bolasań batır,
Dana bolasań,
Dúnyada súykimli,
Bala bolasań.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Oqıwshılar kimge sálem berdi?
2. Ğarrınıń alǵıs sózlerin dápterlerińizge kóshirip jazıń.
3. Qosıqtı túsiniپ oqıp, sálem beriw ádebin umıtpań.

JAQSILIQ JERDE QALMAS

A. Avloniy

Bir hárre suw ústinde ushıp júrer edi. Birden suwǵa jalp etip túsip ketti. Qanatları ıǵallanıп, ushıwǵa dármanı bolmadı. Bunı bir kepter kórip, hárrege ráhimi kelip, dárhal bir shópti tislep, suwǵa tasladı.

Biyshara hárre shópke órmelep minip alıp, onı keme qılıп, suw bálesinen qutıldı. Aradan kóp waqıt ótpedi. Bir bala duzaq qurıp, kepterdi uslamaqshı boldı. Hárre bunı kóriwden-aq, balanıń qulaǵın shaǵıp aldı. Bala qulaǵınıń awırǵanına shıdamay, duzaqtı taslap jiberip qulaǵın usladı. Kepter hárreniń jaqsılıǵın bilip, ushıp ketip, ólimnen qutıldı.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Kepter menen hárre bir-birine qanday jaqsılıq etti?
2. Sizler sol balanıń maqsetin qalay bahalaysız?
3. «Quslar — biziń dostımız» degen temada gúrrińlesiń.

RASLÍQ

S. Nurimbetov

Satıp alǵan kitabı,
Júz otız sum turadı,
Shınında da bul jerde,
Aljasıq sawda boladı.

Murat eki júz sum sozǵanda,
Satıwshı turıp al sonnda,
Muratqa júz eliw sum
Qaytarıp bergen tez qolǵa.

Ańlamaptı Murat ta,
Jolǵa shıǵıp uzaqqa,
Tekserip kórse usınday,
Qalǵanday úlken uyatqa.

Bul iske bala ókindi,
Urılıq etken sekilli,
Satıwshıǵa keldi de,
— Haqıńdı al — dep ótindi.

Satıwshı tartıp mıyıǵın,
Salıp kózdiń qıyıǵın,
Alǵıslar aytıp ol qaldı,
Murattan alıp qalǵanın.

Sonda Murat balanıń,
Kórdim maqset talabın,
Balalardıń bárin de,
Haq júrek dep sanadım.

Tapsırma:

1. Qosıqtı dawıslap oqıp, mazmunın óz sózlerińiz benen aytıp beriń.

JAQSÍLIQQA — JAQSÍLIQ

(Ertek)

Burıńǵı ótken zamanda bir tasbaqa bolıptı. Ol toǵayda jasaydı eken. Tasbaqa «jaqsılıqqa — jaqsılıq» degen sózdiń mánisine túsinbey, kóp bası qatıptı. Aqırı, ol toǵaydaǵı basqa haywanlardan sorawǵa májbúr bolıptı. Tasbaqanıń aldınan túlki, qasqır, jolbarıs, ayıw hám. t. b. haywanlar shıǵıptı. Tasbaqa bul sorawına heshqaysısınan juwap ala almaptı. Keyin ol bir qoyanǵa dus kelipti. Tasbaqa onnan da soraptı. Qoyan:

— Birewge jaqsılıq etseń, sol jaqsılıq ózińe qaytıp keledi, — depti. Tasbaqa qoyannıń bul juwabına isenbepti hám jolın dawam etipti. Aldınan bir torǵa túsip qalǵan hárre shıǵadı. Tasbaqa hárreni tordan shıǵarıp alıptı. Sóytip, ekewi dos bolıptı. Ekewi jáne

jolin dawam etip kete beripti. Bir waqıtta olardıń aldınan toǵaydıń basshısı qáhárli arıslan shıǵıp:

— Bul ne, meniń ruqsatımsız toǵayda sayranlap júripsiz, — dep ol tasbaqanı urmaqshı bolıp, oǵan táp beredi. Bul waqıtta hárre de, óz dosların shaqırıp úlgergen edi. Hárreler dizıldasıp arıslannıń júzin shaǵıp taslaydı. Arıslan awırıwdıń hazarına shıdamay qashıp ketedi.

Solay etip, hárre tasbaqanı ólimnen qutqarıp qaladı. Tasbaqa hárrege raxmet aytıptı. Hárre tasbaqaǵa:

— Men baǵana seniń maǵan qılǵan jaqsılıǵıńdı qaytardım, — depti.

Sonda ǵana tasbaqa «jaqsılıqqa — jaqsılıq» degen sózdiń mánisin túsinipti hám qoyannıń haq gápine hayran qalıptı.

(«Jetkinshek» gazetasınan)

Soraw hám tapsırmalar:

1. Tasbaqa toǵaydaǵı haywanlardan ne soramaqshı edi?
2. Hárre tasbaqaǵa qanday jaqsılıq etti?
3. «Jaqsılıqqa — jaqsılıq» — degen sózdiń mánisin qashan túsendi?
4. Ertekti túsinip oqıp mazmunın sóylep beriń.
5. Usı mazmundaǵı erteklerdi tawıp oqırń hám aytıp beriń.

Naqıllar

Haq joldı tap ta ayırılma.

Hadallıq qalar máńgige.

Ağashqa miywe pitken sayın tómenshik.

Bolar bala bes jasınan belgili.

EKI TAYINSHAQ

(Gúrriń)

K. Allambergenov

Bir tayınshaq enshisi edi. Sharwadağı dayısı keshegi kelgeninde ákelip ketti. Jiyenimniń qolında júrip úyrengeni jaqsı, eleberin minip júre me depti. Jiyeni quwanıp qalıp edi. Jaqınnan beri ókpesi qara qazanday qusaydı. Tayınshaq qashıp ketipti. Bul xabardı esitken dayısı jáne keldi. Tayınshaqtı qayıtıp ákelipti.

— Qorağa tas qılıp bir-eki kún qamap qoy. Úyrenisken soń hesh jaqqa barmaydı. Al, jiyenim, bekkem bol, jaqsı attıń tuqımı. Toyğa shabasań ele...

Qashıp kete bergen soń paydası ne? Tayınshaq birde kelip, birde ketip júrgen soń, balanıń tayınshaq penen de isi bolǵanı joq. Oqıwına qatnap júre berdi.

Bir kúni aǵası:

— Tayınshaqtı satıp jibereyik, balam, — dep onıń

aldına kirdi. Onıń ornına bir velosiped alıp bereyik saǵan. Bala qaytama quwanıp ketti. Mektepke velosiped penen zırlap barǵanǵa ne jetsin! Ana jiltırawıq rushkasına maqtanıp júrgenlerdi mingizbey ketedi ǵoy ele.

Sonıń menen tayınshaq satılıp ketti. Biraq, jáne bir tayınshaqlı bolaman ǵoy dep oylamaǵan edi. Ol suwdıń ishinen tabıldı. Suw bolǵanda da shalshıq suw. Biyshara awzı-murnına suw kirip, ornınan tura almay tarbayaqlap atır eken. Dógerekte jıqı atawlısı kórinbeydi. Tek ǵana sabattıń qaptalları jaynaǵan tuyaq izleri... Aǵası ekewi onı úyine alıp keldi. Bala bolsa pármana bolıp jú. Aldına shóp saladı, sút qoyadı. «Sup-sulıw eken», — dedi ishinen. Qáytkende de, bir tayınshaqlı bolıp qaldı. Biraq, tayınshaq kimdiki, ol ne qılǵan tayınshaq?...

— Iyesi shıqqansha saqlap turayıq, — dedi aǵası. Bala qılar emes.

— Ol ózimniń tayınshaǵım ǵoy. Men tawıp aldım.

— Tawıp alǵan zat seniki bola bermeydi, balam!

— Yaq, báribir meniki! Baxtına iyesi de hesh jerden shıqpadı. Aǵası sorastırıp kórip atır. «Áy sirá fermanıki shıǵar-aw» degen oydan da awlaq emes. Biraq, mına balası túspegir...

— Tayınshaq kerek bolsa, nege anaw kúngini sattırdıń, — dep urıadı anası. Urıssa-urıssın báribir tayınshaqtı bermeydi. Bul jaqsı tayınshaq eken dá

aqırı. Sirá qashıp ketpeydi. Ábden úyrenisip qaldı. Birge oynaydı. Jolǵa shaptı. Tulpar dep usını ayt! Quldırap shawıp Murattan ozıp ketedi hám anaday jerge barmay-aq irkilip moynın burıp qarap turadı. Sońǵı kúnleri bunıń menen mektepke erip baratuǵın ádetti shıǵardı. Talay sapar quwıp ta kórip atır. Meyli barsa bara bersin-aw, biraq álle qáytip... Ne degen menen aqılı bargá usaydı. Ol sabaqtan shıqqansha tabjılmay kútip turadı. Túsimpazın qáyterseń. Balanıń quwangánın, ya qıynalǵanın bile qoyadı.

— Bir kúni aǵası jaman xabar tawıp keldi. Tayınshaq fermanıki bolıp shıǵıptı.

— Báribir bermeymen!

— Bermesek bolmaydı, balam, — dep túsindirgen boldı ákesi.

— Anaw jılqıman biysharaǵa jábir bolatuǵın boldı. Qılar emes. Qoranı tas-qamal etip qulpırıp tasladı. Ózinen basqa tiri jandı jolatpaydı.

— Tayınshaq satıp alıp bere qoyıń. Báribir bermeymen. Aytpashaq, biziń velosipedti satıp, ornına tayınshaq alıń.

— Oǵan tayınshaq kelmeydi ǵoy, balam.

— O nege? Tayınshaqqa velosiped keledi. Velosipedke nege tayınshaq kelmeydi? Qullası, onıń menen kelisiw qıyn boldı. Egiz qozıday tirteklesip ele júripti. «Júre bersin-aw, átteń...».

Azanda mektepke kelse, Jaqsılıq joldan aqsha tawıp alıptı 100 sum!

— Kimdiki? — dep bir-birine hayran qalıp qarasadı balalar. Heshkim úndemeydi.

— Óziń alsesh! — dep, birew oylanbay aytıp saldı. Klasta shawqım kóterildi.

— Muǵallimge aytamız, muǵallimge aytamız!

— Nege aytasız? — dep urtın tompayttı tawıp alǵan bala.

— Men onı iyesine tapsırmaqshıman.

— Iyesi kim? Sonıń arasında muǵallım de kelip qaldı. Aradan bir kún ótpey-aq aqshanıń iyesi de tabıldı. Bir ǵarrınıń pensiya aqshası eken. Biyshara ǵarrı quwanǵanınan Jaqsılıqtı balasınday bawırına basıp, qayta-qayta súyip atır.

— Ónip-óserseń, balam. Áne adam degen usınday bolıwı kerek!

— Jaraysań, Jaqsılıq! — dep muǵallım de maqtadı. Tawıp alǵan zattı iyesine tapsırıwdıń ózi úlken adamgershilik. Bizlerdiń aramızda tawıp alǵan zatın iyesine tapsırmay qalatuǵın balalar joq. Solay emes pe, Murat? — Muǵallım onı jaqsı kóretuǵın edi. Sonlıqtan oǵan kózi túsip ketti de, solay dedi. Biraq, bunıń tayınshaq tawıp alǵanınan biyxabar edi. Bala selk ete qaldı. «Qaydan bilip qoydı eken?» Ol birazǵa shekem burishtay qızarıp otırdı da ornınan turıp:

— Muǵallım, men de tapsıraman! — dep aytıwı máttal, tómen qaradı. Beti narttay janıp baradı.

— Neni?

— Tayınshaq tawıp alǵan edim.

Balanıń dawısı bir nárseden qorqqanday qaltırıp shıqtı. Biraq, nelikten de hámme oǵan súysinip hám tańlanıp qaradı.

Erteńine tayınshaqtı ilajsız fermaǵa uzatıp saldı. Jániwar keynine jalt-jalt qarap ketti.

Tań aldında állenetken gúbirliden Murat shorship oyandı. Bayǵus tayınshaq qoranıń qasında aylanshıqlap, kim shıǵar eken degendey esikke moynın sozıp, dilgir bolıp tur eken.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Murattıń sharwadaǵı dayısı enshige ne berdi?
2. Murat velosiped alıp beremen degen ákesiniń sózine ne ushın quwandı?
3. Muratta ekinshi tayınshaq qaydan payda boldı?
4. Murat ákesi menen ekinshi tayınshaq tuwralı ne ushın kelispedi?
5. Tekstten Murattıń tayınshaq tuwralı sózlerin tawıp oqıp beriń.
6. Muratqa muǵallimniń qaysı sózi kúshli tásir etti?
7. Gúrrińdi túsiniپ oqıp, mazmunın óz sózlerińiz benen aytıp beriń.

ETIK

(Gúrriń)

K. Pazılbekov

Oı jılları kútá qıtkershilik bolǵanlıqtan ba biziń awılda etik hesh jerden tabılmay, balalar ayaqlarına sharıq islep kiyetuǵın edi.

Qońsımızdıń balası Qıtaybek hár bazar sayın qalaǵa barǵanda shılt jańa etik túskenin aytıp meni qızıqtıratuǵın edi.

— Apa, — dedim bir kúni kiyiwge ábden qumartqanlıqtan shıday almay, — maǵan da etik satıp ákelip beriń!...

Apam mıyığınan kúldi hám kópke shekem tím-tırıs bolıp otırdı da:

— Asıqpa, balam! Oqıwǵa barǵannan keyin alıp beremen. Sóytti de: — Áne kórdiń be? — dep kóz ushında buldır-buldır kóringen appaq bir jaydı qol ushı menen nusqap kórsetip, — Sol sizler oqıytuǵın «úshkilińiz» balam, — dedi.

Men «úshkil» degen sózdi burınnan-aq esitiwim bar bolsa da onıń ishinde ne bolatuǵının bilmegenlikten barlıq oy, ıqlas hám júregim solay qaray ushtı da turdı. Ele «úshkilge» bariwǵa bir ayǵa shamalas bar bolsa da, óz kózim menen kórmegenshe taqatım shıdamay, «Ne de bolsa kórip qaytayın» degen oy menen anamnan jasırınıp «úshkilge» qaray hayt qoydım. Jolda birew bolmasa, birew kórip qoyıp ǵırıra izime qaytarıp jiberer dep ózime-ózim isenbey tasa-tasa menen buqqıshlap júrip otırdım. Ádewir jol júrip mektepke shekem jaqınlap qalǵanımdı da bilmey qalıppan. Sonday ájayıp sup-sulıw appaq jayǵa súysinip qaray berippen. Súykimliligi sonshelli, kózime ıp-ısıq kórinip ketti.

Endi ǵana ishke kiriwge bet alıp baratır edim, sırttan birewdiń:

— Háy, bala! — degen sózi ornımda birden toqtattı.

Tóbemnen muzday suw quyǵanday, etim túrshigip birden qaltırıp sala berdim. Ózimdi ayıplı adamday

sezip, bir uwıs boldım da qaldım. Biytanı kisi qasına kelip tas tóbemnen qarap:

— Ne qılıp júrseń? Qáne, joǵal kózime kórinbey!
— dedi de ol maǵan alıp-topılıp, «úimdi óshirejaq bolıp edi, biraq sırttan tasır etken álleqanday kúsh onı qalpaqtay ushiradı. Pánjesinen qutilǵanıma quwanıp zıtıp baratır edim, «toqta» degen sózdi qulaǵım shalıp qaldı. Artıma aylanıp qarasam awılı-mızdıń muǵallımı Ernazar jańaǵı kisi menen qır-rampısh bolıp atır eken. Gá búkke, gá shalqasına túsip, birin-biri jiberer emes. Qápelimde biytanı kisi jıp-jıltır múyız saplı qanjarın suwırıp aldı da, Ernazarǵa siltey bergeni, meniń jan-iymanım qalmaq ayaǵıma shekem qaltırıp ne qıladımdı bilmey, kózimdi tarsa basa qoydım.

— Ah, Ernazar aǵa óldi-aw! — dep kózimdi barmaqларımınıń arasınan sıǵıraytıp qarasam ol biytanı kisiniń kókirek awzına minip alǵan eken. Al, pıshaq bolsa tuw anaday jerge yarım beline shekem shansılıp jatır.

Duǵıjım, jumırı bilekli jigittiń mijǵılawına biytanı kisiniń ábden silikpesi shıǵıp, sóylewge de halı kelmey sıq etip quladı. Sonıń arasınsha bolmaq-aq haplıǵıp juwırıp kiyatırǵan jáne bir adamnıń tóbesi kórinde. Bular muǵallımınıń naǵız qas dushpanı ekenligin túsingen Ernazar maǵan qarap:

— Awılǵa juwir! Adamlarǵa xabarla! — dedi.

Onıń keyingi sózlerin esitpey-aq awılǵa qaray zırǵıdım. Meniń ókireń qaǵıp kiyatırǵanımnan qá-weterlengen awıl adamları aldım tuwra juwirip shıqtı da hawlıqqan pishinde:

— Ne boldı, amanlıq pa, balam? — dedi ústi-ústine qaytalap.

Tilim awzıma sıymay, shıp-shıp terge batıp qalǵanlıqtan shıǵar, tutlıǵıp sóyley almadım. Tek ǵana «Aq úshkil»ge ayanıshlı túr menen qarap qolımdı qayta-qayta shoshayttım.

Ján-jaqtan jıynalıp qalǵan adamlar sózdiń tórkinine túsindi de hámmesi birden solay qaray juwirıstı. Keshke taman biziń úyge mańlayın qalıń bóz benen baylaǵan Ernazar muǵallım jetip keldi.

— Raxmet, Qállıǵúl sheshe, — dedi ol kúlimsirep, — quwana berińiz. Balańız úlken erlik isledi. Ol naǵız azamat eken. Eger de Batırbay bolmaǵanda meniń nabit bolıwım múmkin edi, — dedi ol ırza bolıp. Ernazar óziniń aytqan ǵáplerine apamniń túsınbey turǵanın sezip, túsindirgisi kelip:

— Náletiy, haramı dushpanlardı awıl adamlarınıń járdemi menen uslap, tiyisli jerine tapsırdıq, — dedi kegi qaynap. Apam ǵa maǵan, ǵa muǵallım jigitke ań-tańı shıǵıp qarap qaldı. Birazdan keyin analıq miyrimi menen meni bawırına basıp shashımnan sıypap otıra qaldı.

Erteńine apam maǵan aytpastan állenebir jaqlarǵa jollandı. Kún awıp pesin waqıt bolǵansha kelmedi. Men apamnıń búytip keshikkenine tınıshsızlanıp úyde otıra almay waqtı-waqtı jolǵa shıǵıp qarayman, biraq keletuǵın apam joq. Kesh bolǵan waqıtları sırttan birew esikti «shıyq» ettirip ashtı da, ishke kirdi.

— Apa, — dedim quwanǵanımnan sekirip turıp.

— Haw, qulınım, saǵınıp qaldıń ba?...

Oı uzaq joldı jayaw júrip kelgenlikten, tership qalǵan mańlayın oramalı menen súrtti. Keyin qap-shıǵınıń awzın sheship ishinen bóz oramal menen baylanǵan úlken bir zattı qolına alıp:

— Má, balam, bunı saǵan arnap alıp keldim.

Men onıń ne zat ekenligin ayıra almay túyinshikke uzaq tigilip qaldım. Apam mási-gewishin sheship atırıp:

— Onıń nesine únilip tursań? Etik-ǵo, — dedi.

— Ya?!...

Men tuńǵısh mártebe jańa bılǵarı etik kiyetuǵın bolǵanlıqtan quwanışım qoynıma sıymay, júregim sháwkildep:

— Apa, apajanı! — dep boyına shapshıp, onıń ájim basqan miyrimli júzinen «shorp» ettirip súyip alǵanımdı eskermeppen-aw!...

Sózlik

Úshkil — mektep

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Balanıń «úshkil»ge keliw sebebi ne?
2. Anası balasına bazardan ne ákelip berdi?
3. Bala ne ushın quwandı?
4. Gúrrińdi túsiniw oqıw, mazmunın sóylep beriń.

ARAL TÁGDIRI – EI TÁGDIRI

ARAL TEÑIZI

Respublikamızda eń úlken sulıw suw ańǵarı bolǵan bul kóldi kópshilik adamlar teńiz dep ketken. Hátteki, ádebiy terminlerde de Aral teńizi dep ataladı. Buǵan birden-bir sebep, Araldıń atqaratuǵın xızmeti bolsa kerek.

Aral kólemi jaǵınan ǴMDA ellerindegi kóller ishinde ekinshi orındı iyeleydi. Al, onıń xalqımızǵa berip atırǵan balıq, baylıǵınan basqa suw qatnası jolında da áhmiyeti úlken edi. Biraq, usınday úlken áhmiyetine, alıp turǵan kólemine qaramastan geografıyalıq jaqtan Aral kól dep esaplanadı. Sebebi, ol kontinent orayına jaylasıp, okean menen tutaspaǵan.

Araldıń eń tereń degen jeri 65,5 metr, al ortasha tereńligi 13 metr. Oǵan Ámiw hám Sırdáryanıń suwları quyıladı. Aral kólinde burınları balıqtıń 20 túri bolǵan bolsa, keyin ala elimizdegi basqa suw

basseymlerinen alıp kelip klimatlastırw nátiyjesinde balıqlardıń tur'leri jáne de kóbeygen edi.

Biraq, sońğı 20 jilda Araldıń suwı ádewir dárejede tartılıp qaldı. Suw betiniń kólemi aytarlıqtay azaydı. Burın kóp muǵdarda awlanatuǵın balıqlardan: sazan, súwen, marqa, aq shabaq, shortan, qızıl qanat, az muǵdarda bekire hám taǵı basqa da balıqlar oǵada azayıp ketti. Házirgi waqıtta Araldıń suwın burınǵı qáddine keltiriw ushın pútkil jer júzindegi aldınǵı qatarlı ellerde iri ilimiy mákemeler jumıs islep atır.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Kól hám teńiz atamalarınıń mánisin túsindirini.
2. Aral teńizin ne sebep kól dep ataymız?

3. Aral burın qanday bolǵan?
4. Araldıń házirgi jaǵdayı qanday?

ARAL

T. Qabulov

Sen jatırsań, ushardan atıp,
Túsirilgen torı ala ǵazday.
Qıyǵırasań qansırap jatıp,
Basqa kórgen azabıń azday.

Sur mergen kim buqqı taslaǵan?
Endi saǵan parqı joq onıń.
Ayralıqtıń jábirin tartsań hám,
Qıya shólde qızıp tur jonıń.

Tuwılǵan jer topıraqlarına,
Bawırındı berip atırsań.
Onıń ayaq soqpaqlarınan,
Keń dúnyanı kórip atırsań.

Qalmaysań sen hárgiz tasada,
Sen quyashqa usaysań, Aral!
Usı dúnya qansha jasasa,
Sen hám sonsha jasaysań, Aral!

Soraw hám tapsırmalar:

1. Qosıqta Aral qalay súwretlengen?

2. Muğallimniń járdemi menen Aral haqqında basqa da qosıqlardı tawıp oqıń.

ANAJANÍM — ARALÍM

S. Ziyawov

Anajanım — Aralım,
Móldir suw súygey kanarıń,
Áwladlarıń kórmegey,
Uyıtqıǵan duz boranın.

Tolqınǵa tolǵay qushaǵıń,
Aq shabaq bolǵay qushqanıń,
Qayta tawıp bazarın,
Shaǵlap ushqay quslarıń!

Iygey Ámiw — bulaǵıń,
Jasaw! — bolǵay uranıń,
Arım dep bilgey mudamı,
Gúllán túrkiy Turanıń!

Qollap álem, Qudayım,
Qayta engey shırayıń,
Úsh sahranıń «Suw perisi»,
Atanǵaysań ilayım!!!

Tapsırma:

Qosıqtı dawıslap oqıń, yadlap alıń.

BÁHÁR

BÁHÁR KELDI, NÁWBÁHÁR KELDI

BÁHÁR KELDI

Q. Áwezov

Esti mine sáwir jeli,
Janğa jaylı táwir jeli,
Tońdı eritedi seli,
Kók gúrkirep báhár keldi.

Qıstan hesh belgi qalmadı,
Mısalı dım qıs bolmadı,
Sıran óz basın jalmadı,
Jayma-shuwaq báhár keldi.

El ishine keler átshók,
Awıl aralar ópepek,
Bir qus sayrar, biri gók-gók,
Dawısları sáhár keldi.

Túslikten kiyatır ǵazlar,
Úyrekler de bizde jazlar.
Qızıp kewilli hawazlar,
Jaǵıp janğa báhár keldi.

Quslar tabar óz mákanın,
Kólimniń keltirer sánin,

Hám ushırar palapanın,
Ónip-óser máhál keldi.

Tapsırmalar:

1. Qosıqtı tásirli oqıń, máwsimler tuwralı aytıp beriń.
2. Báhardegi tábiyat kórinisine baqlaw júrgiziń.
3. Qosıqtı yadlap alıń.

NÁLSHE EKKEN QÍZ

N. Japaqov

Shiye nálin qolǵa alıp,
Áliyma ketip baradı.

— Qayda, qızım, ne isleyseń? —
Dep anası soradı.

— Sabaq waqtı pittı, apa,
Endi miywe egemiz,
Mektep jerin baǵ etemiz,
Baǵdan miywe teremiz.

— Mına náldi shetke egip,
Ózim kútip júremen,
Tez jetiler miywe berer,
Gúllegenin kóremen.

— Gúli sulıw bileseń ǵoy,
Aq hám qızıl boladı,

Kórsem gúlin miynetimniń,
Kewlim oǵan toladı.

Dedi, ketti, shiye ekti,
Shiye ósti, úlkeydi,
Jas miynettiń jemisinen,
Miywelenip kórkeydi.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Áliyma qayda ketpekshi boldı? Apasınıń sózin tawıp oqıń.
2. Áliymanıń juwabın tekstten tawıp oqıp, óz sózleriń menen aytıp beriń.
3. Sizlerdiń mektebińizdiń baǵında qanday miywe aǵashları bar?
4. Qosıqtı tásirli etip oqıń.

MEHRIBANÍM — ANAM MENÍ

SIZ, ÁDIWLI ANALARSÍZ!

B. Qayıpnazarov

Dańqı gezgen dúnya júzin,
Bayram kúnińizde siziń,
Shayırdıń qutlıqlaw sózin,
Jıllı kútip alasızlar!

Qulrı dónse báhár gúli,
Esitilse shadlı úni,
Kelse qutlı bayram kúni,
Shadı-qurram bolasızlar.

Qızdıń kórki ádebinde,
Hárbir qoyǵan qádeminde,
Arzıw-árman shámeninde,
Jaynap turǵan lalasızlar!

El jumsasa iske jollap,
Ushasızlar qanat qomlap,
Ullı Watan mápin oylap,
Tereń oyǵa talasızlar.

Júzlerińiz gúldey bolıp,
Sózlerińiz dúrdey bolıp,
Erler menen birdey bolıp,
Iske ǵayrat salasızlar.

Otırǵızıp tórimizde,
Húrmetleyimiz bárimiz de,
Sizler kókte, jerimizde,
Juldız bolıp janasızlar!

Xalıqtıń isenimin aqlap,
Dáwirdiń aǵımın baqlap,

Paraxatshılıq isin jaqlap,
Dúnyağa jar salasızlar.

Jol ortada bolmas dilgir,
Aqıl, pámlı, zeyni ilgir,
Istiń kózin tapqan bilgir,
Tınıp turğan danasızlar!

Sozğan hámme júrgen izdi,
Shın kewilden súygensizler,
Dúnyağa keltirgen bizdi,
— Siz, ádiwli anasızlar!

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Qosıqtı tásirli etip oqırń.
2. Shayır analarımızdı nelerge teńeydi?
3. «Mehribanım — janım anam» degen temada kishigirim shıǵarma jazırń.

MIYRIMLI BALA

Ó. Ayjanov

Men bul balanı húrmetleymen, óytkeni ol meniń sezimimdi oyattı. Bir kúni anam qolıma tarǵıl baspaqtı berdi de atızǵa aparıp, otlatıp kel, — dedi.

Bul atız dep atız emes, biraq baspaq otlawǵa bolatuǵın jer edi.

Awıldıń balaları menen anamnıń buyırığın orınlawǵa kettim. Bul dem alıs kúnimiz edi. Jerge kók shıǵıp qalǵan. Úlken balalarǵa eliklep, men de baspaǵımdı arqanlap qoyaman.

Biziń tóbemizden kók aspan tónkerilip qaraydı. Qaptalımız tereklik. Bizlerdiń betimizdi sıypap, báhárdiń salqın samalı esedi.

Aspandaǵı aqshıl bultlar áste ǵana jılıp usı samaldıń aldına túsedı. Olardıń baratuǵın jeri bizlerge tań qalarlıq nársedey kórinedi.

Esigimizdiń aldında eki tıp tut aǵashı ósip tur. Ol onsha biyik emes, biraq ta anam onıń tóbesine miniwge maǵan ruqsat etpeydi. Bıyl tutımız erte gúlledi, miywesin házirdiń ózinde-aq jewge boladı, dep aytıwdıń ózi jaqsı. Sebebi, men anamnıń usılay aytqanın jaqsı kóremen. Óytkeni, geyde ıqlasım ketetuǵın edi. Biraq, bir de piskeni awzıma túspedi. Meniń bayqawımsha, miyweniń eń usha bası pisedi eken, al anam tut aǵashınıń usha basındaǵı miywege ruqsat etpeydi, qolımniń jetken jerindegisi awzıma dám bermeydi.

Bir kúni baspaǵımdı otlatıp kelsem, usı tuttıń túbinde turǵan bir balanı kórdim.

Ol bir nársenge qapalanǵanday pishinde tur. Qara kózi jańa jılaǵan balanıń kózindey móldiredi. Eki qolın artına qayırıp, kishkene bir bankanı uslap tur.

Ol meni kórip qorqqan adamday, únsiz turıp qaldı. Ol óziniń ne maqset penen júrgenin sezdirgisi keldi, biraq onıń menen sóylespesten úyge kirip kettim. Aradan eki minut ótpey-aq taǵı shıqtım. Men ol bala álleqashan qashıp ketken shıǵar, — dep oylaǵan edim. Bala qashpaptı, ol meniń menen tanısqsı kelgendey, awzın jıbırlatıp, maǵan bir nárseni aytıp turǵanday bolıp kórindi. Men apamnan:

— Mına balanıń jumısı bar ma? — dep soradım. Apam balaǵa da, maǵan da itibar bermey:

— Qoyshı, bala bolǵan soń júrgen dá, — dedi hám meniń qolıma bir shórekti uslatıp:

— Shıraǵım, suw úydiń túbine keldi. Atızǵa ashıp jiber, — dep ótindi. Apamnıń bul sózin esitkende, jańaǵı bala shıdap tura almay, ol maǵan qarap salmaqlı dawıs penen:

— Qáleseń, men saǵan járdem ete alaman. Birge bariwǵa bola ma? — dep soradı. Men onıń bul sózin aqlanıw ushın aytıp tur eken dep túsindim. Óytkeni, ol múmkin biziń tutımızdıń miywesin urlawǵa kelgen shıǵar dep te gúdiklengenmen. Biraq, balanıń jedel qıymılı hám pısıqlıǵına tań qalıp, usı jaman oyımnan tez aynıdım da, júr dep oǵan buyırdım.

Bizler ekewlep atızǵa suw ashtıq. «Endi bul bala ketip qalar-aw» degen oy menen qolımdaǵı shóregimniń jartısın oǵan uslatıp: — «Raxmet», —

dedim. Bala nandı aldı, biraq ketpedi, ol mağan uzaq qarap turdı. Men jáne gúdiklene basladım. Onıń qara kózi taǵı jasqa tolǵanday bolıp kórinip tur. Bir nárese dáme etkendey, qolındaǵı bankasın suq barmaǵı menen shertip turdı. Men kózimniń astı menen qarap, onıń sóylewge tartınıp turǵanın bayqadım, óytkeni ol kútá jas edi. Shama menen 6 — 7 de bolsa kerek. Eń aqırında bala meniń aldım jaqın kelip, jalınıshlı túr menen:

— Tutıńızdan alıwǵa múmkin be? — dep soradı. Bul sorawǵa men tań qalǵanı joq. Óytkeni, biziń tuttan basqa awılda heshqanday miyweler piske joq edi. Sonlıqtan «bul bala bir háwes etken-aw» dep oylap, ruqsat ettim. Bala úlken adamlarday, mağan qarap basın iydi de waqtı xosh bolıp, tuttıń basına shıqtı. Ol gez kelgenin jula bermesten, aǵarıp piske nin tań-lap aldı da, óziniń bankasına sala basladı. Ol jerge tústi. Miyweden bir túyirin awzına shertip salmadı. Onıń bul isleri taǵı hayran qaldırǵanlıqtan:

— Jora, sen bunı úyińe aparıp jeyseń be? — dep soradım.

Bala toqtap meniń betime qaradı da, bılay dedi:

— Bunı ózim jew ushın alıp atır dep oylaysız ba? Yaq, jora, olay emes. Biziń anamız kóp waqıttan beri awırıp jatır edi.

Keshe shıpkerek kelip oǵan:

— Miywe jewiń kerek. Seniń qanıń azayǵan. Mazalı miywe qanırdı kóbeytedi hám tez arada jazılıp keteseń, — dedi. Mine, men sol ushın da bul jerge kelip edim. Biziń apamız jazılıp ketse, jora, biziń baxtımız ǵoy, — dedi.

Ol kewilli túrde kúlimsirep, ayaǵın shaqqan bastı da, bankasın bekkem uslap, jolına tústi. Onı tut aǵashı ekewimiz uzatıp saldıq.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Tut aǵashınıń qasına kelgen bala kim edi?
2. Bala ne ushın kelgen jumısın aytpadı?
3. Tuttıń iyesinde qanday oylar payda boldı?
4. «Tutıńızdan alıw múmkin be»? — degen sorawdıń mánisin túsińdiriń.
5. Shıpakerdiń sózin tekstten tawıp oqıń.
6. Gúrrińdi tásirli oqıń, mazmunın sóylep beriń.

NAWRÍZ — XALÍQ BAYRAMÍ

NAWRÍZ

X. Saparov

Gúzar jolda adamlar lek-lek,
— Nawrız! Nawrız! — desip kiyatır.
Janlı maqluq uyqıdan tur, — dep,
Payızlı jel esip kiyatır.

Aydin kólin qalğan saǵınıp,
Jil qusları ushıp kiyatır.
Jer beti kók maqpal jamılıp,
Ósimlikler ósip kiyatır.

Bolğan yańlı kewiller ájje,
El tolısıp, ósip kiyatır.
Úylerden jurt nawrızlıq góje,
— Mazalı dep, — iship kiyatır.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Qosıqtı yadlań.
2. Sizler Nawrız bayramın qalay kútip alasızlar?

NAWRÍZ KELGEN MÁHÁLDE

(Ocherkten úzindi)

H. Jumashev

«Nawrız» sózi parsı-tájik sózi bolıp, birinshi «Taza kún» degen mánini ańlatadı... Nawrız ayınıń bası kún menen túnniń báhárgi teńlesiwı sıpatında, báhárdiń keliw paytı Orta Aziya, jaqın Shıǵıs xalıqları tárepinen... Jańa jil bayramı sıpatında belgilenip kelgen...

Nawrız haytı bul ullı xalıqlıq bayram húrmetine aylanıp, ózinshe bir jeńillik járiyalaw dástúri bolıp, ǵalaba xalıqlıq shadı-qurramlıq payıtlarında, qamaqta jatırǵan jinayatshılar menen tutqınlar azatlıqqa shıǵarılıp, óz ıqtıyarlardı ózlerine berilgen. Ullı bay-

ram múnásibeti menen urıslar toqtatılıp, pitim jasasıw tuwralı shártli talap bolǵan. Jil dawamında aralarınan suwıq samal esip, urısıp qalǵan adamlar da bul kúni óz ara jarasadı. Bayram saltanatı ótip atırǵan payıtlarında birewler qaytıw bolıp qala qoysa, olardıń jerleniwi keyinge qaldırılatuǵın bolǵan. Ullı bayram kúnleri aza tutıw, as-abat beriw toqtatılıp turǵan.

Nawrız hayıtı kúnleri jańa jil bayramı saltanatların ótkeriw tártiplerinde óz xalqınıń milliy bayramı sıpatında belgilep kiyatırǵan hárbir xalıqta ózine tán ózgeshelikleri bolǵan. Máselen, tájikler menen persiyalılarda «Haftsin» dep atalatuǵın dásturxan jayıw dástúri bolǵan. Onıń talabına muwapıq Nawrız bayramı kúnleri hárbir xojalıq miymanlarınıń aldına minnetli túrde atları parsı-tájik álipbesiniń «S» háribinen baslanatuǵın jetti túrli taǵam tartıp, miymandoslıq kórsetiwi shárt. Ózbeklerde Nawrız hayıt dásturxanınıń kórki shártli túrde bayramnan

on-on bes kún burın suwǵa salınıp bórttirilip, óndirilgen biyday hám arpa dánlerinen pisiriletuǵın súmelek taǵamı menen ishine xosh iyisli naz-bay gúl japıraqları, kók shópleri salınıp pisiriletuǵın suw bórek, somsa boladı. Qazaqlar menen qaraqalpaqlardıń tiykarınan Nawrız bayramına tán taǵamları Nawrızlıq góje bolıp, ol shártli túrde keminde jeti túrli daqıldan tayarlanatuǵın bolıwı kerek. Onıń ishine biyday jarma, arpa, júweri jarma, másh, lobiya, may, gósh salınıp, aǵarǵan asqatıq etip qatılıwı tiyis. Sonıń menen birge olar bul ullı bayramǵa arnap qazı-qarta, qaqlanǵan balıq sıyaqlı taǵamdı da tayarlap qoyatuǵın bolǵan. Burınları qazaq-qaraqalpaqlar Nawrızlıq góje pisiriwdi Muhammed payǵambardıń tuwılǵan kúni párwardigar ayınıń on birinshi sánesinen baslap, ol eki hápte dawam etetuǵın bolǵan, hár taq kúni bir úyde góje pisirip, ǵarrı-ǵurrısınan bala-shaǵasına deyin qaldırmay, pútkil awıl-aymaǵın Nawrızlıq gójege toydıratuǵın bolǵan.

Hárbir adamnıń keminde jeti úyden Nawrızlıq góje ishiwi shárt bolıp, bul úlken sawap is dep esaplanǵan.

Taǵı bir ayta ketetuǵın nárese Nawrız haytı Orta Aziya hám jaqın Shıǵıs xalıqlarında tek jańa jil bayramı sıpatında ǵana emes, al sonıń menen birge ol miynet bayramı, báhár bayramı, diyqanlardıń báhárgi egis mapazı bayramı sıpatında da keńnen belgilengen.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Ne ushın Nawrız bayramı uluwma xalıqlıq dep ataladı?
2. Bul bayram jil máwsimleriniń qaysısına tuwra keledi?
Sóylep beriń.
3. Sizler jáne qanday taǵamlardıń atların bilesizler?

Naqıl

Úrker úyden kórinse,
Úsh aydan jaz boladı.

QUSLAR — BIZIŇ DOSTIMIZ

QARLIǒASH

X. Saparov

Jek kóremen jawındı,
Pana tawıp qonaman,
Awlaytuǒın awımdı,
Ushıp júrip alaman.

Gezemen awıl-qalanı,
Kóziń ilmes shaqqanman.
Zıyanlı shıbın-shirkeydi,
Qurtıw ushın shıqqanman.

Dos kóremen adamdı,
Ashıp qoysa aynasın,

Uyadağı balamdı,
Pıshıǵıń jep qoymasın.

BÚRKIT

Men búrkitpen, búrkitpen,
Quslar qorqıp dúrlikken,
Adamlar meni awıldan,
Tawǵa qaray úrkitken.

Óz balama shatırman,
Qus ishinde batırman,
Qarıwlıman, pátlimen,
Talay qusqa tatırman.

Qataytar párwaz denemdi,
Gezemen biraz kólemdi,
Kórsem buyım demeymen,
Qırǵawıl, qoyan degendi.

Qanatlarım gilemdey,
Tırnaqlarım te bendey,
Qasqırdı da búremen,
Jem tappasam jegendey.

Turpatım usar alıpqa,
Qanatım sirá talıp pa?

Qansha jirtqish bolsam da,
Paydam tiyer xaliqqa.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Úlkemizde jasawshı qanday quslardı bilesiz?
2. Quslarǵa qanday ǵamxorlıq jasaysız?
3. Búrkitti kórdińiz be?
4. «Quslar — biziń dostımız» degen temada gúrriń jazıń.

TOY

S. Axmad

Qarlıǵash sıyaqlı azada qus dúnyada oǵada az ushırasadı. Shımshıqqa usap uya salǵan jerin pataslay bermeydi. Uyadan ne tússe de, onı alısqa aparıp taslaydı. Men bunday qásiyetlerin óz kózim menen kórgenmen.

Ótken jılı teris áywanımızdıń pátigine qarlıǵash uya salǵan edi, qaraǵan adam háyran qaladı. Tap jay salıp atırǵan adamlarǵa usap, azannan keshke shekem ılay alıp kelip, pátiktiń bir múyeshine júdá ıqlas penen tırısıp jabıstırıp atırǵanı. Ílay tasıp sharshaǵanlarınan keyin elektr sımına tap nama notasınıń háriplerine usap, pásli-bálentli bolıp qonıp alıp, juǵırlasıp sayraytuǵın edi. Taǵı ılay alıp keliwge ketetuǵın edi. Solay etip, eki miynetkesh qarlıǵash ózlerine júdá sulıw, júdá bekkem uya salıp aldı. Aradan bir qansha kúnler ótkennen keyin, sol

uyadan qarlıgashtıń palapanınıń bası kórinedi. Ol uyadan shıqpaqshı bolıp umtılganda appaq tósi kórinedi de, jáne keynine sheginip, uyasınan túsip ketpesin dep qarlıgash palapanınıń ayaǵınan qıl menen baylap qoyadı — dep aytqan edi. Kim biledi, bálkim, ras ta shıǵar. Qarlıgashtıń palapanı uyasınan shıqpaqshı bolıp, ishke qaray sheginip ketkenin kórgenimde, usı gáp rasqa usaydı, — dep qıyalımnan keshirdim.

Bir kúni qarasam, háwlimizdiń elektr sımına qarlıgashlar sonday kóp qonıp alıptı, sım asılıp tamnıń tóbesine tiye jazlap qalıptı. Olar barǵan sayın kóbeyip, birin-biri iytermelep, tınım tappay tınıshlıqtı alıp juǵırlasa berdi. Olardıń shawqımınan biyzar bolıp, qolıma tayaq alıp, quwıp jibermekshi boldım da, keyin bunıń izi ne bolar eken, kóreyinshi dep quwmadım. Keshqurın olardıń hámmesi ushıp ketip, ózimizdiń qarlıgash uyasında qaldı.

Shúkir, háwlini sıpırmaqshı bolıp, abaylap qarasam, hesh jerdi pataklamaptı.

— Ástapuralla, usınday oǵada azada qus bola ma eken?

Erteńine keshegi waqıya baslandı. Búgin kesheden de kóp qarlıgash jıynalıptı. Elektr sımına sıymaǵanları kir jayatuǵın jipke qonıp alıptı. Olardıń shawqımına búgin de shıdam berip, sayada baqlap otıra berdim. Olar arman-berman ushıp-

qonıp, tınbay júgırlasadı, geyde birewi júgırlaǵanda, basqaları tap otırıpada otırǵanday tım-tırıs tıń lap otıradı. Geyde birden aralarında jánjel shıǵıp qalǵanday, júgır-júgır etip aytısıp qalatuǵın edi. Olardıń arasında ózimizdiń qarlıǵash toyda xızmet etip júrgendey, birese uyasına kirip, birese qarlıǵashlardıń qasına kelip, bir nárselerdi túsindirip júripti. Ol quyash kóterilgennen keyin uyasına kirip ketti de, bir qansha irkilip qaldı. Qashan shıǵar eken dep, uyasına qarap otır edim, bir gezde palapanınıń bası kórinde. Ol batılsızlıq penen bir-eki mártebe sırtqa umtıldı da, taǵı keyin qaray shegindi. Anası ashıw menen iytergende ǵana uyadan gewdesi tolıq kórinip, birese keynine sheginip ushıp júrdi. Sol awhalda olar háwlini eki mártebe aylanıp ushqannan keyin, barlıq qarlıǵashlar pır etip ushıp ótti de, aldında ana qarlıǵash, olardıń izinde júzge shamalas tósi appaq qarlıǵashlar kókti sharlap ushıp ketti. Bul jas qarlıǵashtıń kók-kómbek aspanǵa dáslepki párwaz etiwine baǵıshlanǵan saltanatlı toyı edi.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Qarlıǵashlar ózlerine qalay uya dúzetti? Tekstten tawıp oqıń.
2. Olar ne ushın jıynalısqan eken? Túsindirip beriń.
3. Gúrrińdi tásirli oqıp, mazmunın óz sózlerińiz benen aytıp beriń.
4. Sizler qarlıǵashlarǵa qanday ǵamxorlıq qılasız?

ANA JÚREGI

Á. Atajanov

Jazgı dem alısqa shıqqan kúnlerimiz. Bizler tórtew edik. Tórtewimiz Qızketkenniń boyınan qolaylı orınlardı tańlap aldıq ta qarmaqlarımızdı qurdıq. Álbette, qoyıw qamıs ósken aylanbada balıq kóp boladı emes pe?

Kún arqan boyı kóterilip, jer betin kem-kem qızdıra basladı. Men suw betinen kózimdi ayırmay shırgúbelek aylanıp júrgen qalqılardı baqlap otırman. Bir waqıtta qaptalıma Jumabay keldi.

— Esittiń be? — dedi ol tómen eńkeyip. Mına jaqta shóje shúykildeydi.

— Pa, ayttıń da! Usı kárada shóje júre me? — dedim onıń sózine isenbey. — Jańılıs esitken shıǵarsań.

Ol:

— Isenbeyseń be? Tıńla! — degenshe bolmadı, shúykildi qaytadan esitildi.

— Áne, áne aytpadım ba saǵan? Jú, barıp kóreyik. Múmkin, jaydıń tırnaǵınan túsip qulaǵan shıǵar.

Bizler qarmaqlarımızdı jynastırıp, túyesinirli búktiń astına jasırdıq ta, shúykildi shıqqan tárepke qaray kettik. Izimizge Sársenbay, Nurbay da erdi...

Juwırısıp kiyatırǵan tórtewimizdiń ǵawırlımızdan setem alǵan tawıqtıń shójelerindey, ele qanatları

jetilmegen ǵazdıń palapanları sepken suwday jan-jaqqa tarap qashtı. Demde kók shópliktiń arasına suwday sińip ketti.

— Haw, mınalar ǵazdıń palapanı ǵoy. Jaqsı boldı-aw! Eger uslap alsaq asırayıq bola ma? — dep Jumabay maǵan qarap kúldi de, hámmemizden burın juwırdı. Hámmemiz palapanlardı japatarmaqay quwıp júrip uslap aldıq.

Qırǵa shıqqannan keyin meniń payıma eki palapan tiydi. Bizler úyge qaytqanda shańqay tús bolǵan edi. Apam jumıstan kelip, qara úydiń tórinde chay iship otırǵan eken. Men palapanlardı tawıqtıń ketegine tıǵıp kelgen edim. Órli-ǵurlı eki kese chay ishtim de «boldım, apa», — dep dalaǵa qaray juwırdım.

Úydiń aldınan nasos salma aǵatuǵın edi. Eki palapandı soǵan jiberdim. Olar shúykildesip arman-berman júzip júrdi. Sonıń arasında úlken torı ala ǵaz úydiń ústinen júdá tómenlep uship ótti. Ǵańqıladaǵan dawısı kútá ashshı edi. Aradan kóp waqıt ótpesten ǵaz taǵı qaytıp oraldı. Bul saparı tómenlep ushqanı sonshellı, tap maǵan tuwrı bet alǵanday kórindi. Shoqıp alatuǵın shıǵar dep zárrem ushtı.

Mına eki palapannıń anası usı torı ala ǵaz ekenine ábden kózim jetti. Palapanlardı jasırmaqshı bolıp ketip baratır edim, apam shaqırdı. Palapanlardı bildirmey ketektiń ishine taslay sala úyge kelsem apam:

— Balam, jańaǵı ǵazdıń ǵańqıldawı tegin emes, palapanların aldıń ba? — dep soradı. Men rasımdı aytım.

— Ózim de solay shıǵar, dep oylap edim. Usha ala ma ózi?

— Joq, ele kishkentay.

— Bar, qaraǵım, palapanların dáryaǵa jiber, obaldı. Anasınan ayırıp qáyteseń!

— Apa, úyde ósirsem qáytedi?

— Qoy, balam, ózi ele qanat shıǵarmaǵan bolsa... Kóziniń tirisinde anasın perzentinen ayırma! Qus bolsa da onıń bawırı pútin bolsın, tilimdi al. Jańaǵı ǵańqıladaǵanı kewlimdi buzıp jiberdi. Perzent degenniń kúyigi jaman boladı.

Apamnıń dawısı dirildep shıqtı hám qamsıqqanday sezildi.

Men eki palapandı alıp Qızketkenniń boyına keldim. Suwdıń aǵısına, arǵı jaǵadaǵı toǵay ústinde emin-erkin uship júrgen quslarǵa bir maydan qarap otırdım. Palapanlardı kózim qıymaydı. Biraq, apamnıń jańaǵı sózi qulaǵımnan keter emes.

Meniń tuwısqan aǵam da dáslepki alıspada armiyaǵa ketken edi. Aradan eki jil ótkennen keyin, izinen «qara qaǵaz» keldi. Sonda da apam úmitin úzbesten, kózin jolǵa tigip otırǵanı. Eki sóziniń birinde aǵamnıń qılıqların aytıp otıradı.

Jańağı torı ala ǵaz tuw sırtımnan bir-eki mártebe aylanıp ushtı. Torı ala ǵazdıń izimnen qalmaq ushıp júrgenin kórgenimde, onıń perzentke bolǵan mehir-muhabbatınıń molılıǵına kózim jetti.

Áne, ana júregi usınday boladı eken... Ayap kettim. Palapanların dárhal suwǵa jiberdim.

Ǵaz eki palapanın eki jaǵına ertip júzip ketti.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Gúrrińdi tolıq oqıp shıǵıń.
2. Balalar jazǵı demalista qayda bardı?
3. Palapanlarǵa olar qanday ǵamxorlıq islemekshi boldı?
4. Ana balasına qanday aqıl berdi?
5. Torı ala ǵaz hám ana ortasındaǵı perzentke degen mehir-muhabbattı salıstırmalı túrde óz sózlerińiz benen túsindirıń.

ANA-WATANÍMÍZDÍŃ GÓZZAL TÁBIYATÍ

ÚLKENI TANÍŃ, BALALAR!

T. Seytjanov

Úlkeni tanıń, balalar!
Qanday sulıw úlkemiz!
Teńiz deseń, Aral bar,
Súyetuǵın hámmemiz,

Toğayın kórseń jazında,
Keń jazıqlıq jaynağan.
Tawları biyik, kóliniń,
Suwı tınıq aynadan,

Bul úlkeniń ájayıp,
Gúl jaynağan jazı bar.
Qurğağın mal jaylağan,
Kólinde aq quw, ǵazı bar.

Watanımızdıń tábiyatın súyiń! Onı izertley biliń!

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Úlkemizdiń máwsimlerge baylanıslı qanday ózgeshelikleri bar?
2. Qosıqtı tásirli oqıń, mazmunın sóylep beriń.
3. Qosıqtı yadlap alıń.

KIYIKLERDI ATPA, AÑSHI!

X. Saparov

Dalalıqta óssin biyǵam,
Toparına salmań oyqan,
Jaqsı emes jandı qıyǵan,
Kiyiklerdi atpa, ańshı!

Adamlardan qorqıp qashar,
Talay keńislikten asar,

Bolagórme jolın tosar,
Kiyiklerdi atpa, ańshı!

Jániwarlar qalıp tur az,
Ata berseń tuqım qalmas,
Olar ǵamxorlıqqa mıtáj,
Kiyiklerdi atpa, ańshı!

Aytqanımdı alıń yadqa,
Oqıp kóriń, tústi xatqa,
Záleli joq adamzatqa,
Kiyiklerdi atpa, ańshı!

Boldıń oǵan nelikten qas,
Oqtan qulap jatsa turmas,
Sorǵalaydı kózinen jas,
Kiyiklerdi atpa, ańshı!

Keńislikte jániwarlar,
Jayıladı topar-topar,
Quralayı jetim qalar,
Kiyiklerdi atpa, ańshı!

Olar ólse qayıp kelmes,
Dep oylama basqa bilmes,
Jandı qıyǵan ońan emes,
Kiyiklerdi atpa, ańshı!

Keń dalaǵa beredi sán,
Olar ushın Ústirt mákan,
Qayda barar onnan quwsań,
Kiyiklerdi atpa, ańshı!

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Shayır tábiyattı qorgaw ushın ańshılarga qanday tapsırmalar beredi?
2. Qaraqalpaqstanda qanday jabayı ańlar (haywanlar, quslar) bar?
3. Qosıqtı tásirli oqıp, mazmunın sóylep beriń

ESTELIK

I. Yusupov

Bir ájep estelik bar,
Tashkent qalasında,
«Xalıqlar doslıǵı»,
Sarayınıń qasında,

Insan miyrim-shápáátin,
Bunday dál súwretlegen,
Shıǵarma kórmegenmen.
Men burın rasında.

Ekinshi jáhán urısınıń
Shınılıǵı bul estelik.

Birneshe balalar tur,
Biri-birin es kórip.
Báhri ana olardı
asıraw azabında
Albırar qorqınışlı
tús kórgendey seskenip.

Qarapayım temirshi de,
dúnya bolsın ne túrli?
Bárin sattı úyinde,
ne zat bolsa ótimli.
Sonsha jetim. Olda azday,
Qarań táğdir oyunına:
Temirshi ákelip tur.
On tórtinshi jetimdi.

Analıq miyrim sonsha
Kúshli bolar oğada,
— Kel, ulım! — dep Báhri ana
qolın sozdı balağa.
— Beske bolğan — onğa bolar,
nesiybeńnen kórerseń.
Temirshi de ırza bolıp,
Kúlip qoydı anağa.
Bul balalar kim? Ukrain ba?
Orıs pa ya latısh pa?

Astan-kesten qıyrap atqan,
El kóp, arqa-batista.

Ata-anası urısta júrgen,
Oqqa ushqan yamasa,
Bul balalardıń Watanında,
Házir ashlıq, atıspa.

Húkimettiń ózi de ash.
Járdem beredi derge.
Sonsha zavod, fabrikalar,
Kóshirilgen bul jerge.
Hám frontqa soldat kerek,
awqat kerek — nan kerek,
Ne sawdalar keshpes bastan
Bul qıyamet kúnlerde.

Tastan soqqan bul súwretti,
Barıp kórgen keshimde,
Jetimlerge aralasıp,
Bawır basıp túsimde,
— «Sen jetim emesseń!» — degen
qosıgın Ğafur Ğulamnıń,
Ishten oqıp, kózlerime,
Jas alǵanım esimde...
Ijad, ómir til tabısqa,
Saddaq músinshi dosqa,

Janlı háreket hám,
Til-ziban bergen tasqa,

Bay bolıp, jetim saqlasa,
Onıńda sawabı bar,
Al, mınaw temirshiniń
tutqan ustavı basqa.

Bul bendeler kewlinde,
Miyrim jilǵası aqqan.
Ol jilǵanıń saǵasın,
Izleymiz uzaqtan.
Bul insanıy múriwbettiń
Nár alǵan tıp saǵası,
Házireti ózbek xalqınıń,
qálbindegi bulaqtan.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Qosıqta qay jerdegi estelik tuwralı sóz etiledi?
2. Urısta qarawsız qalǵan balalarǵa kim ǵamxorlıq etken?
3. Usı waqıyaǵa baylanıslı qanday kino kórdińiz?
4. Qosıqtı túsiniپ oqip, mazmunın óz sózlerińiz benen sóylep beriń.
5. «Xalıqaralıq balalardı qorǵaw kúnine qanday tayarlıq kórip atırsız?»
6. Qosıqtan qálegen eki tobın yadlap alıń.

9-MAY — ESLEW HÁM QÁDIRLEW KÚNI

ESTELIK ALDÍNDÁ

T. Qabulov

O-h-o, mína estelikti kim qurǵan?!
Kim qursa da, nur ústine nur qılǵan.
Insanlardıń ıqlasına raxmet!
Kebir ashıp jatqan jerdi gúl qılǵan...

Nókistegi ullı Berdaq gúzarı,
Jańa-jańa gúzar jolǵa usadı.
Ulıǵbektiń esteligi-minekey —
Ǵárezsizlik bergen demniń mısalı...

Gúzar jolǵa duslasqan qos danıshpan,
Juldızlardı názerlep tur alıstan.
Bul estelik din musulman dúnyasıń,
Qutqarǵanday moynındaǵı qarızdan.

Berdaq babam barıp oǵan sálemge,
Danalıǵın megzetip xat-qálemge,
Ǵárezsizlik degenniń tıp mánisin,
Túsindirip turǵanday tap álemge...,

O-h-o, mína estelikti kim qurǵan?!
Kim qursa da, nur ústine nur qılǵan.
Óz aǵamız — ózbekke kóp raxmet!
Ullılıqqa Ulıǵbektey umtılǵan.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Estelik kimge arnalğan?
2. Usınday estelikler tağı kimlerge qoyılğan?

ESTELIK ALDÍNDÁ

(Gúrriń)

K. Pazılbekov

Bir kúni qala orayındağı urısta qurban bolğanlarǵa ornatılğan estelikke gúlsherberlerin qoydıq. Qápelimde meniń kózime jas keldi.

— Haw, sen nege jilap tursań? — dedi Gúlqatıysha.

— Meniń aǵam da urısta qurban bolǵan! — dedim.

— Joq, seniń aǵań suwǵa ketken, — dep maǵan qaradı.

— Onı kim ayttı saǵan?...

— Bizlerge kempir apam aytıp berdi. Men ne derimdi bilmey, aldı-artıma qaramay juwırıp kettim. Úyge jetkenshe asıǵaman. Kóz jaslarım betlerimdi juwıp ketti. Dárwaza aldında meni kútip turǵan apam aldıma juwırıp shıqtı.

— Haw, saǵan ne boldı, qızım?— dedi.

Men «illa» dep awzımdı ashpadım. Tórgi ójirege «súńgip» kettim. Kózimnen aqqan jas ele tıyılar emes. Eki kózim qızarıp ketipti. Állenemirden keyin apam bas ushıma kelip:

— Kim seni renjitken, qızım? — dep shashımnan sıypaladı.

— Apa! — degende dawısım dirildep ketti.

— Haw, qızım! — dedi ol.

— Tap házir-aq aytayın ba? — dedim oğan.

— Ayta ber! Nege irkilip qaldıń? Tamaǵıma bir náirse tirelgendey bir jutınıp aldım da:

— Aǵamnıń suwǵa ketkeni ras pa? — dedim dawısım qaltırap.

Anam kóp waqıtqa shekem úndemedi, awır gúrsindi. Ótmishti yadına túsirse kerek...

...Uris jılları edi. Ol waqları Aral tolqınları dıń aspanǵa shapshıp turar edi. Ákeń «Qoy awzınan shóp almaytuǵın» naǵız azamat edi. Ol áskeriý komissariatqa qatnay-qatnay tabanı tozdı. Hár saparı «bir músheńiz kemis» — dep qaytara berdi. Tilda júrip-aq ózimdi kórseteyin dedi me, bir ózi náhán aw qayıqta balıq awladı. Sóytip júrgende «staxanovshı» atandı. Bir kúni kolxoz baslıǵı oğan sıylıqqa «oramasam ólgeymen» degen oramal beripti. Sol kúni quwanışı qoynına sıymay úyge keldi de:

— Má, mınanı basına tarta ǵoy, — dep qaǵazǵa orawlı bir zattı maǵan usındı. Ishin kórip, kózim jaynap ketti. Shashaqları suwsıladaǵan jipek oramaldı basıma tartıw túwe, qolıma uslap ta kórgen joq edim.

— Qalay, jarasa ma? — dedim de basıma ayqara jamıldım.

— Júdá shıraylanıp kettiń, — dep ol ishek-silesi qatıp kúldi. Sondağı quwanışında shek joq edi. Mine, arshanıń túbinde jatırǵan sonıń jullıǵı. Onı kózdiń qarashıǵınday etip saqlap qoyıppan, — dep kózine jas aldı.

— Qoysa, apa, jılamasa? — dep onı jubatıwǵa háreket ettim.

— Yaqshı, qızım! Endi jılamay-aq qoyayın. Átteń, ákeń paqır seniń boy jetkenińdi kóre almay, erterek kóz jumdı, — dedi de oraypeginiń ushı menen kóz jasın súrtti.

— O nege? — dep intıǵa soradım.

— Urıs ele tamam bola qoyǵan joq edi. «Bir shabaq — dushpanǵa bir oq» súreni astında kún-tún demey balıq awladı. Keshqurın balıq qabıllaw punktinde suwıq xabar taradı.

Adamlardıń túnerip kiyatırǵan túrine qarap, ne bolǵanımdı bilmey esim awıp qalıptı. Sonıń arasında adamlar gúw basıp úyge kirdi. Usılay etip seniń ákeń de xalıq ushın jan berdi. Biraq, bul estelik urısta qaza tapqanlarǵa ornatılǵan edi. Oǵan hesh qapa bolmay-aq ǵoy. Endi ákeńniń qábirine estelikti ózlerimiz qoyamız.

— Ras aytasań ba, apa?

— Awa, qızım.

— Bay-buw, qızım-aw! Jatar waǵıń bolıp qalǵan eken. Tóseǵıńdi sala ǵoy, — dedi de apam ornınan turdı. Men kóp waqıtqa shekem uyqılay almadım.

— Tań atsa bolar! Usılardıń bárin Gúłqatıyshaǵa aytıp beremen, — dep oyladım.

Erteńine azanda Gúłqatıyshanıń ózi úyge keldi. Onıń kelgenine bárinen beter apam qattı quwanıp:

— Kel, shıraǵım, — dep tósek sala basladı. Gúłqatıysha uyalǵanınan tómen qarap, bosaǵada irkilip qaldı:

— Keshir, Baxtıgúl! — dedi ol dawısı tarǵıllanıp. — Keshe seni qapa etkenime ókindim. Óytkeni, ákeńiz naǵız márt eken.

— Bir saparǵa qurdasıńa keshirim ber? — dedi apam maǵan.

— Yaqshı, — dedim de qolımdı sozdım.

— Mektepke júr? — dep Gúłqatıysha qolımnan tarttı.

— Baxıtlı bolıń, qızlarım!

Usı sózlerdi aytqan apam ekewimizdiń izimizden kúlimsirep qala berdi...

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Qız ne sebep renjidi? Tekstten tawıp oqıń.
2. Qızdıń anası nege kózine jas aldı?
3. Gúłqatıysha ne ushın keshirim soradı?
4. Gúrrińdi túsiniپ oqıp, mazmunın sóylep beriń.
5. Sizler de doslarıńızdı renjitesizler me?

ULÍM, SIRÁ URÍS BOLMAYDÍ

Zulfiya

Báhár keldi. Jadırar kún,
Qarlıgashlar qalqıp ushtı,
Uyqılap atırǵan ulımnıń,
Lábi ústine saya tústi.

Állenege tınıshsızlanıp,
Qaray berdim men balama,
Ómirdi ol eplep tanıp,
Eseymekte jańa ǵana.

Boyǵa házir mennen asar,
Kóksine bas qoya alaman,
Ákesiniń ornın basar,
Jigerbentim bolǵay aman!

Súyikli yar salǵan jayda,
Óser onıń jádigeri,
Quwanar edi-aw, balam, ol da,
Kórse házir ákeń seni.

Zalım urıs! Atıń óshsin!
Sen sebepli kewlim jara,
Kóp úylerde sen sebepli,
«Áke» sózin bilmes bala.

«Áke» sózin julıp aldırń,
Náresteniń tilinen sen,
Ele de jaqsı, Watanı bar,
Onı jetimsiretpegen.

Ana bolıp asırap men,
Áke bolıp jolǵa saldım,
Mine, elge ul ósirgen,
Bir dáwlet men de bolıp qaldım.

Tógilgenim qayta tolıp,
Kemis kewlim pittı jáne,
Súyenerge tawım bolıp,
Ósip atır ulım, mine!

Men anaman, meniń janım,
Perzent demi menen jasar,
Urıs dese suwıp qanım,
Geyde kózden uyqı qashar.

Joq! Urıstıń óshsin atı,
Bala dárkár ómir ushın,
Bala — baxtımnıń qanatı,
Bolar ma qanatsız ushıp?

Qarlıǵashtıń qanatınıń,
Sayasınan basqa sayá,
Uyqıdaǵı náresteniń,
Ústine túspegey, sirá.

Jeter endi, analardıń,
Kewlin daǵlap, qorqıtıwlar!
Tilegi sol xalıqlardıń,
Uris dese, denem juwlar.

Kókirek súti, miynet penen,
Biz turmısqa beremiz jan,
Shıqsa analar ǵázep penen,
Uris bolmas, hasla balam!

Tapsırmalar:

1. Qosıqta: «Kóp úylerde sen sebepli, «Áke» sózin bilmes bala» degen qatarlardıń mánisin muǵallimniń járdemi menen túsiniń alıń.
2. Shayırdıń bul qosıǵı arqalı urıstıń barlıq xalıqqa, hárbir shańaraqqa, hárbir adamǵa tiygizgen zıyanın, ashınıp aytqan qatarların tawıp oqıń.
3. Qosıqtıń keyingi 3 kupletin yadlań.

TÍNİSHLÍQ JASASÍN!

X. Saparov

Jawızlıq iske,
Kim qolın ursa.
Bilemiz ondaydıń,
Ómiri qısqa.

«Birewge gór qazsań»,
Túseseń óziń.
Seniń de uzamay,
Jumılar kóziń.

Watanın satqan,
Júzi qaralar.
Jerkenip qaraydı,
Oǵan adamlar.

Jawızlıq heshqashan,
Iske aspaǵan.
Tınısh ómirde,
Xalqım jasaǵan.

Tuwısqan xalqıma,
Tınıshlıq kerek.
Tınıshlıq ushın,
Soǵadı júrek.

Tınıshlıq jasadın!
Qanxorǵa ólim!
Márdana jasadı,
Ǵárezsiz elim!

Tapsırma:

Qosıqtı tásirli oqırń hám yadlap alırń.

ОҚІУШЫЛАР ТІЛІНЕН

S. Nurimbetov

Bilim alıp qunıǵamız,
Som polattay shınıǵamız,
Oqıymız hám tınıǵamız,
Álpeshlewde ana mektep,
Is qılamız tınıshlıq dep.

Doslar qızǵın is basında,
Miyнет baxıt arqasında,
Ǵayrat salǵan mol hasılǵa,
Biz oǵan beremiz kómek,
Xalıq isi — tınıshlıq dep.

Tapsırma:

Qosıqtı túsinip oqıp, mazmunın óz sózleriń menen sóylep beriń.

XALÍQARALÍQ BALALARDÍ QORǴAW KÚNI

Hár jılı 1-iyunda balalardı qorǵawdıń xalıqaralıq bayramı saltanat penen ótkeriledi. Tiykargı maqseti balalardıń qáwipsizligin saqlaw menen birge, olardıń densawlıǵın saqlaw, miynetin qorǵaw, bilim hám tárbiya beriwge jer júzilik jámiyetshiliktiń názerin awdarıw kózde tutiladı.

Balalardı qorǵawdıń xalıqaralıq kúnin hár jil sayın belgilep ótiw jóninde 1949-jılı qarar qabıl etildi. 1950-jıldan baslap bayram hár jil sayın ótkerile basladı. 1950-jılı balalardı qorǵawdıń xalıqaralıq bayramı 51 mámlekette ótkerilgen bolsa, 1955-jılı 58 mámlekette ótkerildi.

Biziń súyikli mámleketimiz óz ǵárezsizligine iye bolǵannan baslap, balalarımızdıń hár tárepleme tereń bilim alıwına keń jol ashıldı. Watanımızdaǵı eń jaqsı orınlar balalar ushın arnalıp, zaman talabına say sulıw mektep, akademiyalıq licey, kolledj, institut, universitet hám sport sarayları boy tikledi.

Ásirese, Prezidentimizdiń 2010-jıldı «Barkámal áwlad» jılı — dep belgilewi balalar ushın ǵamxorlıqtıń baslı másele ekeni kórinip tur.

Biziń húkimetimiz balalarǵa ǵamxorlıq etiw jónindegi pármanlardı ámelge asıra otırıp, olardıń bilim alıwı, hár túrli ónerdi úyrenip, belgili bir qánigelikke iye bolıwı hám dem alıwı ushın barlıq múmkinshiliklerdi tuwdırıp bermekte.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Balalardı qorǵawdıń xalıqaralıq bayramı qaysı jıldan baslap ótkerile basladı?
2. Bayramdı ótkeriwdiń maqseti ne?
3. Sizler bayramǵa qanday tayarlıq kórip atırsız?
4. Tekstti túsinip oqıp, mazmunın sóylep beriń.

JAZ

KÓRKEM JAZ — ÓTEDI SAZ

DÁRYADA SUW MOL BOLADÍ

T. Qabulov

Bul jer ele zor boladı,
Dáryada suw mol boladı.
Júrseń erkin nápes alıp,
Úlken baylıq sol boladı.

Ele biriń miń boladı,
Ekken egin ırǵaladı.
Appaq paxta aq may bolıp,
Arpa, biyday un boladı.

Doslar dosqa qushaq ashsa,
Jollar jipek jol boladı.
Qara jerdi qayra bassa,
Ǵárezsizlik sol boladı.

Dárya tolıp, teńiz tassa,
Duz-nesiybesi mol boladı.
Watanımız Ózbekistan —
Atıp turǵan tań boladı.

Tapsırma: Qosıqtı oqıń, mazmunın óz sózlerińiz benen sóylep beriń.

MÁDIREYIM SÚNGIGISH

(*Ánız áńgime*)

G. Esemuratova

— Ádette, balıqshılar júzgish hám súngigish bolıp keledi. Solardıń ishinde alǵır, suw ushın tuwılǵanlar da kóp boladı. Mine, sol suwǵa shıdamlı eń kúshlilerdiń biri Esim menen Jalpaqtı jaǵalap ósken biziń Mádireyim boldı, — der edi Seytmurat atam.

Mádireyim suwǵa túsiwi máttal, ózin balıqtay sezedi. Oǵan suwdıń ıǵı da, óri de bir. Júzemen dese júzip, súngiy men dese súngip kete beredi. Ásirese, bizlerdi onıń suw astında demikpey kóp waqıtlar júretuǵını tań qaldırar edi. Awılдаǵı suwǵa ketken adam bar ma, zat bar ma Mádireyim tawıp beredi. Hátteki, joǵalǵan iri nárseler tuwralı aytpay-aq qoyǵannıń ózinde, kimniń bilezigi, kimniń júzigi suwǵa tússe de tawıp beretuǵın sol kisi.

Al, men, Mádireyimniń hayran qalarlıq bir dáw júrekligin óz kózim menen kórip, usı waqıtlarǵa deyin kóp oylanaman. Ol keshe ǵana bolǵan waqıyaday bolıp kóz aldım a elesleydi.

Bizler jayındı Mádireyim menen Jalpaqtan awlaytuǵın edik. Suwdıń tasqınında jayınlar ıqqa ótip, sál táp beriwden órleytuǵın edi. Sol órlep baratırǵanda náhán jayınlardı kemedede baratırıp úlken

tirma saplı shanışqı menen alıstan shanshamız. Shanışqı jayınǵa tiyse jayın tuwlaǵanda shanışqınıń sabı túbinen omırılıp qalsa qaladı da, temiri jayında ketedi. Al, shanışqınıń temirine uzın, bekkem shijim baylanadı. Shijimniń ekinshi ushına suw qabaq tań ilǵan boladı. Jayın suwqabaqtı súyrep kete beredi. Bizler de sol suwqabaqtı baqlap jayınıń izinen tartıp otıramız.

Jayın tuwlap-tuwlap bir-eki kúnnen keyin aqırı ólip, qalqıp shıǵadı. Onnan keyin barıp onı, bólisip alatuǵın edik. Bir saparı tap usılay etip Jalpaqtan jayın shanışqanımızda jayımız, Quwanışjarmanıń ishine deyin tuwlap barıp, bir jerde turıp qalǵanday boldı.

Qabaq qalqıp tura berdi de, biraq jayın qalqıp shıqpadı. Usı turısta eki kún turdı. Bizler ne qılarımızdı bilmedik. Túsip kóre qoyayıq desek jayınnan qorqtıq, al qabaqtı tartayıq desek jibin úzip alamız ba dep qáwiplendik. Jayınıń jerine hesh tayaw boylamaydı.

Aqırında Mádireyimge adam jiberip aldırıwdı oylastıq. Ol keliwden awhaldı bilip, azmaz dem aldı. Sóytti de, jayın jatqan jerge súńgidi de ketti. Ol sol súńgigennen bir et pisirimde suwdıń astınan birden zońq etip shıqtı. Jayın qashshan-aq ólgen eken, biraq jibi jiydeniń túbirshigine oratılıp qalıp, jayın qalqıp shıqpay turǵan eken. Sonı jazdıraman

dep keshigip qaldım, jayın házir qalqıp shıǵadı, — dedi Mádireyim, ol sózin dawam etpey atırıp-aq jayınnıń tósi appaq bolıp kórindi. Awılǵa ákelip bólisip aldıq.

Usı waqıyaǵa deyin Mádireyim júzgish der edik, al waqıyadan keyin Mádireyim súńgigish degen ataq tek biziń awılǵa ǵana emes, al basqa awıllarǵa da tarap ketti.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Mádireyimdi ne ushın súńgigish dep ataǵan?
2. Sizler suwda albıramay júziwdi hám súńgiwdi bilesiz be?
3. Úlken jayındı qalay uslaw jolın tekstten tawıp oqıp beriń.
4. Ata-analarıńızdan baliqtıń basqa túrlerin bilip, dápterlerińizge jazıń.
5. Áńgimeni túsiniپ oqıp, mazmunın óz sózleriń menen aytıp beriń.

JOL QÁDESIN BILIP AL!

S. Abbazov

Bárinen burın sen óziń,
Jol qádesin bilip al!
Kósheni kesip óterde,
Ján-jaǵıńa názer sal.

Qarsı aldıńda qatar tur,
Bir azamat saq turıp,

Kúnimizge jarap tur,
Udayına taq turıp,

Nusqaw berer hámmege,
Aytpaydı biraq sóz benen,
Aljaspaydı qarasań,
Túsindirer kóz benen.

Svetofor ol seniń,
Tártibińdi baqlaydı,
Jol qádesin durıs bilseń,
Qáwip-qáterden saqlaydı.

Soraw hám tapsırmalar:

1. Kósheni kesip óterde jol qádesin orınlaw boyınsha ne islewimiz kerek?
2. Svetofordıń qaysı shıraǵı jańǵanda joldı kesip ótemiz?
3. Qosıqtı túsiniń oqıp, mazmunın soylep beriń.

Jumbaq

Bir kózi ashılsa,
Bir kózi jabıladı,
Jansız zat bolsa da
Adamlar baǵınadı

(Svetofor)

QIZGANSHAQ

M. Nizanov

Qoblan júdá qızganshaq bala. Ol aǵası ya apası bergen mazalı nárese bolsa úkelerine de, doslarına da kórsetpesten jep qoyar edi. Al, olardıń qolında bir nárese kórse «maǵan-ám bershi» dep sorap aladı.

Bir kúni qızıq waqıya boldı. Qoblannıń apası qalaǵa ketip edi. Ol apasına keterde «maǵan bir pashka vafli ákelip ber» dep qaldı. Apası keleǵoymadı. Qayta-qayta jolǵa shıǵıp qarap júr. Oǵan deyin qońsı balalar jıynalısqı úsh márte kelip ketti.

— Qoblan oynaysañ ba?

— Jasırınbaq oynayıq.

— Yaq, qasharman top oynaymız.

Qoblan heshqaysısına qayıp bolmadı.

— Oynamayman! — dep ójetlenip turıp aldı.

Balalar ketti. Bir waqıtları qarasa apası kiyatır. Shıbınday uship aldına shıqtı.

Apası oǵan sonday shıraylı vafli ákelgen eken, Qoblan qaǵazınıń sulıwlıǵına qarap, onıń hár jaǵındaǵı súwretlerine qızıǵıp biraz kórip turdı.

— Qoblan, ne-e, oynayıqta endi?!

Qarasa, jáne balalar toparlasıp juwırıp kiyatır. Ol

qolındağı vaflidi qaltasına salıp ta úlgere almay, japtıń boyındağı urıqlıqtıń astına tıqtı.

— Oynaysañ ba? — dedi balalardıń biri iynine asılıp.

— Oynayman.

— Ne oynaymız?

— Qasharman.

— Yaq, — dedi Qoblan ójetlenip. — Jasırınbaq oynaymız.

Balalardıń ózi jalınıp turǵannan keyin, Qoblannıń aytqanı boldı.

— Onda kim qurınadı?

— Men qurınaman! — dedi taǵı da Qoblan.

Qoblan qurındı. Balalar hár jaqqa tarap jasırınıwǵa ketip baratır.

— Bolǵan joq, bolǵan joq.

— Bolǵan joq, bolǵan joq.

— Boldı.

Lekin, olardı izlep júrgen Qoblan joq edi. Ol, balalar jasırınıp atırǵanda vaflidi jep almaqshı boldı. Átteń.

Ol qoyǵan jerin ári izledi, beri izledi, taba almadı. Bir qarasa óziniń jaqında ǵana ilaq tuwǵan jaǵal eshkisiniń awzında baǵanaǵı vaflidiń qaǵazın bir-aq kórip qaldı.

Onıń hámmeden qızǵanǵan vafliyin jaǵal eshki jep qoyǵan edi.

QOSÍMSHA OQÍW USHÍN

SORAYMAN MEN APAMNAN

S. Abbasov

Turım kiyatqan joldan,
Velosiped keldi soldan.
Añlawsızda qağıp ótti,
Bala jaralandı qoldan.

Hámmeden burın bir garrı,
Kórdi de, janına bardı,
Ornınan turgızıp dárhal,
Serledi qoldağı qandı.

— Balam, balam, — dep basın,
Sıypadı, súrtip kóz jasın,
Qolıń qırshılğan azıraq,
Uzaq boladı jasıń!

Bir miliciya júrip qattı,
Berman qaray adım attı,
Velosipedti toqtatıwğa,
Úshpelegin shırıldattı.

Gárrı jolın dawam etti,
Milicioner qaldı tekte,

Balanı doktor úyine
Mashinada ákep ketti...

Jılasa boldı balası,
Qorqıtıp aytar anası:
— Alıp keter ana ğarrı,
Kelip turğanın qarashı!

Bolmasa yaqshı tura tur.
— Áne, miliciya kiyatır,
Jılay berme, qoy endi,
Jılasań, doktor keledi...

Sonnan shıǵar túsi suwıp,
Ğarrılar kóriner suwıq,
Doktor qadar iynesin,
Miliciya keter quwıp, —

Degen oyı biykarlandı,
Búgin Turım kóp oylandı,
Esitkenin hám kórgenin,
Salıstırıp, mısálǵa aldı.

Ğarrılar bolsa bawırman,
Miliciya bekkem qorǵan,
Doktorım qanday qádirli,
Ómir gúzetinde turǵan.

Adamdı qashırıp dostan,
Aldamaw kerek haslan,
Sorayman, — dedi Turım,
Apam nege aljasqan.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Anası balasın qalay qorqıtqan?
2. Bala apasınan neni soramaqshı?
3. Sizlerdiń ata-analarınız da sizlerdi qorqıtatuǵın ba edi?
4. Qálegen 4 kupletin yadlap alıń.

JAMAN ÁDET

S. Abbazov

Muǵallım kúnde azanda,
Kóredi barlap jurnaldı,
Biledi ańlap ol sonda,
Kimler kelgen, kim qaldı.

Ketken soń sabaq baslanıp,
Esikti ashıp qaraydı,
Dıqqatın bólip hámmeniń,
Kiriwge ruqsat soraydı.

Ádet bolǵan Maratqa,
Sabaǵınan keshikken,

Jigirma minut ótkende,
Kóriner bası esikten.

Bir kún emes, hár kúni,
Keshigedi ne ushın,
Muǵallım baqlap kóredi,
Marattıń bul júrisin.

BILIP QOYǴAN JAQSÍ (Hádisten)

1. Ilim jolında shopan sıyaqlı qıraǵı bolıń. Biraq, ilimdi ráwiyatqa aylandırıwshı bolmań.

2. Esitken hár bir sózdi aytı bergem adam gúnakar esaplanadı.

3. Joldan tikendi alıp taslaǵan adamdı Alla taala alǵıslaydı.

4. Adamlarǵa jamanlıq islemeseń, sadaqa bergem menen barabar.

5. Qarızǵa alıp kiygennen göre, qırq jamaw bolsa da, ózińniń kiyimińdi kiygeniń jaqsı.

6. Para alıwshı hám beriwshı, sonday-aq ekewiniń arasında júrgem adam da Alla taala tárepinen náletlenedi.

7. Kúshliliktiń mánisi gúreste jıǵıw emes, al ornı kelgende ózin basıw.

8. Birewdiń qolındaǵı nárseden úmit qılma.
Dámegóylikten saqlan.

9. Heshkim heshkimnen artıq emes.

KEL, BALALAR, SANAYÍQ

D. Seytimov.

Kel, balalar, sanayıq,
Barmaq sanap oynayıq.
Qollarında barmaqlar,
Neshew eken tabayıq.

Bas barmaǵıń birinshi,
«Balan u'yrek» ekinshi,
Ortan terek ortada,
Bilmeseń ol úshinshi.

Ortadan soń izinde,
Kelte boylı dizimde,
«Shildir shúmek» atı bar,
Tórtinshi ol dizimde.

Sońǵı barmaq atı ne?
Neshinshi ol sanap kór,
Eń kishkene bolǵan soń,
«Kishkene ǵana bóbek» der.

Barmaq búgip sanağan,
Qıtıqlaydı alağan,
«Quwır-quwır quwırmash»,
Shaqalaq atar balajan!

Soraw hám tapsırmalar:

1. Sizler barmaqlarınıızğa at qoyıp, sanay alasız ba?
2. Qosıqtı túsiniq oqıp, mazmunın sóylep beriń hám yadlap alıń.
3. Gazetalarda járiyalanğan «Basqatırma»lardı tawıp oqıń.

ATA-ANANÍ HÚRMETLEW HAQQÍNDA

(Qabusnamadan)

Áy balam, aqıl júgirtip bilgil: ata-ananıń húrmet-izzetin moyınğa alıw lazım, perzenttiń túp-tiykari ata-ana esaplanadı. Ne ushın ata-anamdı húrmet qılaman dep, kewlińe keltirme.

Olar seniń ushın ólimge tayar turadı. Sen onı biliwiń kerek. Eger hárbir perzent aqıllı, dana bolsa, ata-ananıń mehir-muhabbatı ushın hár nárseni orınlawdan da bas tartpaydı...

Ata-ananıń jumısı: seni tárbiyalap ósiriw hám sağan jaqsılıq qılıwdı úyretiw.

Ata-ananıń kewilin hesh te renjitpe, olardıń júrek-bawırın daǵlama.

Sen ata-ana haqqında din jaǵınan ámel qılmasañ da, aqıl-múriwbet, adamgershilik kózqarastan ámel qıl. Kórgil: ata-ana saǵan ján-táni menen ǵamxorlıq qılar, eger sen olarǵa qáte is qılsañ, sen heshqanday jaqsılıqqa ılayıq emesseñ, sebebi, adam ata-ananıń jaqsılıǵın bilmese basqa birewdiń jaqsılıǵına baha bere almaydı. Óz perzentińniń seni húrmet qılıwın qáleseñ, sen de óz ata-anańdı húrmet qıl. Sebebi, ata-anańa qanday is etseñ, perzentiń de saǵan sonday is etedi.

Adam miywege, ata-ana daraqqa usaydı. Daraqqa jaqsı tárbiya berse hám húrmetti kóbirek etseñ, sen haqqındaǵı olardıń duwası tezirek qabil boladı.

Dúnya-malǵa jarlı bolsañ da aqılǵa bay bolıwǵa háreket qıl, sebebi dúnya-mal menen bay bolǵannan góre, aqılǵa bay bolǵan jaqsıraq; aqıl menen dúnya-mal tabıwǵa boladı, biraq dúnya-mal menen aqıl tawıp bolmaydı. Ańqaw, nadan tez kámbaǵallasadı, biraq mına nárseni bilgil: aqıl — ol urı alıp kete almas, otta janbas, suwda batpas bir qımbat bahalı náirse esaplanadı.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Perzent ata-ananı qalay húrmetlewi kerek?
2. Ata-ananı húrmetlegen perzent qanday dárejege jetiledi?
3. Tekstten tiyisli qatarlar tawıp, túsiniw oqıń.

QARAQALPAQ ELINDE

A. Ótepbergenov

Som polattan bilegi,
Elim dep janǵan júregi,
Sportımızdıń tiregi,
Qaraqalpaq elinde.

Ózbekistan bayraǵı,
Kóteriler joqarı.
Taybokstıń sárdarı,
Qaraqalpaq elinde.

Bes ret jeńip jáhanniń,
Chempioni atandıń,
Bahadır ulı Watanniń,
Qaraqalpaq elinde.

Jáhánde joq teńi-tayı,
Jenimpaz bolǵan udayı,
Erkin eldiń Erkinbayı,
Qaraqalpaq elinde.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Bes ret jáhán chempioni ataǵın alǵan Erkinbay Qutıbaev haqqında ne bilesiz?

2. Sizler sporttıń qaysı túrine qızıǵasız?
3. Qosıqtı tásirli oqıń hám naması menen yadlap alıń.
4. «Sport Watandı dúnyaǵa tanıtadı» dep ne ushın aytıladı?

KESHTE DÁRYA BOYÍNDA

K. Sultanov

Tún kórkine qara... Mawjıraǵan tún. Aspanda qalqıǵan aydıń sáwlesi qıtıǵına tiygendey gúmis tolqınlar tınımsız shapshıp oynaydı. Dárya aqshamında da turmıs háreketinen qurı qol emes. Balıqshılar uyqıǵa ketti dey me, tún bolsa balıqlar teń izden shubırıp shıǵıp dáryanıń aǵısına órleydi. Biraq, balıqshılar ol «shaytannıń» bul minezine qanıq. Onıń menen jastan sır-minez bolıp ósken balıqshılar gewgim túsiwden qorǵasın aw, qayıqlardı sazlap, eskek-tayawların kóp taqıldatpay jetpis-seksen qulash awların dáryanıń ortasına keredi. Jaǵada jigirma-otız qayıq áne náwbet kútip tur. Birewleri awların qarap, birewler kemeniń ishinde uyqılap jatır, jáne birewler jaǵada quyqılıǵan áńgimesine balıqshılardı kúldirip atır. Birew dáryanıń ortasında, birew jaǵada ótirikli-shınlı qosıq aytadı. Ermek kerek, áńgime tawsıladı, tań ele uzaq. Sonlıqtan qızıq ertek te, jańıltash ta, ańız da, mereke jıyınınıń gápi de, dástan, qıssa da, qullası, Ábdir

jıraw menen Eshshan baqsı da, Ayımxan menen Yuldash ta usı jerde. Muzıka ásbaplarımız kemis dep nalıp otırǵan balıqshı joq. Qamıstan islengen qobızdı kórgenińiz bar shıǵar. Áne birew eki qamıstı ǵıyqıldatıp «Alpamıs»tı tógip aytıp atır.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Oqıp shıǵıń.
2. Balıqshılardıń dárya boyındaǵı túngi turmısı qanday?
3. Olardıń miynet etiw jaǵdaylarına dıqqat awdarıń.
4. Qaraqalpaq xalqına tán oyın-zawıq, házil, úrp-ádetlerdi belgileń.

KEL, PAXTAKESH

T. Qabulov

Kel, paxtakesh, qádirdanım!
Kel, súyeyin qollarıńnan!
Sayran etip awıl baǵın,
Gúl tereyin, jollarıńnan.

Shın miynettiń shertip sazın,
Paxtazarda qurdıń bázim.
Jedellenip qısıw-jazı,
Iske jáwlan urǵanıńnan.

Saatları sazlar shertken,
Minutları dańq dóretken.

Kúndey jaynap, shadlı ótken,
Hárbir kún, ay, jillarıńnan.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Qosıqtı yadlań.
2. Shayırdıń paxtakeshlerge bolǵan izzet-húrmetin óz sózińiz benen sóylep beriń.

SUMKA NEGE JÍRTÍLDÍ?

Ya. Ájimov

Sabır mektepten keldi de, kúnde shkafqa salıp qoyatuǵın sumkasın búgin umıttı ma, negedur ekinshi klasta oqıytuǵın úkesiniń sumkasınıń qasına aparıp qoydı.

Anası keshte bir talay etip somsa pisirdi. Ekinshi klasta oqıytuǵın Tayır apasına kórsetpey somsadan urlap «Erteń mektepke barǵanda jeymen», — dep káttiń astındaǵı sumkasına aparıp tıǵa beredi. Anıǵı, ol aljasıp, óziniń emes, al ájaǵası Sabırdıń sumkasına saladı. Sebebi, ekewiniń de sumkası birdey edi.

Tayır birazdan soń jáne bir talay somsa ákelip, baǵanaǵı sumkaǵa saldı. Sumka ishindegi kitaplar menen qosıla ádewir qampayıp ketti. Endi ol «usı bolar-aw» — dep oyladı.

Hámme dásturxan basına jıynaldı. Anasınıń mazalı

etip pisirgen góshli somsasın Sabır menen Tayır talasıp jedi. Shirenip toyıp aldı. Soń tapsırma da tayarlamastan ekewi de uyqıǵa jattı.

Azanda ornınan turǵan Sabır mektepke asıǵa basladı. Bet-qolın juwdı da, apasınıń demlep qoyǵan chayınan shala-pula bir-eki kese urtladı da, mektepke atlandı.

Waqıt ele erte edi. Sabaq baslanıwǵa bir saattay waqıt bar.

— Balalar, qáne bir maydan muz sırǵanaymız ba? — dedi Sabır ózi birinshi baslap.

Hámme arqasındaǵı sumkaların jerge qoyıp, sırǵanap ketti. Sumkalardı beti may jaqqanday jiltıraǵan tompaq qara bala qarawıllap qaldı. Sumkalardıń ishinde ayırıqsha bolıp tompayıp turǵan Sabırdıń sumkasına kózi tústi de heshkim joq pa dep, oyaq-buyaǵına qarandı da, barıp sumkanı ashtı. Qarasa, ishi tolǵan somsa! Quwanǵanınan kózi jarq ete qaldı. Dáslep birewin, soń ekinshisin alıp jedi, al taǵı bir-ekewin sumkasına da tıǵıp úlgerdi.

Bir máhálde balalardıń bári sumkalarına qaray sırǵanap keldi.

— Haw, Niyetbay, nege gúysenip tursań? — dedi birinshi bolıp jetip kelgen Sabır.

— Hesh... Hesh nárese.. — Niyetbay somsa uslap turǵan qolın artına qayırıp jasırǵan boldı. Biraq, onı qorshap alǵan balalar qolındaǵı somsanı kórip:

— Niyetbay, mağan birewin ber?

— Mağan da ber?

— Birewin berse? — dep jalbarına basladı.

Sonda Niyetbay awzı ashıq turğan Sabırdıń sumkasına kóz qıyığın tasladı. Oğan barlıq balalardıń kózi tústi.

Balalar Sabırdıń sumkasın barıp tarpa bastı. Ishindegi kishkene boylı, shaqqanıraqı kózdi ashıp jumǵansha sumkanı ile qashtı. Basqaları izinen quwıp jetip, sumkanı birewi arman, birewi berman tarttı. Aqırı, sumka teń ortasınan «pırr» etip ayırıldı. Ishindegi kitaplar da, somsalar da shashıldı. Sabır bolsa hesh nársenge túsinbey ań-tań boldı. Soń keshegi apasınıń somsa pisirgeni yadına túsip, «Tayırdan kelgen bále qusaydı» — dep oyladı. Sumkasınıń jırtılǵanına, kitaplarınıń shashılǵanına qattı ashıwı kelip, ókirip jılap jiberdi. Sebebi, sonsha balaǵa ne ilaj ete alar edi. Balalar biraz ókinishli qarap turdı da, soń jáne jerde shashılıp atırǵan somsalarǵa talasıp ketti.

Sabır shashılǵan kitapların qoltıǵına qıstı da, doslarına ashıwlanıp, izine de qaramastan tez-tez júrip ketti.

Sabır sol kúni baǵanaǵı doslarına qosılmadı. Oqıwdan jalǵız ózi qayttı. Úyine keldi de, hesh nársese iship-jemesten boyın kátke attı. Ashıwı kelgenligi sonshellı, hesh tınıshlıana almadı. Tayırdı izledi. Biraq, ol jaqın jerden tabılmadı.

— Balam, awırıp keldiń be? — dedi anası Sabırdıń jatısın qolaysız kórip.

Sabır úndemedi. Sol jatıstan keshki awqatqa turdı. Awqattı qalay bolsa solay awzına gúrep tıǵıp otırǵan Tayırǵa oqırayıp qaradı da, judırığı menen jawırnına salıp jiberdi.

— Bári sennen bolǵan nárese! Ashkóz!

— Ne? Ne ózi, balam? — dedi anası tańlanıp.

— Ózi bileği. Keshegi somsalardıń kóbisin biziń sumkaǵa tıǵıptı. Óziniki dep ǵabırısқан, bolmasa bizikine ólmey saladı-aw! Biraq, izi ne boldı?! Men tap-taza sumkamnan ayırıldım.

Sabır bolǵan waqıyanı anasına qaldırmay bayanlap berdi. Bunı túsingen Tayır ayıbın túsindi me, basın tómen alıp qıp-qızıl bolıp ketti...

Sorawlar:

1. Sumka ne sebep jirtıldı?
2. Sumkanıń jirtılıwına kim sebepshi boldı?
3. Tayır menen Niyetbaydıń islegen isleri durıs pa?
4. Sizler Sabırdıń ornında bolǵanıńızda ne qılar edińiz?

Naqıl

Urlıq — túbi qorlıq.

SHÓJE HÁM KÚSHIK

U. Sadıqov

Kúshik:

Tawıqqa usaydı túriń,
Shúyik-shúyk degen sulıw úniń.
Sizge qońsı boldım búgin,
Jalıqpaspan endi, shóje.

Shóje:

Aytagórme jalıqqandı,
Iyem jaqsı jayǵa saldı.
Jollarımız bolıp qaldı,
Bizler házdi kórip, kúshik.

Kúshik:

Mende sıylap kórip júrmen,
Arman-berman jelip júrmen,
Ózimshe is qılıp júrmen
Dos bolıwǵa keldim, shóje.

Shóje:

Doslıq isten qashpaymız hesh,
Boldı bizge bolmasań ósh,
Pıshıqqa bol, qıraǵı kóz,
Bizdi saqlań, sonnan kúshik!

Kúshik:

Pıshıq jolatpaspan jaqın,
Shabalap beremen haqın,
Sizge keltirtpespen zaqım,
Tek te bergizbeymen, shóje.

Shóje:

Bizler kóp zattan úrkemiz,
Sonnan qurıydı dińkemiz,
Nárestemiz goy ele biz,
Sondaylardan qorǵa, kúshik.

Kúshik:

Qorǵaw meniń baslı isim,
Qaǵaman pıshıqtıń tisin,
Ondaylarǵa jeter kúshim,
Dım qáterjam bolıń, shóje.

Shóje:

Onda saǵan húrmet-alǵıs,
Bir bolayıq júrme jalǵız,
Doslıq bolsın qıylı-qalsız,
Sen ekenseń jaqsı kúshik.

Kúshik:

Máz-mayram bol, sulıw shóje.

Sorawlar hám tapsırmalar:

1. Kúshik shójege ne dedi?
2. Shóje ózleri tuwralı ne ayttı?
3. Sizler doslıqtı qalay túsinesiz?
4. Qosıqtı rolge bólip oqıń.

QIZIL QOSHANTAY

A. Ábdiev

Qozı-ılaq degennen esime túsedi-aw!...

Ol waqıtta men bes-altı jastağı oyın balası edim. Kishkene qoshantayım boldı. Sol waqıtta da, onnan keyin de, házir de qozı-ılaqlarım boldı, bar. Lekin, sol bir qızıl, buyra júnli qoshantayım yadımda elege deyin jaqsı saqlanğan...

Bala waqtında adam kúshik, pıshıq, qozı, buzawğa úyirsek keletuǵın ádeti ǵoy. Men de sol qoshantayım menen oynaǵandı jaqsı kóretuǵın edim.

Awılda turǵanlıqtan úyde qoy-eshki degen kóp.

Olardı azanda óriske jiberemiz de, erip júre almaytuǵın bolǵanlıqtan ılaq-qozıların qorada alıp qalamız. Meniń talabım bolsa — keshke shekem solar menen oynaw. Ishindegi ózime tábiya kóretuǵınım — qızıl, buyra júnli qozı. Sebebi, ol murnı menen «álpi alısıp» oynaydı: dizemdi búgip

otırıp, mushımdı túyip, mańlayıma aparıp tursam, kelip dúgedi. Sóytip, ekewimiz dúgispek oynaymız. Eger qattıraq dúgip jiberse, awırǵanlıqtan ashıwlanıp quwaman, qashadı, al men qattıraq «dúksem», ol eserlenip, pát penen dizeme, arqama dúgedi. Óytip «ashıwlanǵan» waqıtta qansha baqırsam da, uslasam da turmaydı: julqınıp, kishkene múyizi menen meniń gez kelgen jerimnen dúnkiy beredi, dúnkiy beredi. Yamasa birden oyındı qoyıp, basqa ilaq-qozılar betke shapqılap ketip qaladı. Al, sonday waqıtları mańlayınan, arqalarınan sıypasam, tınıshlana qoyadı. Men bul minezin bilip algannan soń onı ilajı bolǵanınsha «ashıwlandırmawǵa» — oyınımızdı buzıwǵa tırısar edim.

Jazdıń kúni bolǵanlıqtan kúnde tal túste bir máртеbe olardı japtan suwǵarıwǵa alıp baraman. Sonda basqalar suwdan qorqıp, ishine túspey suw ishe sala shapqılasıp, úyge hayt qoysa, qızıl qoshantay japqa kele sala túsip ketip, ishinde turıp ishedı. Keyin ekewimiz júzip, japtıń gá arǵı, gá bergi júzine shıǵıp jarısamız. Sóytip oynap-oynap, salqınlanıp bolıp shıǵamız. Ol shıǵa sala dúr silkingende ústindegi suwlar ján-japqa monshaqtay shashıraydı.

Ara-tura balalar menen de oynawǵa tuwra keledi.

Sonday gezleri onı qorağa kirgizip, aldına shóp salıp ketemen. Kelsem dalada, yaki geshir, qawınlardı búldirip júrgenin kóremen. Sonnan quwıp, uslap alıp, qamap, qoraniń ol sıyatuǵın tesiklerin pitep: «Endi shıǵa ǵoy» dep bir jerlerden aylanıp kelsem, áytewir sańlaq tawıp jáne shıǵıp júrgeniniń ústine kelemen. Keyin ala onıń qorada turǵandı jaqtırmaytuǵınlıqtan tıpırshılay beretuǵının, erkin maydanda júrgendi unatatuǵının bilip, qamamaytuǵın boldım. Onıń jáne bir ádeti, orıp ákelgen páshegimdi de, suwshiginimdi de hárgiz awzına tislep almaydı: óz ayaǵı menen otlaǵandı táwir kóredi.

Qoshantayım kúnnen-kúnge úlkeydi. «Kishkene qoshqar» dewge de turarlıq bolıp qaldı. Lekin, sonda da men onı burınǵısınsha «qızıl qoshantay» dep júrippen.

— Toylarda dúgistiriwge usı bastan sazlay ber. Ózi de dúgiskish eken, — deytuǵın edi aǵam.

Úlkeye kele ol qoy-eshkiler menen azanda aralasıp, óriske qashıp ketetuǵındı shıǵardı. Men úyrenip qalǵanlıqtan uzaq kúndi zerigip ótkizetuǵın edim. Keshte keledi, salpawsıp, sharshap. Sonda da ekewimiz jáne oynaymız.

Bir kúni óristen qoy-eshkimiz túwel kelmey qaldı. Sonıń ishinde meniń «qızıl qoshantayım» da

bar edi. Shopannan sorasaq: «Óriste bólinip qalıp qoyǵan bolsa kerek» degennen basqa ujibatlı hesh náirse ayta almadı. Awıl boyınsha jigirmalaǵan qoy-eshki joq eken. Sonnan aydıń jaqtısında túni menen izledik, taba almadıq. Erteńine de tabılmadı. Sóytip izlep-izlep, joqlawın asır'p otırsaq, bes-altı kúnnen soń balıqqa barǵan awıldıń bir jigiti xabarın aytıp keldi: awıldan bes-altı shaqırım uzaqta «Buwraylı» degen kól bar edi. Sol jerge shóllep, ań qası kepkennen soń ishiw ushın barıp, shetindegi uymaǵa jigirması da batıp, ólip qalıptı.

— Kishkene bir qızıl qoshqardıń bası ǵana batpaqtan kórinip atır eken, — degende meniń kózimnen erksiz jas pırt etip úzilip túskeni ele esimde.

MAZMUNÍ

1-SENTYABR — ÓZBEKISTAN RESPUBLIKASINIŇ GÁREZSIZLIK ALĜAN KUNI HÁM BILIMLER BAYRAMÍ

Ózbekistan RespublikasiniŇ Mámleketlik gimni	3
Qaraqalpaqstan RespublikasiniŇ Mámleketlik gimni	4
Gárezsizlik haqqında qosıq. Á. Seytjanov	5
Bilimler bayramı	7
Bilim. X. Saparov	8

ÓZBEKISTAN — WATANIM MENIŇ

Ózbekistan — Watanım meniŇ. A. Sultanov	10
Ózbekistan — gúlbaĝım. G. Shamuratova	11
Tashkent. T. Jumamuratov	13
Xalıq sózleri. I. Yusupov	14
Qaraqalpaqstan — bul. T. Qabulov	15
Qaraqalpaqstanım. J. Óteniyazov	17

GÚZ

Altın gúz. X. Seytov	21
Gúz. J. Aymurzaev	22

USTAZ — ATANĜDAY ULLÍ

Ustazlarĝa. S. Abbazov	23
Muĝallimge raxmet (úzindi) T. Qayıpbergenov	24
Ustazlar. T. Qabulov	30
Oqıwshı jastın qosıĝı. X. Turımbetov	31
Oqıwshıĝa estelik. B. Ismaylov	32
Jaslıq baĝı. J. Dilmuratov	33
Baĝman hám bala. Á. Seytjanov	34

Shabdaldırın shaqası. (Gúrriń) S. Aytmuratov.....	36
Men diyqanman! T. Qabulov.....	40
Biyday. H. Ayımbetov	41
Nannırın usağı. U. Sadıqov	43
Nannırın iyisi. (Gúrriń) Ya. Ájımov.....	44
Yadıńda tut, jan balam! S. Abbazov	47
Júzım nege quwradı? (Gúrriń) Alp Sultan.....	48

ERTEKLER — JAQSÍLIQQA JETEKLER

Aqıllı ǵarrı (Ertek)	50
Baylıq, Baxıt, Aqıl (Xalıq awzınan)	53
Bir teńge (Ertek).....	55
Doslıq — ullı baxıt (Qırǵız xalıq ertegi).....	57

ATALAR JOLÍ — MÁRTLIKKE TOLÍ

Ullılardıń násiyatı. T. Qabulov.....	59
Ernazar alakózdiń gúresi (Ápsana).....	59
Watanım. Sh. Payzullaeva.....	62
Baywlı. (Tımsal) S. Nurımbetov.....	64
Ayanıshlı kúnler. N. Dáwqaraev	65
Jetimniń júregi. (Úzindi) J. Aymurzaev.....	70
Ańızǵa aylanǵan shınar. S. Pirjanov.....	72

ANA TILIM, SEN — BASQADAN AYÍRMAM

Ana tilimde! T. Seytjanov.....	76
Ana tilime. I. Yusupov.....	77
Naqıl-maqallar	78

ELIMIZDIŃ ULLÍ NÍZAMÍ

Meniń konstituciyam. X. Saparov	78
Bul álemde onnan ullı Watan joq. T. Qabulov	80

Jilga talasiw (Ápsana)	81
Jańa jil qashan payda bolgan (Ápsana)	82

QÍS

Qıs. B. Qayıpnazarov	85
Qar jawğan kúni. (Gúrriń) A. Aqnazarov	86
Shırsha aylanasında. X. Saparov	88
Muzda qalğan etik. (Gúrriń) Ya. Ájimov	89
Ayaz baba kiyatır! T. Qabulov	93
Awılga kelgen kiyikler. (Gúrriń) X. Saparov	95

ÓZBEKISTAN QURALLÍ KÚSHLERI

Watandı mártler qorǵaydı	99
Armiyada ájaǵam. Sh. Paxratdinova	101

ATALAR SÓZI — AQÍLDÍŃ KÓZI

Naqıl-maqallar	102
Jumbaqlar. X. Saparov	104
Jańıtpashlar	105

SHESHENLIK ÓNERI

Jiyrensheniń qańbaq penen sóylesiwi (Ápsana)	106
Wázirdi jazadan kim qutqardı?	108
Tók tawı (Ańız)	109

MÁNAWIYAT — QALBIM QUYASHÍ

Alisher Nawayı (Dástanlarınan úzindi)	110
Bilim — aqıldıń shıraǵı (Yusup Has Hájıp)	111
Balanıń parızı (Hádisten)	111
Kerek. Ájiniyaz	112
Balam. Berdaq	113

Tórtlikler. T. Jumamuratov.....	115
Balama. G. Dáwletova.....	116

HÚJDAN BUYRÍGÍ

Qayır-saqawatlı is. X. Saparov.....	117
Sálem beriw. Á. Seytjanov.....	121
Jaqsılıq jerde qalmas. A. Avloniy.....	123
Raslıq. S. Nurimbetov.....	124
Jaqsılıqqa — jaqsılıq (Ertek).....	125
Eki tayınshaq. (Gúrriń) K.Allambergenov.....	127
Etik. K.Pazılbekov.....	132

ARAL TÁGDIRI — EL TÁGDIRI

Aral teńizi.....	137
Aral. T.Qabulov.....	139
Anajanım — Aralım. S.Ziyawov.....	140

BÁHÁR KELDI, NÁWBÁHÁR KELDI

Báhár keldi. Q. Áwezov.....	142
Nálshe ekken qız. N. Japaqov.....	143

MEHRIBANÍM — ANAM MENÍ

Siz, ádiwli analarsız! B.Qayıpnazarov.....	144
Miyrimli bala. Ó. Ayjanov.....	146

NAWRÍZ — XALÍQ BAYRAMÍ

Nawrız. X. Saparov.....	150
Nawrız kelgen máhálde. H.Jumashev.....	151

QUSLAR — BIZÍN DOSTÍMÍZ

Qarlıgash. X. Saparov.....	154
----------------------------	-----

Búrkit	155
Toy. S. Axmad	156
Ana júregi. Á. Atajanov	159

ANA-WATANÍMÍZDÍN GÓZZAL TÁBIYATÍ

Úlkeni tanıń, balalar! T. Seytjanov	162
Kiyiklerdi atpa, ańshı! X. Saparov	163
Estelik I. Yusupov.....	165

9-MAY — ESLEW HÁM QÁDIRLEW KÚNI

Estelik aldında. T. Qabulov.....	170
Estelik aldında. (Gúrriń) K. Pazılbekov	171
Ulım, sirá urıs bolmaydı. Zulfiya.....	175
Tınıshlıq jasasın! X. Saparov	177
Oqıwshılar tilinen. S. Nurımbetov	179
Xalıqaralıq balalardı qorǵaw kúni.....	179

KÓRKEM JAZ — ÓTEDI SAZ

Dáryada suw mol boladı. T. Qabulov	182
Mádreyim súngigish. (Ańız áńgime) G. Esemuratova.....	183
Jol qádesin bilip al! S. Abbazov	185
Qızǵanshaq. M. Nızanov	187

QOSÍMSHA OQÍW USHÍN

Sorayman men apamnan. S. Abbazov	189
Jaman ádet. S. Abbazov.....	191
Bilip qoyǵan jaqsı. (Hádisten)	192
Kel, balalar sanayıq. D. Seytimov.....	193
Ata-ananı húrmetlew haqqında. (Qabusnamadan)	194

Qaraqalpaq elinde. A. Ótepbergenov	196
Keshte dárya boyında. K. Sultanov.....	197
Kel, paxtakesh. T. Qabulov	198
Sumka nege jirtıldı? Ya. Ájimov	199
Shóje hám kúshik. U. Sadıqov.....	203
Qızıl qoshantay. A. Ábdiev.....	205

O'quv nashri

E. BERDIMURATOV,

J. PIRNIYAZOV,

Q. ALLANAZAROV, J. USPANOVA

O'QISH KITOBİ

4-sinf uchun darslik

*Qoraqalpoq tilida
«Qaraqalpaqstan» nashriyoti
Nukus — 2017*

Redaktori *B. Zivarova*
Xudojnigi *A. Jarimbetov*

Ózbekistan Respublikası Ministrler Kabineti tárepinen baspa xızmeti
menen shuǵıllanıw ushın 2008-jil 30-sentyabrde
AI №114 licenziyası berilgen.

Basıwǵa ruqsat etilgen waqıtı 4.08.2017-j. Formatı 70x90^{1/16}.
Ofset qaǵazı. Tip «Pragmatika» garniturası. Ofset usılında basıldı.
Kólemi 13,5 b/t., 15,79 shártli b/t., 7,5 esap b/t.
Nusqası 11062 dana. Buyırtpa №4807.

«Qaraqalpaqstan» baspası, 230100. Nókis qalası,
Qaraqalpaqstan kóshesi, 9.

«Sharq» baspa-poligrafıyalıq akcionerlik kompaniyasınıń
baspaxanasında basıldı.

**Ijarağa berilgen sabaqlıqtıń jaǵdayın
kórsetiwshi keste**

№	Oqıwshınıń ismi, familiyası	Oqıw jılı	Sabaqlıqtıń alıńandaǵı jaǵdayı	Klass basshısınıń qol tańbası	Sabaqlıqtıń qayıp tapsırılǵandaǵı jaǵdayı	Klass basshısınıń qol tańbası
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

Sabaqlıq ijaraǵa berilgende ha'm oqıw jiliniń juwmaǵında qaytarıp alıńanda joqarıdaǵı keste klass basshısı ta'repinen tómendegishe bahalawǵa muwapıq toltırıladi.

Jańa	Sabaqlıqtıń paydalanıwǵa birinshi berilgendeǵı jaǵdayı
Jaqsı	Muqabası pütün,sabaqlıqtıń tiykarǵı bóliminen ajıralmaǵan.Barlıq betleri bar, jırtılmaǵan,kóshpegen,betlerinde jazıw ha'm sızılwlar joq.
Qanaatlanarlıq	Muqaba jazılǵan, bir qansha sızılıp, shetleri jelinggen, sabaqlıqtıń tiykarǵı bóliminen ajıralıw jaǵdayı bar, paydalanıwshı ta'repinen qanaatlanarlıq ońlangan.Kóshken betleri qayta ońlang'an,ayırım betleri sızılǵan.
Qanaatlandırmaydı	Muqaba sızılǵan,ol jırtılǵ'an,tiykarǵı bólimnen ajıralǵan yamasa pútkilley joq,qanaatlandırsızlıq ońlangan.Betleri jırtılǵan,betleri jetispeydi,sızıp,boyap taslang'an,sabaqlıqtı tiklewge bolmaydı.

O'quv nashri

E. BERDIMURATOV, J. PIRNIYAZOV,
Q. ALLANAZAROV, J. USPANOVA

O'QISH KITOB

4-sinf uchun darslik

Qoraqalpoq tilida
«Qaraqalpaqstan» nashriyoti
Nukus — 2017

Redaktori *B. Zivarova*
Xudojnigi *A. Jarimbetov*

Ózbekistan Respublikası Ministrler Kabineti tárepinen baspa xızmeti
menen shuǵıllanıw ushın 2008-jil 30-sentyabrde
AI №114 licenziyası berilgen.

Basıwǵa ruqsat etilgen waqıtı 4.08.2017-j. Formatı 70x90^{1/16}.
Ofset qaǵazı. Tip «Pragmatika» garniturası. Ofset usılında basıldı.
Kólemi 13,5 b/t., 15,79 shártli b/t., 7,5 esap b/t.
Nusqası 1398 dana. Buyırtpa №4807-A.

«Qaraqalpaqstan» baspası, 230100. Nókis qalası,
Qaraqalpaqstan kóshesi, 9.

«Sharq» baspa-poligrafıyalıq akcionerlik kompaniyasınıń
baspaxanasında basıldı.